

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
LATİN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**CICERO'NUN TARİHSEL ANLATILARININ
DİĞER TARİH YAZARLARININ YAPITLARI IŞIĞINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ebru DEMİRSULAR

Ankara-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
LATİN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**CICERO'NUN TARİHSEL ANLATILARININ
DİĞER TARİH YAZARLARININ YAPITLARI IŞIĞINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ebru DEMİRSULAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. F. Gül ÖZAKTÜRK

Ankara-2019

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
LATİN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

Ebru DEMİRSULAR

CICERO'NUN TARİHSEL ANLATILARININ
DİĞER TARİH YAZARLARININ YAPITLARI IŞIĞINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. F. Gül ÖZAKTÜRK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(15/05/2019)

Ebru DEMİRSULAR

ÖNSÖZ

Tarih alanına olan ilgim tez konumu seçmemdeki en büyük etkidir. Yüksek Lisans derslerimize hocam Prof. Dr. Gül ÖZAKTÜRK ile Cicero'nun *Dokuzuncu Philippicae Söylevi*'nin çevirisi ile başlamıştık. Yaptığımız çeviriler Cicero'nun tarih açısından ne derecede önemli bir yere sahip olduğunu görmemi sağlarken buradan aldığım ilhamla ve kıymetli hocamın yönlendirmesiyle Cicero'nun Roma tarihini etkileyen eserleri üzerinde araştırmalarımı yaptım. Cicero tarih boyunca pek çok söylev vermiştir. Bu söylevlerden biri olan *Catilina Söylevi* hem Cumhuriyet açısından hem de Cicero'nun tarihi kimliği bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Zira İ.Ö. 63 yılı konsülü olarak devleti büyük bir isyanın eşiğinden döndürmüş olması Cicero'nun yaşamında ulaştığı doruk noktasıdır. Cicero, Cumhuriyete olan sevgisini her şeyin üstünde tutmuştur. Nitekim Cumhuriyetin son dönemlerinde Caesar'ın tek adam yönetimini kabullenememiştir. Caesar'ın ölümünden sonra da Cumhuriyetin savunucusu olarak kendisini Marcus Antonius'un amaçlarına ulaşmasını engellemeye adanmıştır. Cicero, bu amaçla *Philippicae Söylevleri*'ni vermiştir. Cicero'nun bu iki söylevi, Roma Cumhuriyet Tarihinin İ.Ö. 63 ve İ.Ö. 44-43 yıllarında Roma toplumunun içinde bulunduğu durum hakkında bilgi vermektedir. Tarih alanına duyduğum ilgi ve Cicero'nun Cumhuriyet için göz ardı edilemez etkisi nedeniyle ben de tarihin bu dönemine ışık tutmak amacıyla bu doğrultuda tez konumu belirledim ve çalışmalarımı düzenledim.

“Cicero'nun Tarihsel Anlatılarının Diğer Tarih Yazarlarının Yapıtları Işığında Değerlendirilmesi” başlıklı tezimi hazırlarken ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle tezimin şekillenmesini sağlayan sayın hocam Prof. Dr. F. Gül ÖZAKTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

EBRU DEMİRSULAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
İÇİNDEKİLER.....	6
GİRİŞ.....	i
BİRİNCİ BÖLÜM: CICERO’NUN HAYATI VE YAPITLARI.....	1
1.1. Cicero’nun Hayatı	1
1.2. Cicero’nun Yapıtları.....	8
İKİNCİ BÖLÜM: CATILINA TERTİBİ	12
2. 1. Catilina Tertibi’ne Zemin Hazırlayan Olaylar	12
2. 2. Catilina Tertibi	43
2. 3. Sallustius ve Cicero’nun Catilina Tertibi Hakkındaki Yapıtlarının Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CUMHURİYETİN YIKILIŞINA KADAR YAŞANAN OLAYLAR	63
3. 1. Catilina Tertibi’nden Caesar’ın Ölümüne Kadar Olan Olaylar	63
3. 2. Cumhuriyetin Yıkılışına Kadar Olan Olaylar	70
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: CATILINA TERTİBİ VE CAESAR’IN ÖLÜMÜNDEN SONRA CUMHURİYETİN YIKILIŞINA KADAR OLAN OLAYLAR İLE İLGİLİ ANTİK ÇAĞ YAZARLARINDAN ALINTILAR.....	107
4. 1. Latin Yazarlarından Alıntılar	107
4. 2. Yunan Yazarlarından Alıntılar	137
SONUÇ	171
KAYNAKÇA:	174
ÖZET	180
ABSTRACT	183

GİRİŞ

Roma Cumhuriyet Dönemi, isyanlar, iç savaşlar ve tertipler yüzünden hiçbir zaman sükûnetin sağlanamadığı en kanlı dönemlerdendir. Bu dönem İ.Ö. 509'da başlayıp İ.Ö. 27 yılına dek süren yaklaşık beş yüz yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu süreç Roma Cumhuriyeti'nin temellerini yavaş yavaş sarsarak çöküşüne sebep olmuştur.

Roma'da yaşanan olayların sonucunda zenginleşen kişiler sürekli değişmiştir. Bunun sonucunda toprak ağalarının sayısı ve kölelerin sayısı gittikçe artmıştır. Küçük esnaf kaybolmuştur. Tüccarlar ve devletin desteklediği kişiler çalışmalarına devam etmiştir. Zenginliklerini yitiren soylular borç içindedir. Bu soyluların tek düşünceleri ise kendilerini kurtarmaktır. Bu durum sadece Roma'da değil, aynı zamanda eyaletlerde de böyledir. Komutanlar ve yöneticiler gittikleri yerleri yağmalamadan dönmemişlerdir. Köleler ise artan sayılarının verdiği güçle ayaklanıp Roma'ya büyük dertler açmıştır.

Optimatların giderek güçlenmesi, alt tabakadaki insanların ezilmesi ve haksız yere zenginleşmesi İ.Ö. 73 yılında Spartacus öncülüğünde, düzensiz ancak güçlü bir ordu haline gelen kölelerin isyan çıkarmasına neden olmuştur. Bu durum İ.Ö. 63 yılındaki Catilina Tertibi'nin temellerini de hazırlamıştır. Catilina borçları silmeyi, yoksul yurttaşlara toprak vermeyi, onların çıkarlarını gözetmeyi ve Roma egemenliğindeki diğer toplumların çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Buna karşın, Cicero optimatları desteklemiştir. Taşradaki halkın şehir merkezine gelip toprağını kaybetmesine karşı çıkmıştır. Ayrıca büyük toprak sahiplerinin giderek zenginleşip güçlenmesi sonucu yeni bir sınıfın meydana gelmesi ile devletin güç kaybedeceğini düşünmektedir. Demokratların güçlenmesi, Cicero'nun yükseldiği ve doğuştan soylu olmayan birinin elde ettiği yaşamını da tehlikeye sokmuştur. Ayrıca hitabet sanatıyla kazandığı davalar, Cicero'nun senatörlerin nasıl oldukları konusunda bilgi sahibi olmasını sağlamış olmasına rağmen, kendisinin de yükselip konsül olması demokratlar açısından hoş karşılanmamıştır. Seçimlerden sonra toprak yasasının kabul edilmeyişi

demokratları rahatsız etmiştir. Catilina, kaybettiği politik pozisyonu yeniden kazanmak, para durumunu düzeltmek, toprak yasasını kabul ettirmek için hiç yılmadan çalışmaya devam etmiştir. Buna karşın borç içinde bulunan soylular, buna Caesar da dahildir. Bu ayaklanma, başlangıçta kendi halindeki kişilerden oluşurken, gittikçe yayılmış ve soylu olan, olmayan pek çok kişiyi içine alan politik bir kriz haline gelmiştir. Cicero, Catilina'ya karşı verdiği söylevlerle ayaklanma önemli boyutlara ulaşmadan önlenmiştir. Catilina'yı Roma'dan uzaklaştırmış ve ayaklanmayı etkisiz hale getirmiştir. Cicero uzun yıllar boyunca istediği başarıya sonunda ulaşmıştır.

Cicero, Cumhuriyeti Catilina Tertibi'nden kurtarmıştır, ancak Cumhuriyet yeniden tehlikeye girmiştir. Başta I. *Triumvirlik*,¹ sonrasında Pompeius ve Caesar arasındaki İç savaş ile Cumhuriyet temellerinden sarsılmıştır. Pompeius ve Caesar arasındaki savaşın galibi Caesar olmuştur. Caesar'ın diktatör olması, başta Cicero olmak üzere Cumhuriyetçileri oldukça rahatsız etmiştir. Bunun üzerine İ.Ö. 44 yılında Caesar'a yapılan suikastin sonucunda Caesar ölmüş olsa da ardında büyük bir kargaşa bırakmıştır. Suikati düzenleyenler, suikast sonrasında iyice örgütlenememişlerdir. Bu da suikastin belli bir amacı olmadığını göstermiştir. Bu durum halkın paniğe kapılmasına ve kargaşa çıkmasına neden olmuştur. Bu kargaşadan yaralanmayı bilen ve Cumhuriyeti tehdit eden bir diğer kişi Marcus Antonius'tur. Cicero, Catilina Tertibi'nde yaptığı gibi söylevler vererek halkı Antonius'a karşı kışkırtacağını ve böylece onun itibarını ve gücünü kaybederek Roma'dan ayrılacağını zannetmiştir. Ancak hiçbir şey umduğu gibi olmamıştır. Caesar'ın ölümü üzerine tarih sahnesine çıkan Octavianus da Cicero'yu hayal kırıklığına uğratmıştır. Cicero iyi bir şekilde yönlendirilirse Octavianus'un Caesar gibi olmayacağını düşünmüştür. Ancak Octavianus en başından beri, babası Caesar'ın katillerinin cezalandırılması isteğinden vazgeçmemiştir. Octavianus bunu öyle güzel saklamıştır ki, Cicero ile dost olmuş ve Cicero'nun desteğini almıştır. Octavianus,

¹ *Triumvirlik*: Roma'da devlet yönetimini üstlenen üçlü komisyon (İ.Ö. 60, I. *Triumvirlik*).

Cicero sayesinde yaşı yetmemesine rağmen Senatoda yer almıştır. Cicero verdiği söylevler sonucunda Marcus Antonius'u devlet düşmanı ilan ettirmiş olsa da, çıkarları için Antonius ve Octavianus'un iş birliği yapmalarına engel olamamıştır.

Antik Dönemde, Roma Cumhuriyet Döneminde yaşanan Catilina Tertibi ile ilgili olarak Cicero ve çağdaşı Sallustius, dönemin canlı tanığı olarak eserlerinde ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Titus Livius, Suetonius, Velleius Paterculus, Florus, Eutropius, Plutarkhos ve Diodorus eserlerinde Cicero ve Sallustius kadar olmasa da Catilina Tertibi konusunu ele almışlardır. Appianus ve Dio Cassius da ayrıntılı bir biçimde Catilina Tertibi'ni anlatmıştır.

Roma Cumhuriyetinin yıkılış dönemini ele alan Antik Çağ yazarları: Cicero verdiği söylevlerle dönemin canlı tanığıdır. Titus Livius, Suetonius, Velleius Paterculus, Florus, Eutropius ve Plutarkhos Cumhuriyetin yıkılışını genel olarak anlatmışlardır. Appianus ve Dio Cassius konuyu ayrıntılı bir biçimde ele almışlar ve dönemin tanığı Cicero'nun söylevlerinden yaralandıklarını eserlerinde göstermişlerdir.

Roma Cumhuriyet Tarihi'ni anlatan önemli Modern Çağ yazarları arasında ise: Prof. Dr. Sabahat ATLAN (*Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*), Prof. Dr. Halil DEMİRCİOĞLU (*Roma Tarihi*), Prof. Dr. Oğuz TEKİN (*Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*), Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU (*Hellen ve Roma Tarihi'nin Ana Hatları*), Theodor Mommsen (*The History Of Rome*), V. DİAKOV-S. KOVALEV (*İlkçağ Tarihi*) bulunmaktadır.

Bu çalışmada Catilina Tertibi, Caesar'ın ölümünden sonra Marcus Antonius'un Caesar'ın yerine geçmeye çalışması ve Octavianus'un Caesar'ın mirasını üstlenmesi olayları incelenmiş ve Cicero'nun tarihsel anlatılarıyla diğer tarih yazarlarının yapıtları ışığında değerlendirilmiştir. Cicero'nun Cumhuriyete karşı olan sadakati ve her koşulda Cumhuriyeti ayakta tutma çabaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Olaylar tarihsel sırayla anlatılmıştır. Catilina Tertibi ve Caesar'ın ölümünden Roma Cumhuriyetinin yıkılışına

kadar yaşanan olaylar anlatıldıktan sonra, Antik Çağ yazarlarının bu konular hakkında verdikleri bilgilerin ne denli güvenilir olduğu tartışılmıştır, bu amaçla önce diğer yazarların, Cicero'nun verdiği bilgilerle özgün eserlerden yapılan alıntılarla kıyaslanmıştır.

Çalışmada, Augustus'un imparator olmadan önceki ismi Octavianus'un kullanılması tercih edilmiştir. Tez hazırlanırken Antik Çağ yazarlarına ait yapıtlarından Latince ve Yunanca özgün eserlerden yararlanılmıştır. Yeri geldiğinde Modern Çağ araştırmacılarının yorumlarına ve eserlerine atıf yapılmıştır.

Dört bölüme ayrılan çalışmanın birinci bölümünde Cicero'nun hayatı ve yapıtları ele alınmıştır. İkinci bölümde Roma Cumhuriyet Tarihinin bir özeti verilerek olaylar arasında bir bütünlük sağlanması amaçlanmıştır ve Catilina Tertibi incelenmiştir. Üçüncü bölümde Catilina Tertibi'nden Caesar'ın ölümüne kadar gerçekleşen olaylar anlatıp Caesar'ın ölümü ve sonrasında yaşananlar ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Catilina Tertibi ve Caesar'ın ölümünden sonra Cumhuriyet'in sona ermesine kadar meydana gelen olayları anlatan Latin ve Yunan yazarların eserleri incelenmiş ve ilgili bölümlerin çevirileri verilmiş, böylece Cicero'dan yararlanıp yararlanmadıkları saptanmıştır.

Çalışmada kullanılan Antik Çağ yazarlarının eserleri aksi belirtilmedikçe Latince ve Yunanca asıllarından LOEB serisi temel alınarak çevirilmiştir. Aksi belirtilmedikçe yapılan Latince ve Yunanca çeviriler tarafıma aittir. Yer ve kavim isimlerinin özgün biçimleri kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: CICERO’NUN HAYATI VE YAPITLARI

1.1. Cicero’nun Hayatı

Marcus Tullius Cicero, İ.Ö. 106’da Arpinum’da doğdu. Plutarkhos bundan şöyle söz eder: “Doğum günü Roma *magistratus*larının² imparatorluğun kuruluşunu kutlayıp kurban kestikleri güne denk gelir. Sütünesi bir hayalet görmüştür ve bu hayalet kendisine doğan çocuğun Roma’ya büyük yararları dokunacağını fısıldamıştır.”³ Cicero atlı sınıfına mensup bir aileden geliyordu. Ailesinden hiç kimse o zamana kadar devlet işlerinde görev almadığı için bir *homo novus*’tur. Babası, oğlu Marcus’a iyi bir eğitim verdi. Öğrenimi süresince Roma’da bulunan Rodoslu Molon,⁴ Phaidros,⁵ Diodotos,⁶ Philon⁷ isimli hocalardan dersler aldı. Cicero o dönemin ünlü hukukçularından biri olan Mucius Scaevola’dan da hukuk dersleri aldı.⁸

Cicero ilk söylevini 25 yaşındayken İ.Ö. 81 yılında verdi. Quintus isminde birini savundu.⁹ Ertesi yıl önemli bir adım daha attı. O dönemde Roma’da diktatör olan Sulla’nın adamlarından birine karşı Sextus Roscius isimli bir genci savundu. Roscius baba katili olarak suçlanmaktaydı ve dava Sulla’ya karşı olduğu için kimse davayı kabul etmeye cesaret edemiyordu. Roscius son çare olarak Cicero’ya gitti. Cicero’nun çevresindekiler davayı alması için baskı yaparak Roscius’un davasını üstlenmesini ve

² Yüksek kamu görevlisi.

³ Plutarkhos, *Cicero*, 2.

⁴ Hitabet hocası.

⁵ Epikürosçu.

⁶ Stoacı.

⁷ Platon’u takip eden filozofların kurmuş olduğu akademinin o dönemki başkanı.

⁸ Plutarkhos, *Cicero*, 3.

⁹ *Pro Quinctio*.

kazanmasını sağladılar.¹⁰ Bu davadan kısa bir süre sonra iki yıl için Roma'dan uzaklaştı.¹¹ Bazılarına göre çok çalışmak sağlığını bozdu.¹² Bu süre zarfında Atina, Küçük Asya ve Rodos'a gitti.¹³ Felsefe ve hitabet alanındaki becerilerini daha da geliştirdi. Bu sırada Sulla, hükümetin başından çekildi ve öldü. Sulla'nın ölümü ve arkadaşlarının onu Roma'ya çağırması üzerine Cicero tekrar Roma'ya dönüp *cursus honorumuna* kaldığı yerden devam etti (İ.Ö. 77).¹⁴

O sırada Terentia isimli güçlü ve hırslı bir kadınla evlendi. Tekrar avukatlık yapmaya başladı. Kısa zamanda ün kazandı. Önce Senatoya girerek İ.Ö. 75'te *quaestor*¹⁵ seçildi. Bu unvan ile vali yardımcısı olarak Sicilya'ya giderek orada bir yıl kaldı. Bu süre zarfında bölgeye tahıl getirme görevini üstlendi.¹⁶ Roma'ya döndüğünde avukatlık mesleğine devam etti.

İ.Ö. 70 yılında otuz altı yaşındayken talih yüzüne güldü. Romalı *magistratuslar* Roma'da hizmet süreleri dolunca eyaletlerden birine vali olarak atanıyorlardı. Sicilya'da vali olan Verres isimdeki kişi bu mevki ve sınırsız yetkisini kötüye kullandı. Adadaki halktan yüksek meblağda vergi ve para toplayarak kesesini doldurdu. Roma'ya döndüğü zaman aleyhine dava açıldı. Verres'e karşı açıkça bu davanın aynı zamanda büyük bir siyasal önemi vardı. Davayı üzerine alması için Pompeius Cicero'yu teşvik etti. Senato üyeleri doğal olarak Verres'in tarafındaydı. Çünkü kendi ceplerini doldurma fırsatını

¹⁰ Plutarkhos, *Cicero*, 3.

¹¹ Plutarkhos, *Cicero*, 3.

¹² Plutarkhos, *Cicero*, 3.

¹³ Plutarkhos, *Cicero*, 5.

¹⁴ Plutarkhos, *Cicero*, 4.

¹⁵ *Quaestor*: Roma'da mali işlerden ve devlet hazinesinden sorumlu devlet memuru.

¹⁶ Plutarkhos, *Cicero*, 7.

kaçırmak istemiyorlardı. Verres'in savunmasını o zamanın en büyük hatiplerinden Hortensius yapıyordu. Cicero bu davaya bütün gücünü verdi. Verdiği ilk söyleviyle ve gösterdiği kanıtlar sayesinde Verres sonucun kendisi için kötü olacağını anlayarak savunma hakkından vazgeçti ve kendi isteğiyle sürgüne gitti. Bu dava oldukça büyük sorunlarla ilgiliydi ve Cicero şayet dava devam etmiş olsaydı yapmayı planladığı beş karşı savunmayı yayınladı.¹⁷ Bu söylevler, yürürlükte olan Sulla anayasasına güçlü bir saldırı niteliğinde olması bakımından olduğu kadar Cicero'nun hitabet gücünü ortaya koyması bakımından da oldukça önemlidir.¹⁸ Bu söylevlerin etkisiyle Cicero önemli bir politik güç haline gelmişti. Bu tarihten itibaren on yıl boyunca vermiş olduğu söylevler o dönemin Roma'sını anlatmaktaydı.

İ.Ö. 69'da *aedil*¹⁹ oldu. Bu sırada Titus Pomponius Atticus ile olan dostluğu başladı. Verres'e karşı kazandığı zaferden üç yıl sonra İ.Ö. 67 veya 66'da *praetor*²⁰ oldu.²¹ İ.Ö. 64'te 63 yılı için konsül²² seçildi.²³

Cicero'nun konsüllüğü sırasında İ.Ö. 63'te başından geçen en büyük olay

¹⁷ *In Verrem* söylevi.

¹⁸ Plutarkhos, *Cicero*, 9, 10.

¹⁹ *Aedil*: Roma'da kamu işlerinin kontrolü, çarşı ve pazarlarda ağırlık ve ölçülerin denetimi, güvenlik, itfaiye teşkilatı ve festivallerin düzenlenmesinden sorumlu devlet görevlisi.

²⁰ *Praetor*: Roma'da yüksek devlet memuru. Görevleri hukuki meselelerde konsüllerin yükünü hafifletmekti.

²¹ Plutarkhos, *Cicero*, 12.

²² Konsül: Roma Cumhuriyet döneminde yıllık olarak atanan, en yüksek iki devlet memuru.

²³ Plutarkhos, *Cicero*, 15.

Sergius Catilina ismindeki²⁴ bir aristokratın hazırladığı hükümet darbesini haber alarak bastırması oldu. Bu başarı Cicero'nun kariyerinin doruk noktasıydı. Catilina'ya karşı verdiği *Orationes In Catilinam* adlı dört söylevi ile gerek politikacı gerekse hatip olarak kudretinin doruklarına ulaştığı görülmekteydi.

Catilina olayında Senato bütün gücüyle Cicero'yu destekledi. Üyelerin bir bölümünün amacı gerçekten oluşabilecek bir karışıklığı önlemektir, diğerlerinin ise böylesi zor durumda sorumluluğu konsülün sırtına yüklemektir. Sonunda Senato sıkıyönetim kararı alarak Cicero'ya tam yetki²⁵ tanıdı. Cicero Roma'da asayışı sağlamak amacıyla her türlü önlemi almakla kalmadı, aynı zamanda suikastçilerin bütün hareketlerinden haberdar olmak için tüm imkanlarını kullandı. Senatoda Catilina'ya hitap eden bir söylev vererek onun bütün planlarını öğrendiğini ve Roma'yı terketmesi gerektiğini söyledi. Catilina Roma'yı terk etti. Artık onun için açıkça silahlı bir ayaklanma hareketine girişmekten başka çare yoktu. Ancak bu isyan da tek seferde bastırıldı. Cicero Senatonun vermiş olduğu yetkilere dayanarak suikasti hazırlayan ve yönetenlerin birkaçını yakalatıp idam ettirdi. Cicero bu suikasti önleyerek elde ettiği başarı sayesinde "*pater patriae*"²⁶ unvanını aldı.²⁷

Cicero bu noktadan sonra yavaş yavaş tırmandığı başarı basamaklarını inmeye başladı. Doğuştan mensubu olduğu atlı sınıfı ile sonradan girdiği Senato arasında sınıf

²⁴ "*Devrimcilerin başında Lucius Catilina bulunuyordu. Bu adamın üzerinde her türlü leke vardı. Bunlar arasına kendi kardeşini öldürtmek ve kızıyla yatmak da bulunmaktaydı.*" Plutarkhos, *Cicero*, 14.

²⁵ *Senatus Consultum Ultimum*.

²⁶ Vatanın Babası.

²⁷ Plutarkhos, *Cicero*, 13-30.

anlaşması²⁸ yaratmak istedi. Ancak bu isteği hiçbir zaman gerçekleşmedi.

Cicero'nun konsüllüğünde elde ettiği başarısı Pompeius'un Doğu'da kazandığı görkemli zaferlerden sonra büyük ganimetlerle Roma'ya dönmesiyle sönmeye başladı.²⁹ Pompeius, Caesar ve Marcus Licinius Crassus birleşerek ilk *triumvirliği* kurdular.³⁰ Cicero'ya karşı birbirlerine cephe aldılar. Cicero onlara şiddetli bir darbe indirecek durumda değildi. *Triumvire* bağlı bu durum Clodius adında bir *tribunus*,³¹ vaktiyle Cicero'nun Catilina'nın adamlarını mahkeme kararı alınmaksızın öldürttüğünü ileri sürerek, Cicero'yu İ.Ö. 58 yılında sürgüne mahkum ettirdi.³² Cicero çabaları sayesinde bir yıl sonunda Roma'ya döndü.³³ İ.Ö. 53'te *augur*³⁴ oldu.³⁵ İ.Ö. 51-50 yıllarında Kilikia valiliği de Cicero'ya göre bir sürgündür.³⁶ Buna karşın, bu görevini de başarıyla yerine getirdi.

Cicero'nun Roma'ya dönmesinden kısa bir süre sonra İç Savaş başladı.³⁷

²⁸ *Concordia ordinum*.

²⁹ Plutarkhos, *Cicero*, 30.

³⁰ Plutarkhos, *Cicero*, 39; Plutarkhos, Pompeius, 41, 3; Suetonius, *Tanrısal Iulius Caesar*, 19; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 8-9; Plutarkhos, *Caesar*, 13; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 54.

³¹ *Tribunus*: Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğunda 2-3 seçilmiş magistrat ve idari veya da askeri görevlilerce paylaşılan unvan.

³² Plutarkhos, *Cicero*, 41.

³³ Plutarkhos, *Cicero*, 45.

³⁴ *Augur*: Kuşların uçuşlarına bakarak kehanette bulunan din adamı.

³⁵ Plutarkhos, *Cicero*, 47.

³⁶ Plutarkhos, *Cicero*, 47.

³⁷ Plutarkhos, *Cicero*, 48.

Pompeius ve Caesar arasındaki İç Savaş, Cicero'yu büyük bir kararsızlık ve umutsuzluğa sürüklemişti. Her ikisinin de iyi yönlerini görüyor, hangisinden yana olacağını bilemiyordu. İki rakibi uzlaştırmak için çaba harcadı. Ancak hiçbir sonuç alamadı. Sonunda Pompeius'un tarafını tutmaya karar verdi. Onunla birlikte İ.Ö. 49'da Yunanistan'a gitti, ancak İ.Ö. 48'deki Pharsalia Savaşı'na³⁸ katılmadı.³⁹ Savaşı Caesar kazanmıştı. Savaş sonrası Cicero ve Caesar barıştı.⁴⁰ İ.Ö. 47'de Caesar'ın izniyle Roma'ya döndü ve Caesar'ın diktatörlüğüne boyun eğdi. Bu süre zarfında hiçbir kamu görevinde bulunmadı. Baştakiler ona karışmadılar, bütün politik partilerce saygı görüyordu.

Kendini özel işlerine ve çalışmalarına verdi. Bu sırada önemli felsefe eserlerini yazdı.⁴¹ İ.Ö. 46'nın sonlarına doğru Terentia'dan boşandı.⁴² Boşanmanın nedeni ise karısının onu İç Savaş sırasında yalnız bırakmış olması, ihtiyaçlarını karşılamaması, kızı Tullia'nın Brundisium'da bulunmasına rağmen yanına uğramasına engel olması ve Cicero'yu borca sokmasıydı.⁴³ Kısa bir süre sonra Publilia adında çok genç bir hanımla evlendi. Bu hanımla çok zengin olduğu için evlendiği söylenmekteydi.⁴⁴

³⁸ Caesar ve Pompeius arasındaki savaş. Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 6, 20; Suetonius, *Tarısal Iulius Caesar*, 35; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 67-84; Caesar, *İç Savaş*, 3, 78-99; Plutarkhos, *Caesar*, 40-48.

³⁹ Plutarkhos, *Cicero*, 51.

⁴⁰ Plutarkhos, *Cicero*, 51.

⁴¹ Plutarkhos, *Cicero*, 53.

⁴² Plutarkhos, *Cicero*, 54.

⁴³ Plutarkhos, *Cicero*, 54.

⁴⁴ Plutarkhos, *Cicero*, 54.

Bundan kısa zaman sonra çok sevdiği kızı Tullia doğum yaparken öldü.⁴⁵ Tullia'nın ölümü Cicero'yu büyük bir yasa boğdu. Hatta Tullia'yı ilahlaştırarak adına bir tapınak yaptırmaya kalkıştı. Acısı çok büyüktü. Avuntuyu çalışmalarında aradı. Felsefe ve hitabet konularını işleyen eserlerinin büyük bir bölümünü bu sırada yazdı. Kısa sürede pek çok eser verdi. Caesar'ın ölümüyle ortaya çıkan karışıklıklar çalışmalarını kesintiye uğrattı.

Caesar'ın ölümü, Cicero'nun hoşuna gitmiş olsa da onun yerine M. Antonius'un geçmesine neden oldu. Cicero'nun dostları Brutus ve Cassius, sahneden çekilmek zorunda kaldılar. Bu olanlar Cicero'yu hayal kırıklığına uğrattı. Cicero, Antonius'a karşı *Orationes Philippicae*⁴⁶ adlı on dört söylev verdi.⁴⁷ İ.Ö. 44-43 yıllarında verdiği bu söylevler, Cicero'nun en güçlü ve en parlak konuşma örnekleridir. Bu söylevlerin ikincisini yayınladığı sırada Roma'da bulunmayan Antonius'a karşı büyük bir hoşnutsuzluk başladı. Cumhuriyetçilerle Antonius'un arası açıldı. İ.Ö. 44 ve 43 yıllarında hiçbir makamda yer almamasına rağmen, Cicero tekrar Roma siyasal yaşamında görülmeye başladı.

⁴⁵ Plutarkhos, *Cicero*, 55.

⁴⁶ Bu söylevlere *Philippicus, a, um* sıfatı, İ.Ö. 4. Yüzyılda Atinalı Demosthenes'in, Büyük İskender'in babası kral II. Philippos'a karşı verdiği söylevlerle (*Logoi Philippikoi*) arasındaki konu ve amaç benzerliği nedeniyle eklenmiştir. Cicero, Brutus ile mektuplaşmalarında bu konuşmalarını Demosthenes'in söylevlerine benzetmiş ve şaka olarak kendi söylevlerinden *Philippici* diye söz etmiştir. Aulus Gellius ise bu söylevlere daha uygun olan *Antoninae* adını vermişse de, Iuvenalis zamanında *Orationes Philippicae* adı benimsenmiştir.

⁴⁷ F. Gül ÖZAKTÜRK, *Tarihin Akışını Değiştiren Söylevler: Oratioes Philippicae*, Doğu Batı, Sayı: 49, s. 125-157.

Bütün bu karışıklıklar sırasında Cicero umudunu 20 yaşındaki Octavianus'a⁴⁸ bağladı.⁴⁹ Octavianus önceleri Cicero ve Senatonun yanında yer alırken Mutina⁵⁰ zaferinden sonra Senatonun kendi mevkiine saygı göstermediğini görünce Antonius'a yanaştı. Aralarına Lepidus'u da alarak ikinci *triumvirliği* kurdular (İ.Ö. 43).⁵¹ Cicero'nun bütün umutları böylece son buldu.

İ.Ö. 43'te senatörlerden ve atlılardan birçoğu kara listeye alınarak ortadan kaldırıldı. Bunların arasında Cicero da vardı. Ne yapacağını bilmez bir halde, Roma dışında bulunduğu bir sırada Antonius'un kuvvetleri tarafından 7 Aralık İ.Ö. 43'te Formiae'da yakalandı. İdealleri için beslediği bütün umutları ve hayalleri çoktan ölmüş olduğu için uğrunda yaşamak isteyeceği bir şey zaten kalmamıştı. Bu yüzden ölümü sükunetle karşıladı. Cicero öldüğünde altmış dört yaşındaydı.⁵² Antonius'un adamları tarafından başı ve elleri kesilerek Senatoda teşhir edildi.⁵³

1.2. Cicero'nun Yapıtları

Cicero'nun yapıtları dört gruba ayrılabilir:

Söylevleri: Cicero devlet adamı olduğu ve avukatlık yaptığı için siyasal ve siyasal olmayan pek çok söylev vermiştir. Yüzün üstünde savunmanın adı bilinmektedir. Bunların elli sekizi⁵⁴ elimizde bulunmaktadır. Cicero'nun mahkemede yaptığı konuşmaların çoğu savunma niteliğindedir. Bunun istisnalarını *In Verrem* (İ.Ö.

⁴⁸ Iulius Caesar'ın yeğeni ve yasal mirasçısı, Roma İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı.

⁴⁹ Plutarkhos, *Cicero*, 59.

⁵⁰ Octavianus'un M. Antonius'a karşı yaptığı savaş (İ.Ö. 43).

⁵¹ Plutarkhos, *Cicero*, 61; Suetonius, *Tanrisal Augustus*, 9; Plutarkhos, *M. Antonius*, 19.

⁵² Plutarkhos, *Cicero*, 67; Plutarkhos, *M. Antonius*, 20; Appianus, *Bellum Civile*, 4, 19-20.

⁵³ Plutarkhos, *Cicero*, 65; Plutarkhos, *M. Antonius*, 20.

⁵⁴ Hepsi tam olmamakla birlikte.

70) ve *Orationes In Catilinam I-IV* (İ.Ö. 63) adlı söylevlerinde görürüz. Yaptığı önemli savunmalar şunlardır:

- *Pro Quinctio* (İ.Ö. 81)
- *Pro Roscio* (İ.Ö. 80)
- *Pro Caecina* (İ.Ö. 69)
- *Pro Roscio Comoedo* (İ.Ö. 68)
- *Pro Cluentio* (İ.Ö. 66)
- *Pro Lege Manilia veya De Imperio Cn. Pompei* (İ.Ö. 66)
- *De Lege Agraria contra Rullum* (İ.Ö. 63)
- *Pro Archia* (İ.Ö. 62)
- *Pro Marcello* (İ.Ö. 46)
- *Pro Ligario* (İ.Ö. 46)
- *Pro Rege Deiotaro* (İ.Ö. 46)
- *Orationes Philippicae* (İ.Ö. 44)

Hitabet Hakkında Yazdığı Eserler: Roma'da iyi eğitim görmüş kişilerin söylev vermesi oldukça önemlidir. Savaşta dövüşmek bir Romalı için ne kadar önemli ve onur verici ise barış zamanı siyasal ve hukuksal söylevler vermek de o derece büyük öneme sahipti. Cicero tüm yaşamı boyunca hitabet sanatına gerçek ve derin bir ilgi duymuş ve bu konuda eserler vermiştir. Eserleri:

- *De Inventione* (İ.Ö. 84)
- *De Oratore* (İ.Ö. 55)
- *De Partitionibus Oratoriae* (İ.Ö. 54)
- *De Optimo Genere Oratorum* (İ.Ö. 52)
- *Brutus* (İ.Ö. 46)
- *Orator ad M. Brutum* (İ.Ö. 46)
- *Topica* (İ.Ö. 44)

Felsefi Eserleri: O dönemde bütün okumuş Romalılar gibi Cicero da felsefeye meraklıydı. Bu merak Romalı yaradılışına uygun bir meraktı. Felsefenin ahlak ve davranışlarla ilgili kısmı oluşturan *ethika* bölümü, Romalıları ilgilendiren felsefe konularını, sırf kişiyi değil, toplumu da içine alan davranış kuralları olan *politikayı* da oluşturuyordu. Cicero'nun felsefe öğrenimi hatip olmak için aldığı eğitimin bir parçası olmuştu. Felsefe alanındaki çalışmalarına altmış yaşından sonra başlamıştır. Başlıca eserleri:

- *De Republica* (İ.Ö. 51)
- *Paradoxa Stoicorum* (İ.Ö.46)
- *Hortensius* (İ.Ö. 45)
- *Lucullus or Academica Priora* (İ.Ö. 45)
- *Academica Posteriora* (İ.Ö. 45)
- *De Finibus, Bonorum et Malorum* (İ.Ö. 45)
- *Tusculanae Quaestiones* (İ.Ö. 45)
- *De Natura Deorum* (İ.Ö. 45)
- *De Divinatione* (İ.Ö. 45)
- *De Fato* (İ.Ö. 45)
- *Cato Maior de Senectute* (İ.Ö. 44)
- *Laelius de Amicitia* (İ.Ö. 44)
- *De Officiis* (İ.Ö. 44)
- *De Legibus*
- *De Consulatu Suo*
- *De Temporibus Suis*
- *Commentariolum Petitionis*

Mektupları: Cicero'nun mektupları eşsiz bir hazine niteliğindedir. Yaşadığı devir hakkında bizlere oldukça önemli bilgiler vermektedir. O dönem tarihçilerinin başvurdukları başlıca kaynaklar arasındadır. Hem tarihi hem de edebi açıdan oldukça önemlidir. Cicero'nun mektupları İ.Ö. 68'de başlar, İ.Ö. 43 yılının 28 Temmuz'unda son bulur. Bu arada da bazı boşluklar vardır. Konsüllük yılı⁵⁵ öncesinden çok az mektup kalmıştır. Cicero'nun Pompeius, Caesar, Octavianus, Hirtius, Pansa, Calvus, Cornelius Nepos, Marcus Cicero'ya yazdığı mektupları içine alan başka dergilerin de bulunduğu kabul ediliyorsa da,⁵⁶ elimize geçen mektupların sayısı, Cicero'ya başkaları tarafından gönderilen 90 mektup dahil, 864'tür.⁵⁷ Mektuplarını dört başlık altında toplayabiliriz:

- 1) *Epistulae ad Familiares* (16 kitap) (İ.Ö. 68-43)
- 2) *Epistulae ad Atticum* (16 kitap) (İ.Ö. 68-44)
- 3) *Epistulae ad Quintum* (3 kitap) (İ.Ö. 60-54)
- 4) *Epistulae ad Brutum* (2 kitap) (İ.Ö. 43)

⁵⁵ İ.Ö. 63.

⁵⁶ Ayşe SARIGÖLLÜ, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Doktora Tezi, s. 12.

⁵⁷ F. Gül ÖZAKTÜRK, *Yazınsal Mektubun Tarihçesi*, Archivum Anatolicum, Sayı: 4, s. 143-165.

İKİNCİ BÖLÜM: CATİLİNA TERTİBİ

2. 1. Catilina Tertibi'ne Zemin Hazırlayan Olaylar

Roma İ.Ö. 21 Nisan 753'te Romulus tarafından kurulmuştur. İlk yönetim biçimi krallıktır. Etrüsk soyundan gelen yedi kralın sonuncusu olan Tarquinius Superbus'a karşı İ.Ö. 509 yılında asil aileler ayaklanmışlar ve kralı Roma'yı terk etmek zorunda bırakmışlardır. O zamandan itibaren de devlet, cumhuriyet ile yönetilmeye başlamıştır. Bu yönetim biçimi de Iulius Caesar'ın evlat edindiği oğlu Octaviaus'un İ.Ö. 27'de imparator olmasıyla son bulmuştur.

Roma'da *krallık* rejiminin son yılları çeşitli mücadelelere sahne olmuştur. Antik Çağ tarihçileri son kralın Roma'dan kovuluşuna dair bir efsane anlatırlar. Buna göre son kral Tarquinius Superbus, Roma'yı zalim bir diktatör gibi yönetiyordu ve oğlu Sextus'un Roma'nın seçkinlerinden Lucius Tarquinius Collatinus'un karısı Lucretia'ya tecavüz etmesi ve sonrasında Lucretia'nın intihar etmesi bardağı taşıran son damla olmuştu. Bu olayın ardından soylular Lucius Iunius Brutus, Collatinus ve Publius Valerius Publicola önderliğinde krala karşı birleşip kralın o sırada kent dışında olmasından da yararlanarak kentin yönetimine el koydular ve Cumhuriyet rejimi böylelikle başlamış oldu (İ.Ö. 509).⁵⁸

İ.Ö. V. yüzyılın başında yüksek kesimlerde yaşayanlar kıyıdakileri sıkıştırmaya başlamıştır. Bundan en çok etkilenen Latium bölgesi olmuştur, Latium'daki bazı şehirler bu saldırılardan onulmaz yaralar almışlardır. Sabin, Volsc ve Aequ kavimleri Latium'u kuzeydoğu güneybatı yönünde sınırlayan tepelerden kendilerini göstermeye başlamışlardır. Bu saldırılara karşı Roma, diğer Latinlerin önderliğini üstlenerek İ.Ö. V. yüzyılın sonuna doğru onların saldırganlara karşı üstünlük elde etmesini sağlamıştır. Saldırgan dağlıklar zaman zaman geri püskürtülüyor, zaman zaman mevzi kazanıyorlardı. Bu süreçte düşman eline geçen veya boşaltılan Latin şehirleri yeniden

⁵⁸ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 10-15.

ikamet yeri haline getirilmiştir ve buralarda koloniler kurulmuştur. Buralara yerleşen halka toprak verilmiş ve yerler garnizon işlevi görmeye başlamıştır. Yerleşik halk kendi şehir devletini oluşturmuştur ve kendi yöneticilerini seçmiştir. Bu yeni kentler Roma ve diğer Latinlerin müttefiki olarak tanınmıştır.

İ.Ö. V. ve IV. yüzyıllarda Roma dış güçlere karşı savaşırken aynı zamanda bazı iç karışıqlarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kıtık, toprak mücadeleleri, borçlar ve toprak meseleleriyle ilgili sorunlar, cumhuriyet yönetiminin yapısıyla ve genel olarak Roma toplumuyla ilgili daha derin sorunlara eşlik ediyordu.

Roma Cumhuriyeti karakteri bakımından aristokratik bir rejim olarak oluşturulmuştur. İ.Ö. yaklaşık 500 yıllarında aristokrat kesimi oluşturan ve *patricii* olarak adlandırılan kesim, özgür halkın yaklaşık onda birine karşılık geliyordu. Fakat varlıkları ve iktidarları, sadece kendi aralarında evlilik yapmaları dolayısıyla, halkın daha geniş kesimlerine yayılmak yerine bu zümrenin tekelinde kalıyordu. Yeni rejimle birlikte halkın tüm kesimleri *Comitia Centuriata* gibi kurumlarda temsil ediliyor ve devlet işlerinde ve hukuki uygulamalarda böylelikle tüm kesimler yer alabiliyordu, fakat *Comitia*'nın aldığı kararlar aristokratların tekelindeki Senatonun onayından geçmek zorundaydı. Bir başka sorun ise yüksek memurlukların durumuydu. Kralın kovulmasının ardından önde gelen aileler memurlukları kendi tekellerine almaya çalışıyorlardı. Bu memurlukların ve meclislerin sorumlulukları da bir başka çatışma konusuydu. Özellikle de bu meclislerin, memurları bağımsız olarak seçmesi ve memurlara belirli yetkileri vermesi veya onlardan belirli yetkileri alması oldukça sıkıntı yaratmaktaydı. İşte İ.Ö. V. ve IV. yüzyılda aynı anda olmasa da tüm bu hususlar insanlar arasında ihtilaf yaratan unsurlar olmuştur. *Patricius* yani aristokratlar bir cepheyi oluştururken, *pleb* olarak adlandırılan ve aristokratların dışındaki halk kesimi olarak tarif edebileceğimiz unsur da karşı cepheyi meydana getiriyordu. Romalı

aristokratlar devletin yönetimindeki üstünlüklerini korumayı amaçlıyordu.⁵⁹

Plebler ve *patriciuslar* arasındaki mücadelede *patriciuslar* sürekli ödün vermek zorunda kalmıştır. *Pleblerin* en güçlü silahı savaşa katılmamak olmuştur. Savaş zamanlarında Roma'nın dışındaki bir tepeye çekilip aralarından yöneticiler seçiyor ve sıkıntıları giderilmeden işbirliğine yanaşmıyorlardı.⁶⁰

Böylelikle *pleblerin* kazanımları sayesinde kentte ikili bir organizasyon oluşmaya başladı. Konsüller ve askeri *tribunuslar* Roma halkının tamamının lideri olarak algılanıp siyasi, askeri ve dini liderler olarak görülürken *plebler* sadece kendilerini bağlayan bazı yöneticiler ve dini oluşumlar meydana getirdi. *Pleblerin* kazandığı en önemli haklardan biri kendi liderlerini seçme hakkıydı.⁶¹ Bu memuriyet Cumhuriyetin en yetkili görevlileri olan askeri *tribunusla*⁶² karşılıklı oluşturduğu görülmektedir. *Tribunus plebis* kendisine yardımcı olarak atadığı *aedilis plebis* ile birlikte bereket tanrısı olan Ceres'in Aventum tepesindeki tapınağında kendi kültlerini kurdu. İlk dönemlerde *tribunus plebisin* görev ve yetkilerine dair pek bir bilgi olmasa da, *auxilium*, yani yardım yetkisi önemli bir fonksiyonuydu. *Tribunus plebisin*, yetkili bir memurla memurun peşinde olduğu bir vatandaşın arasına girip vatandaşı serbest bıraktırma ve memurun yardımcılarının onu tutuklamasına engel olma hakkı vardı. Bu fiziksel müdahale hakkı *tribunus plebisin* kutsal bir varlık olarak görülmesinden kaynaklanıyordu. *Plebler*, *tribunus plebise* zarar veren herhangi bir kişiyi, karşılığında ceza almaksızın öldürülmesi caiz bir haydut olarak görmeye ant içiyorlardı.⁶³

XII Levha Yasaları İ.Ö. V. yüzyılda meydana gelen olaylar sonucunda *pleblerin*

⁵⁹ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 15-18.

⁶⁰ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 192-195.

⁶¹ *Tribuni plebis*.

⁶² *Tribunus militum*.

⁶³ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 27-30.

elde ettiği bir başka kazanımdır. Sonraki dönemlerde yaşayan antik Roma tarihçilerine göre konsüllerin güçlerini kısıtlamak ve yasaları ilk kez yazılı hale getirerek bunların herkes tarafından bilinmesini sağlamak amacıyla 450 yılında *decemviri* denilen ve adından da anlaşılacağı üzere on kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon bir yıllığına konsülerinkinden bile olağanüstü yetkilerle donatılmıştı ve bir yılın sonunda cumhuriyet düzeninin düzgün işlemesi için ortaya yasalardan oluşan bir bütün koymakla yükümlüydü. Bu komisyonun çalışmalarına ilaveten bir sonraki yıl benzer türden bir komisyon daha öncekinin çalışmalarını devam ettirdi ve sonuç olarak “XII Levha Yasaları” ortaya çıktı; bu yasalar yüzyıllar boyunca Roma hukukunun temelini oluşturan ve adeta bir anayasa gibi işlev gören bir hal aldı. Yasaların merkezinde aile, tarım ve hayvancılık gibi o zamanki Roma toplumunun temel kaideleri bulunmaktaydı. Evlilik, boşanma, miras ve babanın aile üzerindeki hakları gibi hususları düzenliyordu. Aynı zamanda toprak ve sınır meseleleri, tarım çiftlikleri, büyük-küçükbaş hayvanlar, meyve veren ağaçlar ve köleler ile ilgili düzenlemelerin yanında mal ve can kastına sebep olan olayları da kapsayan bir çatı oluşturmuştu. Düzenlenen bir başka husus da borçlar ve borçlanmaydı. Akdeniz’in diğer bölgelerinde olduğu gibi Roma’da da borçlanma küçük ölçekli çiftçilerin alacaklısına ilelebet bağımlı hale gelmesine sebep olabilmekteydi. XII Levha Kanunlarına göre bir borçlu alacaklısının şikâyeti halinde borçlarını 30 gün içinde ödemek veya kendisine verilecek cezaya razı olmak zorundaydı.⁶⁴

V. yüzyılın sonunda bazı siyasi ve dini kurumlar, işte bu şekilde yavaş yavaş oluşmaya başlamıştı. Roma’nın bu dönemdeki siyasi hâkimiyeti de Latium’un kuzey bölgesiyle sınırlıydı. Sonraki yüzyıllarda bu hâkimiyet yavaş yavaş yarımadanın tamamına yayılacaktı.

Roma Cumhuriyetinin yönetim şekli, İ.Ö. IV. yüzyıldan İ.Ö. III. yüzyılın

⁶⁴ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 199-201.

başlarına kadar yapılan bir dizi reformla ortaya çıkmıştır. Roma'nın idare organizasyonu her biri eşit haklara ve sorumluluklara sahip olmasa da vatandaş statüsündeki her bireyin doğrudan yönetime katılımını gerektirmekteydi. Çeşitli kamu görevlileri, rahipler, senatörler ve vatandaşlar sorumluluk alanlarına giren görevleri tapınaklarda, kamu alanlarında ve şehrin ilgili yerlerinde yerine getirirlerdi. Roma'da modern anlamda sistemli bir bürokrasi olmadığı için bu yetkililer çoğu zaman görevlerini doğrudan yerine getirmekle sorumluydular. Bu görevleri genellikle önde gelen birkaç ailenin üyeleri ellerinde tutuyordu. İ.Ö. IV. yüzyılda Roma'nın en zengin ve güçlü ailelerinin üyeleri bu memuriyetler ve rahiplikler için birbirleriyle sürekli yarışmışlardır. Bu mücadeleler aynı zamanda Sınıf Mücadelelerinin bir kısmını oluşturmaktadır. *Plebler* en yüksek memuriyetlere seçilme hakkı talep ederlerken birçok aristokrat buna yanaşmıyordu.

Roma, IV. yüzyılın başında giriştiği bir harekâtla bölgede bir lider olarak ortaya çıkmıştır. Bu harekât, Etrüsklere ait bir şehir olan Veii'nin fethidir. Romalılar İ.Ö. 396 yılı civarında bir kuşatmanın ardından bu şehri fethetmeyi başarmışlardır. Veii Roma'nın hemen yanında bulunan zengin ve güçlü bir kentti ve tıpkı Roma gibi etrafındaki bazı komşularını kontrol altında tutmaktaydı. İ.Ö. V. yüzyılda Roma ve Veii arasında diğer şehirlerin liderliği için birtakım mücadeleler yaşanmıştı, fakat bu mücadeleler herhangi bir kesin sonuç sağlamamıştı. Nihayetinde Roma, Veii kentini ele geçirerek bölgede kendisi için tehdit oluşturan güçlü bir rakibi ortadan kaldırmış oldu. Bu olayın ardından Veii'nin toprakları Roma'ya dahil olurken bazı Veii vatandaşları Roma vatandaşı oldu, çoğunluğu ise köleleştirildi veya şehirden sürüldü. Bazı Roma vatandaşları kentin boşaltılan alanlarına yerleştirildi.⁶⁵

İ.Ö. 343-341 yıllarında yapılan Birinci Samnit Savaşı ve İ.Ö. 341 ile 338 arasında yapılan Latin Savaşıyla birlikte Roma, Campania bölgesindeki hakimiyetini

⁶⁵ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 35-38.

diğer Latin şehirlerine kabul ettirdi.⁶⁶ Bu savaşlar sonunda Latin şehirleri bağımsızlıklarını kaybederek Roma'ya tabi oldular. Vatandaşları Roma vatandaşı, toprakları da Roma toprağı oldu. Bu şehirler iç işlerinde kısmen bağımsızken savaş ve barış meselelerinde Roma'ya bağılıydılar. Bu şehirlerde yaşayanlar ihtiyaç halinde Roma ordusunda görev yapmakla yükümlüydüler. Hatta Roma'da olmaları durumunda bu kişiler meclislerde oy dahi kullanabilmekteydi. Bu yönetim sistemine *municipium* denmektedir. Bu genel sisteme uymayan yapılar da bulunur: Örneğin Capua şehrinde yaşayanlar Roma'da bulunsalar dahi meclislerde oy kullanma hakkına sahip değillerdi. Yani Capua şehri bir *municipium*du, fakat yaşayanlarının oy hakkı bulunmuyordu.⁶⁷

Oldukça saldırgan ve önemli askeri kaynaklara, ayrıca savaşçı bir üne sahip Samnit konfederasyonu, Orta İtalya'nın en büyük gücüydü. Roma ve Samnitlerin güçleri birbirine çok yakın olduğu için İtalya'nın en büyük gücü olma mücadelesi bu iki unsur arasında yaşandı. İ.Ö. 326-304 yıllarında Samnitlerle ikinci bir savaş dönemi başladı. Hemen ardından, İ.Ö. 298-290 yıllarındaki Üçüncü Samnit Savaşı İtalya'nın liderinin kim olacağını belirleyen mücadeleye sahne oldu. Roma İ.Ö. 295 yılında Umbria'da Samnitler, Umbrialılar ve Gallialıların oluşturduğu ittifak karşısında galip geldi. Roma'nın aldığı bu başarının ardından İ.Ö. 290 yılında Roma Sabinleri oy kullanma hakkı olmayan vatandaş haline getirdi. İ.Ö. 280 ve 270'lerde Etruria ve Umbria'daki pek çok şehir Roma'ya bağılı hale geldi. Roma İtalya'nın hakim gücü olma yolunda emin adımlarla ilerliyordu.⁶⁸

Üçüncü Samnit Savaşı'nın ardından Roma İtalya'nın güneyindeki olaylara da el atmaya başladı. Bu sırada İtalya'nın güneyinde Yunan kent devletleri bulunmaktaydı. Doğudaki Yunan kent devletlerinin bazı vatandaşları, anayurtlarından ayrılarak, batıya

⁶⁶ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 47.

⁶⁷ *Municipium sine suffragio*.

⁶⁸ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 50-55.

göç ettiler ve İtalya başta olmak üzere bugünkü Fransa, İspanya ve Afrika kıyılarında *apoikia* adıyla anılan yeni kentler kurdular. Bu kentlerden Taras,⁶⁹ Roma'nın bölgede genişlemesinden rahatsızlık duyarak Adriyatik'in karşı kıyısında güçlü bir yerel krallığın başında bulunan Pyrrhos'la temasa geçerek yardımını istedi. Bu davet üzerine Pyrrhos bir orduyla batıya geldi ve bu ittifak bir süreliğine başarılı oldu. İ.Ö. 280 yılında içinde Tarentumluların da bulunduğu bir orduyla Pyrrhos Herakleia'da bir Roma ordusunu mağlup etti.⁷⁰ Bu olayın ardından savaş büyüdü ve Samnitler başta olmak üzere Roma'nın bazı müttefikleri taraf değiştirerek Pyrrhos'a destek vermeye başladılar. Pyrrhos emrindeki orduyla Roma'nın yüz kırk km kadar yakınına gelse de, Romalılarla çarpışmadan Tarentum'a geri çekildi ve Roma'ya ağır barış koşulları önerdi. İ.Ö. 279 yılında Pyrrhos bir kez daha Romalılara karşı bir zafer kazandı, fakat çok fazla kayıp verdi ve bir süre sonra Kartacalılara karşı savaşan Sicilya kentinden gelen yardım teklifine olumlu yanıt vererek onların yanında savaşmaya gitti. İ.Ö. 275 yılında İtalya'ya geri dönerek müttefikleriyle birlikte Roma'nın karşısına bir kez daha çıktı. İ.Ö. 275 yılında Beneventum'da yapılan savaşta bu sefer Roma galip geldi ve Pyrrhos bu mağlubiyetin ardından geri döndü.⁷¹

Roma'nın İtalya yarımadasında hâkim unsur oluşu, İ.Ö. IV. ve III. yüzyılın başında verdiği mücadelelerle gerçekleşmiştir. Bu dönemin ardından gelen yaklaşık yüz elli yıllık sürede ise Roma artık Akdeniz'de bir süper güç haline gelecektir. Bu süreçte en çok göze çarpan siyasi mücadelelerden biri Roma'nın Kartaca devletine karşı Batı Akdeniz'in hâkimiyeti için verdiği savaşlardır.

⁶⁹ Tarentum.

⁷⁰ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 55-58.

⁷¹ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 57.

Kartaca Savaşları⁷² İ.Ö. III. yüzyıl Roma tarihinin en önemli olaylarıdır. Kartaca, Kuzey Afrika'nın en önemli Fenike kolonisiydi. Zamanla Kuzey Afrika'daki diğer şehirleri kontrol altına alarak burada hakim güç olarak ön plana çıktı. İ.Ö. IV. yüzyılın sonuna gelindiğinde Kartaca yaklaşık olarak İtalya'nın Campania ve Latium bölgelerine denk gelen bir bölgeyi elinde tutuyordu. Bunun dışında bazı yerel halkları ve kabileleri de kontrol altında tutmaktaydı ki bunlardan en önemlisi bugünkü Cezayir topraklarında ikamet eden Numidialılardı. Kartaca aynı zamanda gücünü denizlerde de hissettiriyordu. Sicilia'nın batısında, Sardinia'da ve batıdaki bazı diğer adalarda bulunan Fenike yerleşmeleri, İ.Ö. VII. yüzyılın sonundan itibaren şu veya bu şekilde teker teker Kartaca'nın kontrolüne girmişti. Zamanla bu bölgelerde önemli maden yataklarını bizzat kontrol etmek için kendileri koloniler kurmuşlardı ve İtalya'nın güneyindeki Yunan kentleriyle mücadeleye girmişlerdi.

İ.Ö. 264 yılında, Kartaca ile Sicilia'daki bir Yunan kent devleti olan Syrakousai arasında, İtalya ve Sicilia arasındaki darboğaza hakim olan ve bu nedenle Sicilia'nın stratejik mevki durumundaki Messana'ya (bugünkü Messina şehri) hakim olma arzusu nedeniyle savaş çıktı. Bu savaşta Syrakousai da Roma'nın müttefiki oldu. İ.Ö. 262'de Romalılar bir orduyla Batı Sicilia'ya harekât düzenleyerek burada Kartacalıların kuvvetlerini konuşlandırdığı Yunan kenti Agrigentum'u kuşatıp ele geçirdiler ve ardından yağmaladılar. Bu olayın ardından iki taraf da bir süre çok önemli bir başarı kazanamadı. Kartaca belki Akdeniz'in en büyük donanmasını elinde bulunduruyordu, ama orduları paralı askerlerden oluşmaktaydı ve bu da finansal bir sorun oluşturuyordu. Öte yandan Roma'nın göreceli olarak büyük bir ordusu vardı, fakat donanması yetersizdi. Roma komutanları ordularını Sicilia'ya sevk edebiliyor, fakat donanma desteği alan Kartaca birliklerini Sicilia'dan tamamen kovamıyorlardı. Zaman içinde

⁷² Aynı zamanda Latince *punicus*, yani Fenikeli anlamına gelen sıfatın batı dillerine yansıyan haliyle Pön Savaşı olarak da bilinir.

Roma, donanmasını büyüttü ve üstünlüğü ele geçirmeye başladı. İ.Ö. 256 yılında Romalı komutan Marcus Atilius Regulus, Kuzey Afrika'ya harekât düzenleyerek bir süre başarı kazandıysa da İ.Ö. 255 yılında yenik düştü. Bu başarısız seferin ardından savaş⁷³ 15 yıl daha devam etti.⁷⁴

Roma Sicilia'da yavaş yavaş üstünlüğü ele geçirerek İ.Ö. 241 yılında savaşı bitirme noktasına geldi. Bu tarihte iki taraf arasında yapılan barış anlaşmasıyla Kartacalılar, Sicilia'daki birliklerini geri çekerek adayı boşaltmayı ve Roma'ya ağır bir savaş tazminatı ödemeyi kabul ettiler. Fakat düşmanlık burada son bulmadı; Kartaca uzun yıllar kendisi için mücadele veren paralı askerlere olan borcunu ödeyemeyince ordu Kuzey Afrika'da bir isyan çıkardı. Bu isyan kısa sürede Kartaca'nın müttefiklerine de sıçradı. Roma da bu fırsattan istifade edip daha önce yapılan antlaşmaları hiçe sayarak Kartaca'yı stratejik önemi haiz Sardinia adasını boşaltmaya zorladı. İsyanlarla mücadele etmek zorunda olan Kartacalılar da buna mecbur kaldılar.⁷⁵

Roma böylece İtalya dışında ilk topraklarını da kazanarak İtalya dışındaki konumunu da güçlendirmiştir. İ.Ö. 227 yılında alınan kararların neticesinde Roma Sicilia, Sardinia ve Corsica'da daimi bir ordu ve komutan bulundurmaya başladı. Bu tarihten itibaren yıllık olarak seçilen *praetor* sayısı ikiden dörde yükseltilerek bunlardan biri Sicilia'ya, bir diğeri de Sardinia ve Corsica'ya vali olarak atandı. Sicilia adası İ.Ö. 241 yılında *provincia*, yani eyalet olarak düzenlendi. Bu kararlarla birlikte Sicilia ve İ.Ö. 238 yılında eyalet ilan edilen diğer topraklar Sardinia ve Corsica'nın yönetimi, kalıcı ordularla desteklenmeye başladı.

İkinci Kartaca Savaşı İspanya topraklarında meydana gelen olaylar nedeniyle patlak vermiştir. Kartaca'nın Sicilia'da görev yapan generallerinden Hamilcar Barca

⁷³ Bagradas mevkiinde yapılan savaş.

⁷⁴ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 68.

⁷⁵ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 66-69.

İ.Ö. 237 yılında İspanya'ya giderek burada öldüğü tarih olan İ.Ö. 229 yılına kadar askeri operasyonlar yapmış, bölgedeki Kartaca nüfuzunu güçlendirmiştir. Ölümünün ardından önce damadı Hasdrubal, ardından da İ.Ö. 221 yılında oğlu Hannibal Barca yerine geçerek bu operasyonları yürütmüştür. Kartaca'nın yeniden güçlenmesi de yeni bir Roma-Kartaca mücadelesini getirmiştir.

İ.Ö. 225 yılında kuzeyde yaşayan Gallialıların Orta İtalya'yı istila etmesi Romalıların dikkatini bu bölgeye vermesini gerektirmiştir. Romalılar yapılan savaşlar sonucunda Po vadisini yeniden fethetmiş, buralarda kurdukları kolonilerle güçlerini pekiştirmişlerdi, fakat yine de vadinin kontrolünü tamamen ele geçirememişlerdi. Roma Gallialılarla mücadele ederken diğer taraftan da Kartacalılarla uğraşmak istemediğinden onlarla bir antlaşma yapma yoluna gitti. Fakat Kartacalılar beklenmedik bir şekilde, İ.Ö. 218 yılında Hannibal önderliğinde Roma'nın himayesi altında bulunan Saguntum kentini kuşatarak ele geçirdi ve bunun üzerine İkinci Kartaca Savaşı başlamış oldu.⁷⁶

Hannibal bununla da kalmayarak ordusuyla birlikte Alpleri aştı, İtalya'ya yürüdü ve Aralık İ.Ö. 218'de karşısına çıkan bir Roma ordusunu yok etti. Bir sonraki yıl, yani İ.Ö. 217'de Hannibal Trasimenus gölü (bugünkü Trasimeno gölü) yakınlarındaki bir düzlükte büyük bir Roma ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Roma bu kritik tarihte *dictator* makamına yetkili atayarak tüm egemenliği bir kişide toplamayı seçti; *dictator* olarak görev yapacak isim daha önce iki kez konsüllük yapmış Quintus Fabius Maximus'tu.⁷⁷ Maximus, Hannibal'in ordusuyla doğrudan karşılaşmak yerine avantajı tamamen elinde bulundurana kadar onu vurkaç taktiğiyle yıpratmayı denedi. Fakat stratejisi Roma'da destek görmedi ve İ.Ö. 216 yılında göreve gelen iki yeni konsül bu stratejiyi terk ederek büyük bir ordu toplayıp Hannibal'in yakıp yıktığı Apulia'ya doğru yola çıktı. Hannibal de ordusunun rahatlıkla manevra yapabileceği

⁷⁶ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 73-77.

⁷⁷ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 205.

Cannae düzlüklerine çekildi. Roma İ.Ö. 216 yılında Cannae'da öyle büyük bir yenilgi almıştır ki sonraki dönemlerde yaşayan Romalılar için bu bozgun Romalı tarihçilerin kitaplarında daima ibret alınması gereken bir örnek olarak gösterilmiştir.⁷⁸ Müttefiklerle beraber yaklaşık seksen bin kişilik Roma kuvveti Hannibal'in elli bin olduğu söylenen ordusu karşısında ağır kayıplar vermiştir; Roma ordusu en az elli bin kayıp verirken konsüllerden biri hayatını kaybetmiş, ordunun sağ kalanlarının çoğu esir edilmişti. Bu savaşın ardından Roma'nın müttefikleri de taraf değiştirmeye başladı; Sabinum, Etruria ve Umbria'daki müttefik şehirler çoğunlukla Roma'yı desteklemeye devam ederken Samnitler, Lucanialılar ve Bruttiumlular Hannibal'in hizmetine girmiş, kimi Hannibal'in ordusunda görev alırken kimi de ordunun levazım ihtiyacını karşılamıştır. Campania'daki Capua ve Sicilia'daki Syrakousai da Hannibal'in tarafına geçenlerdendir. İ.Ö. 212'de Tarentum da Hannibal'in eline geçmiştir.⁷⁹

Bu tarihten sonra Roma tekrar Maximus'un stratejisine dönerek Hannibal'in ordusuyla bizzat karşılaşma yoluna gitmemiştir ve böylelikle yavaş yavaş avantajı eline geçirmeye başlamıştır. Roma donanma bakımından artık Kartaca'dan daha üstündü ve bu sebeple Kartacalılar Hannibal'in ordusuna destek yollayamıyordu. Karadan yardım gönderme girişimleri de başarısızlıkla sonuçlandı. Roma kaybettiği kentleri bir bir yeniden ele geçirmeye başladı ve Hannibal İtalya'nın en güneyine, Bruttium'a çekilmeye mecbur kaldı, fakat beklediği yardım gelmeyince burada tutunması bile zora girdi.

İtalya'daki savaşlar bir taraftan devam ederken İspanya da Roma için bir ikinci cephe halini almıştı. Bu bölgede Scipio kardeşler⁸⁰ birtakım başarılı sonuçlar elde etmiş olsa da, Kartacalılar İ.Ö. 211 yılında Romalıları yenilgiye uğratmayı başardı ve

⁷⁸ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 205.

⁷⁹ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 76-77.

⁸⁰ Gnaeus ve Publius Scipio.

üstelik savaşta iki kardeş de hayatını kaybetti. Bu noktada Roma geleneklerin dışına çıkarak buraya Publius'un oğlu ve Gnaeus'un yeğeni olan Publius Cornelius Scipio'yu komutan olarak atadı. Böylelikle ilk kez ne konsüllük ne de *praetorluk* yapmış biri bu göreve getirilmişti.⁸¹

Scipio İ.Ö. 209'da Kartacalıların İspanya'daki en önemli şehirlerinden Carthago Nova'yı (bugünkü Cartagena şehri) ele geçirdi; ardından sonraki yıl Saguntum'un güneyine doğru ilerlemeye devam etti. Burada Hannibal'in kardeşi Hasdrubal'e karşı başarılar kazandı. Hasdrubal kalan birlikleriyle Alpler üzerinden İtalya'ya girip Hannibal'in ordularıyla gücünü birleştirmek istedi, fakat daha önce de bahsedildiği üzere bu girişim Roma kuvvetleri tarafından durduruldu ve Hasdrubal'in ordusu İ.Ö. 207 yılında İtalya'nın Adriyatik kıyılarındaki Metaurus nehri civarında imha edildi. Böylece İ.Ö. 206 yılına gelindiğinde Romalılar İspanya'daki tüm Kartaca nüfuzunu kırmıştı.⁸²

İ.Ö. 205 yılında konsül seçilen Scipio bu kez gözünü Afrika'ya dikti.⁸³ Öncelikle Güney İtalya'da bulunan Hannibal'in ortadan kaldırılması gerektiğini savunan bazı muhalif seslere kulak asmayarak ordusuyla Afrika'ya yöneldi ve Numidialıların da yardımıyla Kartacalıları mağlup etti. Bu durumun ardından ülkesine geri çağrılırken Hannibal, ordusunu bırakıp Afrika'ya geri döndü. İki taraf arasında İ.Ö. 202'de Zama'da yapılan savaşta zafer Scipio'nun ve Romalıların oldu. Bu zaferin ardından Kartaca'nın hareket kabiliyeti elinden alınarak Kuzey Afrika'daki topraklarına hapsedildi. Ayrıca yine ağır bir savaş tazminatı ödemeye mahkûm oldu. Scipio ise Afrika fatihi anlamına gelen *Africanus* ismini aldı ve Scipio Africanus adıyla anılmaya

⁸¹ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 79.

⁸² Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 79.

⁸³ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 81.

başladı.⁸⁴

Bu savaşlarla birlikte artık eski Roma gelenekleri de yavaş yavaş değişiyor, Cumhuriyet yönetimi artık bir İmparatorluğa dönüşmeye başlıyordu. Geleneksel Roma ordusu her yıl genellikle yazın toplanıp kışın tarlalarıyla uğraşan çiftçilerden oluşuyordu ve askeri faaliyet istisnalar haricinde ilkbahar ve yaz mevsimlerinde sürdürülüyordu. Fakat İ.Ö. III. yüzyılda meydana gelen uzun süreli savaşlar geleneksel ordu düzeninin Roma'nın ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesine neden oldu. Artık orduları birkaç yıl veya daha fazla dağıtmadan tutmak gerekiyordu. Üstelik İkinci Kartaca Savaşı'ndan sonra Roma Akdeniz'in büyük bir kısmına hâkim bir güç olduğu için genellikle Roma'dan uzaktaki noktalarda Roma ordularının konuşlandırılması da bir başka ihtiyaçtı.

Toprak genişlemeleriyle birlikte ortaya çıkan komutan ihtiyacı ise komutan olarak görev alan yüksek memurların sayılarının artırılmasıyla aşıldı. Özellikle İkinci Kartaca Savaşı'ndan sonra birinci yıl için göreve dört, sonraki yılsa göreve altı *praetor* getirilebiliyordu. Her yıl göreve seçilen iki konsülle birlikte bu memurlar ordudaki komutan sıkıntısına biraz olsun rahatlama getirmiştir. Ayrıca komutanların bir yıldan uzun süreli olarak görev yapabilmeleri için bazı değişiklikler de yapılmıştır. Bir konsül veya *praetor* bir yıllık bir süre için ordunun başında bulunuyor, ordunun harekâtı bir yıldan fazla süreceği zaman bu bir sorun oluyordu. Yeni bir uygulamayla konsül veya *praetor* olarak ordunun başında bulunan yetkililerin görev süresi bir yıl veya daha fazla uzatılabilmeye başlandı. Böylelikle gerekli görüldüğü hallerde ordu komutanı, *praetorluk* veya konsüllük süresi dolduğu zaman *propraetor* veya *prokonsül* sıfatıyla, yani *praetor* yerine veya konsül yerine yetkili görevli olarak ordusunu yönetmeye devam ediyordu.⁸⁵

⁸⁴ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 205.

⁸⁵ Bu uygulamanın Latince ismi *prorogatio* olarak bilinmektedir.

İkinci Kartaca Savaşı'yla birlikte Roma batısındaki İspanya'da Kartaca'nın hâkimiyetini kırdı ve bu coğrafyada da egemenliğini kabul ettirdi. İ.Ö. 197 yılından itibaren buraya her yıl iki *praetor* atanarak İspanya, Hispania Citerior ve Hispania Ulterior adlı iki *provinciaya* bölünerek idare edildi.⁸⁶ Hispania Citerior'un merkezi Tarraco'ydu (bugünkü Tarragona şehri) ve Iberus nehri vadisi boyunca uzanıyordu. Hispania Ulterior ise kabaca Baetis nehri boyunca uzanan alandan oluşuyordu. Romalı komutanlar buradaki yerli halkla baş etmekte güçlük çekiyor ve hâkimiyetlerini sözü edilen bölgelerin dışına genişletemiyorlardı. Özellikle İ.Ö. 150 yıllarından itibaren bu bölgede çetin mücadeleler verilmiş, yerli halk Romalı komutanlar tarafından adeta soykırıma uğratılmıştır. Bu mücadeleler Lusitaniyalılar ve İberia kökenli Gallialılar üzerine odaklanmıştı. Lusitaniyalılar Baetis vadisinin kuzey batısında ve Tagus ve Anas nehirlerinin suladığı yaylanın güneybatısındaki bölgede ikamet etmekteydi. İ.Ö. 150'de Sulpicius Galba, Hispania Ulterior'dan bu bölgeye akınlar düzenleyerek binlerce Lusitaniyalıyı katledip pekçoğunu da köleleştirdi.⁸⁷

Yaklaşık olarak aynı tarihlerde Roma İberia kökenli Gallialılarla da mücadeleye girişmiştir. Bu halkın merkezi Numantia'ydı. Yaklaşık olarak İ.Ö. 150'li yıllardan İ.Ö. 130'lara kadar çeşitli komutanlar onların üzerine seferler düzenleseler de kayda değer bir başarı sağlayamadılar. Numantialıların direnişini kırıp buradaki savaşları sona erdirecek olan isim Publius Cornelius Scipio Aemilianus oldu. Aynı komutan Üçüncü Kartaca Savaşı'nda başarılarıyla adından söz ettirecek kimsedir. Scipio Aemilianus, İ.Ö. 133 yılında sekiz aylık bir kuşatmadan sonra Numantialıları dize getirerek şehri almıştır.⁸⁸

İkinci Kartaca Savaşı'nın ardından Roma yavaş yavaş Doğu Akdeniz'de de

⁸⁶ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 205.

⁸⁷ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 85.

⁸⁸ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 100-102.

boy göstermeye başlayarak özellikle bugünkü Balkanlarda ve Anadolu'daki siyasi olaylara karışmaya başladı. Bu bölgede Makedonia Kralı Aleksandros III'ün (Büyük İskender) ölümünden sonra ortaya çıkan çok çeşitli krallıkların yanında, varlıklarını uzun zamandır sürdüren kent devletleri ve bunların oluşturduğu birtakım birlikler mevcuttu. Bunlar kendi aralarında sürekli müttefiklik ve düşmanlık ilişkisi içindeydiler. Bu bölgedeki en etkin güçler, Antigonosların Makedonia Krallığı, Seleukosların Suriye merkezli krallıkları ve Ptolemaiosların Mısır merkezli krallığıydı. Makedonia Krallığı Yunanistan ve Ege denizindeki Yunan kent devletleriyle Balkanlardaki komşu krallıklar üzerinde hakimiyet kurma çabası içerisindeydi. Seleukos Devleti, İ.Ö. III. yüzyılın başında Hindistan'dan Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyaya hakim olmakla birlikte zamanla bu toprakların çoğunu yitirmişti; Suriye merkezli olarak bu bölgede ve çevresinde nüfuzunu sürdürüyor, Anadolu'daki hakimiyetini kısmen de olsa koruyordu. Ptolemaios Devleti ise güç merkezi Mısır olmakla birlikte Ege'de bazı adalarda ve Anadolu'nun güney kıyılarında birtakım üsler bulundurmaktaydı ve Filistin'in kontrolü için Seleukos'larla devamlı mücadele halindeydi. Bölgede bulunan Yunan kent devletleri ise kendi çıkarlarını korumak için bu üç devlet arasında gidip geliyor, bazen bir krallıkla müttefikken kısa bir süre sonra aynı krallıkla düşman olabiliyordu. Bu coğrafyada o dönemde Roma devletinden çok daha güçlü yapılar mevcuttu. Bu bakımdan Roma bu coğrafyada İspanya'dakinden çok daha farklı bir strateji izleyecek ve diplomasi yürütmek durumunda kalacaktır.⁸⁹

Roma devletinin doğu topraklarındaki ilk önemli savaşı Makedonia Krallığıyla gerçekleşmiş ve İ.Ö. 215-205 yılları arasına denk düşen dönemde meydana gelen bu savaşa Birinci Makedonia Savaşı adı verilmiştir. Savaşın sebebi esasen İkinci Kartaca Savaşı'ydı. Roma'nın Adriyatik'teki faaliyetinden rahatsız olan Makedonia Kralı Philippos V, Roma'nın savaş halinde bulunduğu Kartaca ve onun

⁸⁹ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 206-208.

komutanlarından Hannibal'le temasa geçerek bir ittifak kurmuştu. Bu ikilinin dostluğunu öğrenmesiyle Roma, Makedonia'ya savaş ilan etti. Roma zamanla bölgedeki kent devletleri ve bunların oluşturdukları bazı birliklerle ittifak kurdu. Bunlardan en önemlisi Batı Yunanistan'daki bazı kent devletlerinin oluşturduğu Aitolia Birliği ve Batı Anadolu'nun bir kısmını elinde bulunduran ve uzun süredir Makedonia'yla düşmanca ilişkileri bulunan Pergamon Krallığıydı. Fakat bu güçler bu zaman zarfında çok önemli mücadelelere girmedi, zaten Roma bu süreçte daha çok Kartaca tehdidiyle ilgilenmek zorunda kaldı. On yıl kadar süren savaşta çok büyük bir netice alınmaksızın bir barış antlaşması imzalandı ve Phoinike Barışı olarak adlandırılan bu antlaşmayla birlikte Birinci Makedonia Savaşı son bulmuş oldu. Romalılar ve Makedonia Kralı Philippos arasında yapılan bu antlaşmaya göre taraflar ellerinde bulundurdukları topraklarda egemenliklerini sürdürecektlerdi.⁹⁰

İkinci Makedonia Savaşı ise Roma'nın doğuya doğru genişleme sürecinde daha büyük bir önem kazandı. İ.Ö. 200-196 yılları arasında süren savaş İkinci Kartaca Savaşı'nın Roma lehine sonuçlanmasından hemen sonra patlak vermiştir. Roma'nın müttefiki Pergamon'un Kralı Attalos I, Yunan kent devletleriyle ağız birliği yaparak Roma'yı Yunanistan'a bir harekât düzenlemesi için göreve çağırdı. Makedonia'nın daha önce Hannibal'le ittifak yapmasından zaten rahatsız olan Romalılar bu isteği geri çevirmeyerek Makedonia'yla yeni bir mücadeleye girdi. Roma Makedonia'ya karşı verdiği mücadelede kesin zaferi İ.Ö. 197 yılında Kynoskephalai mevkiinde aldı. Burada ordunun başında bulunan İ.Ö. 198 yılı konsülü ve ardından birkaç dönem *prokonsül*

⁹⁰ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 77-80.

olan Titus Quinctius Flaminius,⁹¹ Philippos'un ordusunu mağlup etti. Savaşın bir yıl ardından yapılan barış antlaşmasına göre Makedonia, Yunan kent devletlerindeki garnizonlarını geri çekmeyi kabul ediyor, donanmasının büyük bir kısmını dağıtıyor ve Roma'ya yüklü bir savaş tazminatı ödemek mecburiyetinde kalıyordu. Bu savaşın ardından Roma, Balkan coğrafyasında da lider konuma yükselmiş ve bölgedeki en önemli güç haline gelmiştir.⁹²

İkinci Makedonia Savaşı'nın ardından kısa bir süre sonra Roma bölgede yine önemli bir askeri harekâta imza attı. Dönemin Seleukos Kralı Antiokhos III, İ.Ö. 223 yılında tahta geçtikten sonra krallığı eski gücüne kavuşturmak için peşpeşe başarılı girişimlerde bulunmuş ve Anadolu'da daha önce krallığın elinde bulundurduğu topraklara, yani Batı Anadolu'nun büyük bir kısmına yeniden hâkim olmuştu. Anadolu'daki hâkimiyetini güçlendirmesinin ardından kuvvetlerini Yunanistan'a yöneltti ve Roma'nın uyarılarına rağmen burada askeri operasyonlar yürütmekten geri durmadı. Bunun üzerine Roma bölgeye ordular yollayarak Antiokhos'a karşı koydu ve İ.Ö. 191 yılında Antiokhos, Yunanistan topraklarında, Thermopylai'da aldığı yenilginin ardından Anadolu'ya geri çekilmek zorunda kaldı. Roma bununla da yetinmeyerek Antiokhos'u Anadolu'ya kadar takip etti ve Pergamon ve diğer önemli müttefiki Rhodos kuvvetleriyle güçlerini birleştirerek İ.Ö. 190 yılında Magnesia civarında Antiokhos'un ordusunu mağlup etti. Tarihe Magnesia Savaşı olarak geçen bu mücadelenin ardından 188 yılında imzalanan Apameia⁹³ barışıyla Antiokhos, Batı

⁹¹Titus Quinctius Flaminius: (İ.Ö. 229-174): Romalı devlet adamı ve komutan. Tarentum kentinde yöneticilik yaptı, İkinci Kartaca Savaşı'na katıldı. İ.Ö. 198'de konsül seçildikten sonra sivrildi, İkinci Makedonia Savaşı'nda ordu komutanı olarak atandı.

⁹² Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 86-90.

⁹³ Dinar.

Anadolu ve Ege adalarından Torosların doğusuna çekilmek zorunda kaldı. Aynı zamanda donanmasının büyük bir kısmını Roma'ya devretti ve ağır bir savaş tazminatı ödemekle yükümlü tutuldu. Batı Anadolu'da sahip olduğu topraklar Roma'nın yerel müttefikleri olan Pergamon ve Rhodos Ada devleti arasında paylaştırıldı.⁹⁴

Roma artık bölgenin süper gücü olarak hareket etmeye başlamış ve bu coğrafyada istikrarını sağlamak için operasyon yürütmekten çekinmez hale gelmişti. Bu mücadelelerin ardından Anadolu'da özellikle müttefiki Pergamon'un başını ağrıtan Galatlar üzerine başarılı seferler düzenleyerek Anadolu'ya Balkanlar üzerinden giren bu başıboş kavmin bölgede terör estirmesinin önünü kesti.

Bu mücadelelerin ardından Roma bölgeye askeri yetkili atamadı. Fakat Balkanlarda Makedonia devletinin Kral Perseus'la yeniden güç kazanmaya başlaması Roma'yı tekrar harekete geçirdi. İ.Ö. 171-168 tarihleri arasında meydana gelen Üçüncü Makedonia Savaşı'yla birlikte Makedonia monarşisi de tarihe karışacaktı üç yıl süren mücadelenin ardından İ.Ö. 168 yılında Perseus'un kuvvetleriyle Pydna'da karşı karşıya gelen konsül Lucius Aemilius Paullus Roma'ya nihai zaferi verdi. Bu zaferin ardından Makedonia dört farklı bölgeye ayrılarak bölgelerde ayrı ayrı cumhuriyet yönetimleri oluşturuldu. Kralın şahsına ait topraklar ve madenler ise Roma malı ilan edildi.⁹⁵

İ.Ö. 150'lere kadar durum çok fazla değişmeden devam etmiş, bu tarihlerde bölgede Makedonia Krallarının soyundan geldiğini iddia eden Andriskos adlı kişinin Roma hâkimiyetine karşı ayaklanma çıkarmış. İki yıl süren mücadelenin ardından Romalı komutan Quintus Caecilius Metellus Andriskos'la karşılaşarak onu mağlup etmiş ve bölgede Roma hâkimiyetini yeniden tesis etmiştir. Bu tarihten itibaren Roma Makedonia'yı doğrudan idare etme yoluna giderek burada bir Roma eyaleti

⁹⁴ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 90-93.

⁹⁵ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 94-97.

oluşturmuştur (İ.Ö. 146: *Provincia Macedonia*).⁹⁶

Roma doğuda hâkimiyetini genişletmesinin ardından gözünü tekrar Afrika'ya dikti ve İ.Ö. 149-146 yılları arasında Kartaca'yla üçüncü bir savaşa girişti.⁹⁷ Üçüncü Kartaca Savaşı'nın patlak vermesinin sebebi olarak Kartacalılar ile Numidia kralı Masinissa arasında yaşanan gerginlikler gösterilmektedir. Roma, bölgede Kartaca'ya karşı Numidia kralını destekliyor, Masinissa da Kartacalılardan sürekli olağanüstü taleplerde bulunuyordu. Sonunda Kartaca Masinissa'nın taleplerine silahlı direnişle karşılık verdi. Bu durum Roma'da Kartaca'ya karşı varolan geleneksel düşmanlıkla birleşince Roma, Kartaca'yla kendini tekrar bir savaşta buldu. İ.Ö. 149 yılından itibaren mücadele başladı ve Romalılar şehri iki yıl aralıksız kuşatma altında tuttu. Şehir İ.Ö. 146 yılında Scipio Aemilianus (Scipio Africanus'un torunu) tarafından ele geçirildi ve binlerce Kartacalı katledilirken şehir de kelimenin tam manasıyla yerle bir edildi. İ.Ö. 146 tarihinden itibaren Roma bu bölgeyi de eyalet ilan ederek burada yönetimi doğrudan ele aldı (*Provincia Africa*).⁹⁸

Roma dışında bunlar olurken, içeride ise durum şöyle idi: İ.Ö. 133'te Tiberius Gracchus'un *tribunus* olarak göreve geldikten sonra ilk icraatlarından biri ve belki de en önemlisi, Roma halkına ait kamu topraklarının⁹⁹ düzenlenmesiyle ilgili meclise kanun sunması oldu. Bu topraklar Roma'nın İtalya yarımadasına hakim olma mücadelesi verdiği sırada kazanılan, fakat henüz yeni yerleşimcilere dağıtılmamış veya kâr elde etmek için herhangi birine tahsis edilmemiş devlet arazileriydi. Tiberius uzun zamandır göz ardı edilen eski bir yasayı gözden geçirerek yeniden canlandırmak istemişti. Bu eski

⁹⁶ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 208.

⁹⁷ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 97-100.

⁹⁸ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 206.

⁹⁹ *Ager publicus populi Romani*.

yasaya göre bir Roma vatandaşı devlete ait boş durumdaki bir araziyi yaklaşık yüz yirmi hektara kadar olmak şartıyla ve arazide yasal olarak hak sahibi bulunmaması koşuluyla kullanabilirdi. Romalı memurların ihtiyaç durumunda bu arazileri geri talep etme hakları da saklıydı. İşte Tiberius yeni yasasında bu yasal sınırların uygulanmasını ve arazinin toprak sahibi olmayan Roma vatandaşlarına dağıtılmasını teklif etti. Bu yasaya uymayıp sınırı aşan miktarlarda toprak işgal eden vatandaşların ellerinden çıkacak topraklarına karşılık, ellerinde kalan toprakları tamamen kendilerine ait olup bu topraklardaki hakları garanti altına alınacaktı.¹⁰⁰

Yasanın getirdiği bir başka yenilik de arazinin dağıtım hususuyla ilgiliydi. Eskiden Senato söz konusu bölgeye toprak dağıtımını gerçekleştirmek üzere özel yetkili bir memur görevlendiriyordu. Bu memur ele geçirilen toprağın tespiti, parsellenmesi ve dağıtılması gibi işlerle bizzat ilgilenmekteydi. Fakat yeni düzenlemeyle bu memurların sayıları birden üçe yükseltiliyor ve yetkileri genişletiliyordu. Buna göre üç kişiden oluşan bu heyet toprağı olabildiğince fazla vatandaşa dağıtma hakkına sahipti ve hangi arazinin kamu malı, hangisinin özel mülk olacağına karar verme yetkileri bulunmaktaydı.¹⁰¹

Tiberius'un yasa teklifi İ.Ö. 133 yılı konsüllerinden biri yardımıyla yasa tasarısı oldu, fakat yasa karşıtı olan birçok kimse vardı. Kaynakların aktardığına göre birçok senatör ellerindeki toprağı kaybetmemek için tasarının karşısında yer aldı. Senatörlerin desteğini alamayan Tiberius kanunu Senatoya danışmaksızın Halk Meclisi'ne sundu. Halk Meclisi'nden destek görmesine rağmen *tribunus* Marcus Octavius veto hakkını kullanarak görüşmeleri bir süre tıkadı, fakat sonunda baskılar sonucu daha önce görülmemiş bir uygulamayla görev süresi dolmadan görevden alındı. Ardından toprak yasası Halk Meclisi'nden geçti ve üç kişilik komisyona Tiberius

¹⁰⁰ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 209-211.

¹⁰¹ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 209-211.

Gracchus, kardeşi Gaius ve kayınbabası Appius Claudius Pulcher atandı. Bu komisyonun işini yapamaması için birçok yola başvuruldu. Senato, memurların, görevlerini yerine getirmek üzere tahsis edilecek bütçeleri belirleme hakkına sahipti ve buna dayanarak çareyi komisyonu, önemsiz bir miktar toprağın dağıtımıyla görevlendirilmesinde buldu. Tam da bu sırada Roma'nın Anadolu'daki müttefiki Pergamon Devleti'nin Kralı Attalos III ölmüş, vasiyetle tüm arazisini Roma'ya bırakmıştı. Tiberius Attalos'un mirasıyla yeni komisyonun ilgilenmesini ve fakir halkın bu topraklardan faydalanmasını öngören bir tasarıyı Halk Meclisi'nden geçirdi. Ardından yine daha önce görülmemiş bir şekilde bir sonraki dönem tekrar *tribunusluk* için adaylığını koymak istedi. Görevi bıraktıktan sonra karşıtları tarafından yargılanıp cezaya çarptırılmasını ve toprak yasasının iptal edilmesini engellemeyi amaçlıyordu. Taraftarları olduğu gibi, kendisine karşı çok büyük bir muhalefet de vardı ve seçim meclisinin toplandığı günde çıkan karışıklıkta Tiberius'la birlikte üç yüz kadar taraftarı da linç edilerek öldürüldü. Bununla birlikte Tiberius'un ölümünün ardından arazi komisyonu büyük muhalefete rağmen işlevselliğini sürdürmeye devam etti. Fakat İ.Ö. 129 yılında Scipio Aemilianus, komisyonun eylemlerinin müttefik halkların haklarına tecavüz ettiğini savunarak komisyonun faaliyetini durdurdu.¹⁰²

Gaius Gracchus kardeşinin ölümünün ardından siyasi mirasını devraldı. İ.Ö. 124 yılında *tribunus* seçildi. Sonraki sene tıpkı kardeşi gibi ikinci kez aynı göreve adaylığını koydu ve seçimi kazandı. Ardından Senatonun yetkilerini aşmasını engelleyecek birtakım yasalara imza attı. Gaius'un yaptığı ilk yasa teklifleri kardeşinin katillerinin soruşturulmasıyla ilgili tasarılarıydı. Bunun yanında halkın yararına birtakım yasalarda da emeği vardı. Kardeşinin toprak yasasını birtakım değişikliklerle yenilemesi bunlardan biriydi. Fakir halka yönelik bir başka hizmeti de tahıl ihtiyacının karşılanmasıyla ilgiliydi; Roma'daki fakir vatandaşlar tahıl ihtiyaçlarını karşılamada

¹⁰² Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 107-110.

birtakım mali güçlüklerle karşılaşıyorlardı. Gaius bunun önüne geçmek için Roma'daki vatandaşların tahılı her ay sabit bir ücret karşılığında almalarını sağladı. Böylelikle devlet tahıl ihtiyacını karşılamakla ve tahıl fiyatlarını belirlemekle yükümlü kılındı. Yeni kurulan Asia eyaletinden elde edilen gelirlerle ilgili düzenlemeler de yaparak senatörlerin uygunsuz yollardan kâr elde etmesini engellemeyi ve yolsuzluğun önüne geçmeyi amaçladı. Senatonun gücünü kısıtlamaya yönelik bu eylemlerin yanında yasalarından biri de vatandaşlık haklarının daha geniş kitlelere dağıtılmasıyla ilgiliydi; muhtemelen ikinci *tribunusluk* döneminde tüm müttefik İtalyalıların Roma vatandaşı statüsüne getirilmesini öneren bir yasa tasarısı hazırladı. Roma vatandaşları arasında pek hoş karşılanmadığı muhtemel olan bu tasarıyla beraber Gaius'un düşüşü başlamış oldu.¹⁰³

Gaius'un sonu da kardeşi Tiberius gibi olacaktı. İ.Ö. 121 yılında tekrar *tribunusluğa* adaylığını koydu, fakat bu sefer başarılı olamadı. Ardından konsüllerden Lucius Opimius ve bazı *tribunuslar* Gaius'un çıkardığı bazı yasaları iptal etmek istedi. Görüşmeler sırasında Gaius ve taraftarları meclise geldiler ve bu sırada çıkan olaylarda Opimius'un ulaklarından biri öldürüldü. Opimius bunu devlete karşı yapılan bir saldırı olarak sayıp Gaius ve güçlü taraftarı Fulvius Flaccus'u kendilerini savunmak üzere Senatoya çağırdı. Onlar Senatoya gelmeyince Opimius devletin varlığını müdafaa etmek üzere varlıklı vatandaşları göreve davet etti. Gaius, Flaccus ve taraftarları Aventinus tepesine çekildiler. Opimius saldırı emrini verdi ve bu saldırıda Flaccus öldürülürken Gaius da intihar etti. Bu olaylar ve sonrasındaki soruşturmalar sırasında Gaius'un üç bin kadar taraftarının da öldürülmüştür.¹⁰⁴

Aynı dönemde Roma'nın dışında gelişen olaylar da şöyledir: İ.Ö. 190 yılında

¹⁰³ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 211.

¹⁰⁴ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 111-114.

Seleukos Kralı III. Antiokhos'la yapılan savaştan galip ayrılan Roma'nın, İ.Ö. 188 yılında yapılan Apameia Barış Antlaşması'yla Seleukosları Torosların doğusuna çekilmeye zorladığını ve böylece Anadolu'daki Seleukos hakimiyetinin oldukça sınırlandırıldığını, Seleukosların boşalttığı bölgelere de Pergamon ve Rodos gibi Anadolu'daki Roma müttefiklerinin hakim olmuştur. Bu dönemle birlikte Roma bazen askeri bir güç olarak bazen de hakem vasfıyla Anadolu'nun içişlerinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. İ.Ö. 188 yılından sonra Pergamon Kralı Eumenes sınır komşularıyla yaşadığı çeşitli sorunlarda birçok kez Roma'nın desteğini istemiştir. Fakat Roma, Pergamon'a çoğunlukla diplomatik destek vermiştir. Örneğin İ.Ö. 186 yılında Eumenes, komşusu Bithynia kralı Prusias I'a savaşa girmesinin ardından Roma'dan yardım isteyince Roma askeri destek yerine bölgeye bir elçi yollayarak kısa zamanda barışın tesis edilmesini sağlamıştır. Bu savaşın bitmesinin ardından İ.Ö. 183 yılında Anadolu'nun geneline yayılan ve Pontos Krallığıyla komşuları arasında cereyan eden bir savaş meydana gelmiştir. Romalılar bu savaşlarda doğrudan rol almak yerine sorunun kendiliğinden çözülmesini beklemiştir. Roma'nın müttefiklerinden Pharnakes'i kendi güçleriyle yenilgiye uğrattıktan sonra bir antlaşma yaparak kendi işlerini kendileri halletmek zorunda kalmışlardır. Senatoya yerli halklar tarafından yapılan başvurular da değerlendirilmiştir; örneğin Anadolu'nun güneyinde yaşayan Lykialılar, Rodos yönetiminden Őikayetlerini dile getirdiklerinde, Roma biraz da bölgede müttefiklerinin fazla güçlenmesinin önüne geçmek istediğinden Lykialıların bağımsız olarak kendi kendilerini yönetmelerine karar vermiştir ve daha önce Rodos'un kontrolünde olan bölge bağımsızlaştırılmıştır.

Roma bölgedeki bir başka müttefiki olan Pergamon'un da güçlenmesini engellemiştir. Zaman zaman Pergamon'un bölgede verdiği mücadelelerde düşmanlarını destekleyerek zaman zaman da olaylara sessiz kalarak Pergamon'un bağımsız olarak hareket edebilecek genişliği elde etmesini engellemiştir. Pergamon tahtına kendi destek

verdiği isimlerin geçmesini sağlamıştır.

Bazı aksaklıklara rağmen Roma, Anadolu'da istediğini elde etmiştir; hem çok az kaynak kullanarak kendi çıkarlarını gözetmiş hem de bölgedeki prestijini yükseltmiştir. İ.Ö. 133 yılında Roma'nın bölgedeki en güçlü müttefiki Pergamon'a ait topraklar, Kral Attalos III'ün ölümünün ardından, kralın vasiyetiyle Roma toprağı haline gelmiştir.¹⁰⁵ Fakat Roma, bölgede bir isyanla uğraşmak zorunda kalmış, Pergamon hanedanından geldiğini iddia eden Aristonikos'un başlattığı ayaklanma, ancak dört yıl sonunda kontrol altına alınabilmiştir. Bu tarihten sonra, yani İ.Ö. 129 yılında Batı Anadolu, *Provincia Asia* adıyla Anadolu'daki ilk Roma eyaleti olmuştur. Bunlar Roma'nın Balkanlar ve Anadolu'daki düzenlemeleridir.¹⁰⁶

Yeniden Roma iç işlerine dönecek olursak, Gracchus Kardeşlerin ardından Roma artık karışık bir döneme giriyordu. Gracchusların çıkardığı yasalar Senato ve aristokratlar tarafından iptal edilmişti. Bu yüzden aristokratlar ve halk karşı karşıya gelmişti. Bir yandan da dış tehditler doğmuştu. Güneyde, Kuzey Afrika'da Numidia Kralı Iugurtha, kuzeyde de Germen kabileleri sorunlara yol açıyordu. İ.Ö. 111-105 yıllarında Romalılar bölgedeki çıkarlarını korumak için Numidia'daki taht kavgalarına müdahil oldular. Tahtın varislerinden biri, bir diğer varis Iugurtha'ya karşı Roma'nın yardımını isteyince, Roma, uzun sürecek bir savaşa girdi. Başlarda Romalı komutanlar burada etkin bir mücadele vermeyi başaramadıysa da İ.Ö. 109-108 yıllarında ünlü komutan Quintus Caecilius Metellus ve bir sonraki yıl onun yerine komutayı devralan Gaius Marius döneminde Roma, savaşta başarılar kaydetmeye başladı. Nihayet İ.Ö. 105 yılında Marius'un emrinde *quaestor* olarak görev yapan Lucius Cornelius Sulla savaşı Roma lehine sonuçlandırdı. Böylece Roma'nın bölgedeki prestiji yeniden tesis edilmiş

¹⁰⁵ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 210.

¹⁰⁶ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 103.

ve aynı zamanda Roma'ya düşman bir unsur ortadan kaldırılmış oldu.¹⁰⁷

Kuzeyde İ.Ö. 120'li yıllarda işler sakindi, hatta Alpler ve Pireneler arasındaki bölgede Gallia Narbonensis adlı bir eyalet kurulmuştu. Fakat bir süre sonra Germenler bölgede huzursuzluk yaratmaya başladı. Özellikle Cimbri ve Teutones adlı Germen kavimlerinin güneye doğru saldırıları etkili olmaya başlamıştı ve ardından İ.Ö. 109'da, İ.Ö. 107'de ve son olarak Arausio (Bugün Fransa'nın güneyindeki Orange kasabası) mevkiinde yaşanan felaketlerin ardından Gallia'da komutanlık görevine Afrika'da elde ettiği başarılarla ünlenen Gaius Marius getirildi. Marius bu dönemde orduyu birtakım yeni talim metodları, yeni teçhizatlar ve yeni askerlerle takviye ederek yeniden yapılandırdı ve İ.Ö. 102 yılında Aquae Sextiae'da (Günümüz Güney Fransa'sında Provence Aix-en bölgesi) Teutones ve bir sonraki yıl da Kuzey İtalya'daki Vercellae'da Cimbri'yi yenilgiye uğrattı. Marius, Roma'nın kurtarıcısı ilan edildi ve benzeri olmayan bir şöhrete kavuştu. Bu sırada olağanüstü bir şekilde beşi üstüste olmak üzere toplamda altı kez konsül olarak seçildi.¹⁰⁸

Bu dönemde kazanılan askeri başarıların ardından orduda yapılan neredeyse tüm düzenlemeler Marius'a atfedilmektedir. Bunların bir kısmı kuşkusuz zaman içinde meydana gelmiş olmalıdır; çünkü daha Gracchus Kardeşler döneminde birtakım askeri yeniliklerin uygulanması hedeflenmekteydi. Marius'un döneminde askeri hizmetin yükünün hafifletilmesi için askerlerin yiyecek ve donanımlarının devlet tarafından karşılanmasının yanında artık askerlere belli bir ücret de verilmeye başlandı. Bu ücretin miktarı görevin niteliğine göre değişiyordu. Askere alma usulleri de değiştirilerek, fakir çiftçilere daha uygun hale getirildi. Birlikleri oluşturmak için öncelikle gönüllüler çağrılmaya başlandı. Böylelikle geçimini zar zor sağlayan kesim için artık askerlik çekici bir hale geldi. Eskiden halkın oluşturduğu askeri güç artık bir meslek haline

¹⁰⁷ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 114-116.

¹⁰⁸ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 211-213.

gelmiş ve paralı olmuştu. Teknik açıdan da yeni düzenlemeler getirildi; ordunun taktiksel birliklerinde yeni düzenlemeler yapıldı. Ayrıca savaş teçhizatında da birtakım yenilikler yapıldı.¹⁰⁹

Roma Cumhuriyeti, İ.Ö. I. yüzyılın başına gelindiğinde artık geleneksel yapısından giderek uzaklaşmaya başlamıştı ve özellikle halk üzerinde büyük etkisi olan askeri liderlerin, idareyi ele aldığı bir yapıya dönüşmüştü. İ.Ö. II. yüzyılın sonuna gelindiğinde Cumhuriyetin geleneksel kurumlarının altı artık yavaş yavaş aşınmaya başlamıştı ve halkın desteğini alan birtakım isimler aristokratların oluşturduğu yönetim yapısını hiçe sayabiliyor, istedikleri amaca bu şekilde ulaşabiliyorlardı. Özellikle önemli savaşlarda olağanüstü başarılar gösteren kahraman komutanlar, soylu kesimden çıkan senatör ve konsüllerin beceriksizliğinden yılan halkın gözünde ön plana çıkmaya ve siyaseti kendi istedikleri gibi şekillendirmeye başladılar. Bu süreçte aynı zamanda halihazırdaki siyasi sistem tıkanmaya başladı. Bu durum yönetim sisteminin itibar kaybetmesine yol açarak varlıklı kesimin kontrollü yönetimine ket vurdu ve ortaya tüm ülkede özellikle askeri başarılarıyla güçlenip halkın gözünde değer kazanan komutanların dikta rejimleri çıktı. İç Savaş'la başlayan süreç, hemen ardından ilk önce Afrika'daki başarılarıyla parladı. Sonrasında diğer askeri başarılarıyla şanına şan, gücüne güç katan Sulla'nın dönemi ve onun ardından gelen Pompeius, Crassus, Caesar gibi isimlerin iktidar mücadeleleri ve rejimi tek elde toplama çabaları halkın bu karışıklık döneminden bıkmalarına neden oldu. Bunun sonucunda da çareyi tek adam yönetiminde aramaya başlayan Roma dünyasında geleneksel cumhuriyet düzeninin çöküşünü getirdi.

Önce Gaius Gracchus'un, daha sonra da İ.Ö. 91 yılı *tribunus*larından Marcus Livius Drusus'un, İtalyalı müttefiklerin durumunun gözden geçirilerek vatandaşlık haklarının genişletilmesiyle statülerinde iyileştirme yapılması yaklaşımı Roma'da kabul

¹⁰⁹ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 117-120.

görmeyince müttefikler, Roma'da hukuken kendilerine verilmeyen hakları ayaklanarak elde etmeye kalkıştı. Müttefiklerin Roma'ya karşı organize olarak verdiği bu mücadeleye İç Savaşlar veya Müttefikler Savaşı adı verilir. Bu müttefiklerin çoğu Orta ve Güney Apeninler civarında yaşayan halklardı. O zamana dek en büyük imtiyazları elde etmiş müttefiklerin bulunduğu Latin toplulukları veya Orta Campania bölgesindekiler ise bu isyana hiç katılmadılar. Özellikle Samnitler ve Lucanialılar Roma tahakkümünü sonlandırmak için vargüçleriyle savaştılar. İsyana destek veren diğer çoğu müttefikin amacı ise Roma'nın kendilerine tanıdıkları imtiyazların genişletilmesiydi.¹¹⁰

Müttefikler İ.Ö. 90 yılında bazı Roma kalelerini ele geçirerek Roma'ya karşı birtakım başarılar elde ettiler. Roma bunun sonucunda geri adım atarak hem kendisine sadık kalan bazı topluluklara hem de asi müttefiklerden bazılarına vatandaşlık haklarından faydalanma imkânı sundu, fakat bunlar savaşı bitirmeye yetmedi. İ.Ö. 89 yılında çarpışmalar halen devam ediyordu. Bu sırada Roma, vatandaşlık haklarını daha geniş kitlelere yayacak olan ikinci bir yasa çıkardı. Aynı zamanda Padus nehrinin kuzeyindeki bazı halklar da Latin statüsüne yükseltildi. Müttefiklerle verilen savaşlar bundan sonraki yaklaşık altmış yıllık dönemde Roma'nın içine bunalımlı ve iç karışıklıklık döneminin başlangıcıydı. Savaşlar sonunda ise müttefik halklara mensup herkes Roma'da seçme ve seçilme hakkına kavuştu. Bu olayların Roma tarihi açısından bir başka önemli sonucu ise daha önce Afrika'da verilen savaşlarda ön plana çıkan Sulla'nın bu savaşlarda da büyük başarılarla imza atması ve Roma'da günden güne olağanüstü güçlü bir isim haline gelişi idi.¹¹¹

Sulla ile himayesindeki Afrika'da görev yapan ünlü komutan Marius arasındaki gerginlik yüzünden Roma'da daha önce görülmemiş bir durum yaşandı: Anadolu'da büyüyen tehdit olan Pontos Kralı Mithridates VI üzerine gönderilen ordunun başındaki

¹¹⁰ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 120-122.

¹¹¹ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 122-125.

Sulla görevi iptal edilip yerine Marius getirilince Sulla emrindeki altı lejyonla birlikte beklenmedik bir şekilde Roma'ya yürüyerek şehrin kontrolünü ele geçirdi ve hemen ardından kendisini görevden alan konsül Sulpicius, Marius ve Marius'un oğluyla birlikte dokuz kişiyi daha devlet düşmanı ilan etti. Ardından Sulpicius'un çıkardığı tüm kanunları iptal ettirdi. Bu kararlar birlikte Sulla doğu seferinin komutasını tekrar elde etmiş oluyordu. İ.Ö. 87 yılı konsüllerinin seçilmesinin ardından konsüllere şahsına sadakat yemini ettirerek doğuya yöneldi.¹¹²

Sulla'nın doğuya Mithridates üzerine sefere çıkmasının ardından görevdeki konsüllerden biri olan Lucius Cornelius Cinna, vatandaşlık hakkı dağıtılan yeni kimselerin Roma'da varolan otuz beş kabileye dağıtılarak kabile sistemine dahil olmaları yolunda propaganda yapmaya başladı. Bu görüş, birkaç yıl önce konsüllerden biri tarafından savunulan ve çok sert bir muhalefetle karşılaşan, sonunda da Sulla'nın Roma'ya yürüyüp yönetimi kontrolü altına aldığı süreci tetikleyen unsurdu. Cinna'nın karşısında da güçlü bir muhalefet oluştu ve Cinna, Roma'dan ayrılp İtalya genelinde destek aradı. Bunun üzerine Senato onu görevden alıp devlet düşmanı ilan etti. Bu sırada son yıllardaki politik hamleleri yüzünden Roma'nın dışına, Afrika'ya geçmek zorunda kalan ve Sulla'ya düşman olan bir zamanların ünlü komutanı Marius da fırsattan istifade ederek Cinna'ya destek verdi. Bir yıl sonra Roma Cinna ile Marius'un kuvvetlerinin eline geçti. İ.Ö. 86 yılında ikili illegal yollardan kendilerini konsül ilan ettiler. Fakat Marius kısa bir süre sonra hayatını kaybetti. Yerine Cinna'nın kontrolü altında başka bir konsül seçildi ve Roma'da Cinna egemenliği devam etti. Fakat bu sırada yeni vatandaşların kabilelere dağıtılması süreci henüz beklemedeydi.¹¹³

Sulla doğuda Pontos Kralı Mithridates VI ile uğraştığından İ.Ö. 85 yılına kadar Roma'ya dönmedi. Krala karşı başarılı bir harekât gerçekleştirdikten sonra onunla barış

¹¹² Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 127.

¹¹³ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 127-128.

antlaşması yaparak Roma'ya dönmek için hazırlık yapmaya başladı. Karşı taraf da tedbirlerini almıştı, fakat Cinna İ.Ö. 84 yılında bir ayaklanma sırasında hayatını kaybetmişti. Planları Cinna'nın destekçisi ve diğer konsül Gnaeus Papirius Carbo tarafından hayata geçirilmeye devam etti.¹¹⁴

Bu sırada Sulla doğudan döndü. Sulla, İtalya topraklarına adım atar atmaz o zamanlar henüz genç komutanlar olan Marcus Licinius Crassus ve Gnaeus Pompeius, ordularıyla ona katıldılar. Başlarda Roma ve İtalya'nın genelinde Sulla'ya karşı muhalif sesler olmakla birlikte Sulla kısa sürede karşıtlarını alt etti ve İ.Ö. 82 yılında Roma'da Sulla'nın yönetimi başlamış oldu. Sulla bu tarihte Senato tarafından devlet düzeninin yeniden sağlanması ve yasalar düzenlenmesi amacıyla *dictator* ilan edildi. Sulla, karşıtlarına galip gelmesinin ardından ünlü *proscriptio*larını, yani ölüm listelerini ilan ettirdi. Bu listede ismi olan kişiler yargısız infaz edilecek muhalifleriydi. Yüksek sınıflardan beş yüz ile bin beş yüz kişinin bu yolla öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Sulla bu listelerdeki vatandaşları öldürtmekle kalmıyor, onların mallarına devlet tarafından el koyuluyor ve onların soyundan gelenler devlet görevlerinden ömür boyu men ediliyordu. Bu durum Roma'da sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir harabiyet yaratacaktı ve devlet görevlerinden men cezası ancak İ.Ö. 49 yılında yürürlükten kaldırılacaktı. *Dictatorluk* kurumu Romalıların aşına olduğu ve savaş ve diğer felaketler gibi olağanüstü durumlarda devletin başvurduğu bir kurumdu. Fakat Sulla'nın durumu geleneksel *dictator*lardan oldukça farklıydı. Göreve geldiği andan itibaren hem geçmişte konsül ve *prokonsül* olarak gerçekleştirdiği hem de gelecekte uygulayacağı tüm faaliyetler yasallaştırıldı. Herhangi birini sorgusuz sualsiz infaz ettirme gücüne ulaştı. Üstelik herhangi bir meclise bununla ilgili bir yasa yahut yeni bir mevzuat sunmasına da gerek yoktu. Üstelik görev süresini sınırlayan herhangi bir koşul da yoktu.¹¹⁵

¹¹⁴ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 215-216.

¹¹⁵ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 130.

Sulla, yönetim yapısındaki bu değişiklikleri gerçekleştirdikten sonra İ.Ö. 81 sonlarına doğru *dictator* makamından istifa etti, İ.Ö. 80 yılında konsül olarak seçildi ve ardından inzivaya çekildikten sonra İ.Ö. 78 yılında öldü. Ölümünün ardından siyasi sistemdeki dalgalanmalar devam etti. Şiddet kendini Roma'nın kutsal sınırları olarak kabul edilen *pomerium*da dahi göstermeye başladı, ordular Roma'da savaşmışlardı, kanunlar hiçe sayılınca insanların hukuk sistemine olan güveni kalmamış, Sulla döneminde yapılan geniş çaplı istimlakların ardından İtalya genelinde huzursuzluk ortaya çıkmıştı. Bu yüzden Sulla'nın reformları tehlikeye girdi. *Tribunuslar* ellerini tekrar güçlendirmek için harekete geçerek konsüllerle çatışmaya başladı. Daha önce bazı mahkemelerde görev yapabilme haklarını kaybeden *equites*, yani atlı sınıfı mahkemelerde yolsuzlukla ve rüşvetle görev yapan senatör kesimine saldırdı. Tahıl fiyatlarındaki enflasyon halktaki huzursuzluğu arttırdı. Bu dönemde Senatoya meydan okuyan memurlar da çıktı; İ.Ö. 78 yılı konsüllerinden Marcus Lepidus topraklarını kaybeden Etrürialı çiftçileri savunarak Sulla'nın icraatlarına karşı tavır aldı. Çiftçilerin başına geçerek Roma'ya karşı bir saldırı düzenledi, fakat Pompeius bu saldırıyı başarısız kıldı. Öte yandan Marius taraftarlarından eski İspanya valisi Quintus Sertorius, İspanya'da halkın desteğini alarak ayaklandı ve İ.Ö. 80 yılından İ.Ö. 73 yılında Pompeius onu alt edene kadar İspanya'da bağımsız olarak hüküm sürdü.¹¹⁶

Bu ayaklanmaları bir köle isyanı takip etti. Trakyalı Spartacus'un ve Gallialı Crixus'un önderlik ettiği bir grup köle Capua'daki gladyatör okulundan firar etti. Kısa zamanda Vesuvius Dağı'na konuşlanan bu küçük gruba diğer firari köleler ve tarım alanında çalışan özgür gündelikçiler de katılınca isyancıların sayısı yetmiş binlere dayandı. İlk etapta, İ.Ö. 72'de Roma orduları bu isyancılar karşısında yenilgi almış olsa da, İ.Ö. 71 yılında isyan Marcus Licinius Crassus komutasındaki bir Roma ordusunun isyancı kuvvetleri yenip Spartacus'u öldürmesiyle isyan büyük ölçüde bastırıldı. Kuzeye

¹¹⁶ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 130-133.

doğru kaçmayı başaran yaklaşık beş bin kadar köle Pompeius tarafından imha edildi ve bu sebeple Pompeius isyanı bitiren kişi olarak onurlandırılmak istediği için, zaten uzun zamandır arasının açık olduğu Crassus’la ilişkileri daha da zedelendi.¹¹⁷

Gnaeus Pompeius Magnus İ.Ö. 83 yılından beri elde ettiği ünün ardından, İ.Ö. 70 yılında *praetorluk* yapmadan, hatta senatör bile olmadan konsül seçildi. Yaşı bile bu görevlere uygun değildi. Fakat devlete yaptığı hizmetler dikkate alınarak zengin ve güçlü çevresinin de desteğiyle Pompeius, Crassus’la aynı sene konsüllüğe seçildi. Bu ikili kendi aralarındaki sorunlara rağmen, Sulla tarafından güçleri kısıtlanan *tribunusların* haklarının iadesi, *equites* sınıfının kaybettiği hakları yeniden kazanması gibi işlerde ortak hareket etti. Bu reformlar sayesinde her geçen gün Pompeius’a duyduğu sevgisi daha da arttı. Konsüllük görevinin ardından Pompeius, Roma’yı tehdit eden başka bir problemle ilgilenmek üzere Senato tarafından olağanüstü yetkilerle görevlendirildi. Korsanlar Roma’nın Akdeniz’deki çıkarlarını tehdit eden bir unsur haline gelmişti. Korsanlar Sicilya’dan Kıbrıs’a kadar tüm Akdeniz’de ticaret yapanlara rahat vermiyor, bu da Roma’nın bölgedeki çıkarlarını derinden etkiliyordu. Pompeius Senatodan çıkan kararla karadan elli km içeriye müdahale etme yetkisiyle  yıllığına Akdeniz’de olağanüstü yetkili komutan olarak atandı. Yanına *propraetor* unvanıyla yirmi yetkili *legatus* atandı. Pompeius göreve atanır atanmaz Akdeniz’i *legatuslarının* arasında paylaştıracak şekilde bölgelere ayırdı ve böylece korsanlara karşı bu devasa coğrafyada aynı anda bir saldırı başlattı. Kendisi korsanların kararghi olan Kilikia’daki operasyonu bizzat yönetti. Bu strateji sayesinde korsanların alt edilmesi üç yıl yerine üç ay sürdü. Pompeius’un bu müdahalesinin ardından korsanlık büyük lde nlendi.¹¹⁸

Ardından Pompeius bir diğer sorunla başetmek üzere seçildi. Bir süredir Roma Anadolu’da yeniden eski gücüne kavuşan Pontos Kralı Mithradates VI’e karşı mücadele

¹¹⁷ V. Diakov-S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, Roma, s. 176-184.

¹¹⁸ Oğuz TEKİN, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 217.

veriyor, fakat kesin bir sonuç elde edilemiyordu. İ.Ö. 74 yılında aşağı yukarı bugünkü Doğu Marmara bölgesine denk gelen coğrafyada hüküm süren Bithynia Krallığının son kralı Nikomedes tıpkı Pergamon Kralı Attalos III gibi topraklarını vasiyetle Roma'ya bırakmıştı ve Roma burada bir eyalet kurmuştu. Fakat bölgenin hâkim gücü Mithradates VI, Roma tehdidine karşı direniyor, bölgeye gönderilen Roma orduları kendisine karşı nihai bir zafer elde edemiyordu. İşte böyle bir ortamda, üç yılda bitirmekle yükümlü olduğu bir görevi üç ayda tamamlayan Pompeius, korsanların üstesinden gelmesinin hemen ardından İ.Ö. 66 yılında alınan bir kararla Anadolu'daki askeri harekâtın başkumandanı olarak atandı. Hemen harekete geçen Pompeius Pontos kralıyla savaşıp onu Karadeniz'in kuzeyine sürdü ve üç senelik bir mücadele sonucunda Pontos'ta ve Anadolu genelinde idari yapıyı yeniden şekillendirerek Anadolu'daki Roma hâkimiyetini genişletti ve Roma'nın doğu sınırını Euphrates (bugünkü adıyla Fırat) nehri olarak belirledi. Mithradates İ.Ö. 63 yılında öldü ve Roma için bir tehdit olmaktan çıktı. Fakat yerine geçen oğlu Pharnakes, Anadolu'daki faaliyetleriyle bir süre daha Roma'nın başına bela olmaya devam edecekti.¹¹⁹

2. 2. Catilina Tertibi

Pompeius'un güçlenmesi, Crassus ile İ.Ö. 68 yılında onun yardımıyla *quaestor* olan Caesar'ı ürkütmekteydi. Baştaki oligarşi idaresini zayıflatmak ve Pompeiu'un daha fazla kuvvetlenmesini engellemek istiyorlardı. Bu yüzden Pompeius doğu ile meşgulken bu kişiler Roma'da Senato hükümetine karşı bir yıpratma savaşı açmışlardı ve amaçlarına ulaşmak için Senato söylevinin kendi aralarındaki ya da Senato sınıfı ile atlı sınıfı arasındaki sorunlardan yararlanıyorlardı. Crassus ve Caesar, devlet memurlarını, özellikle *tribunus plebis*leri kazanıp onların kendi istedikleri teklifleri halk meclisine getirmelerini ve para ile satın aldıkları vatandaşların bu tekliflere müspet oy kullanmalarını sağlıyorlardı.

¹¹⁹ Sabahat ATLAN, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, s. 142-148.

Aslında Pompeius'un doğu seferi nedeniyle ülkesinden uzakta bulunduğu sırada Roma'da başka bir siyasi kriz yaşanmıştı. İ.Ö. 63 yılı konsüllüğü için yarışanlar arasında Lucius Sergius Catilina da vardı.¹²⁰ Catilina az tanınan *patrici* bir aileden geliyordu.¹²¹ “*Catilina, Sulla'nın dostu ve ateşli bir destekçisi idi. Mutlak güce ulaşmak için bir basamak olarak gördüğü konsüllüğe aday oldu.*”¹²²

Crassus ve Caesar, kendilerine Pompeius'un karşısında onunkine yakın bir konum hazırlamak istiyorlar ve bunu ya kanuni yollarla ya da zorla elde etmeyi düşünüyorlardı. Bu yüzden İ.Ö. 66 yılının sonlarında, başında L. Sergius Catilina'nın bulunduğu bir isyana katılmışlardı. Catilina ve arkadaşları İ.Ö. 65 yılı için seçilen konsülleri öldüreceklerdi ve başa diktatör olarak Crassus getirilecek, Caesar ise onun *magister equitumu* olacaktı. Ancak bazı kişilerin kararsızlığı nedeniyle bu suikast gerçekleşemedi.

Birinci Catilina isyanı¹²³ olarak adlandırılan planı hazırlayan L. Sergius Catilina, Sulla zamanında oldukça zenginleşmiş, ancak kısa sürede servetini kaybetmişti. Catilina asil aile gençlerini kendisine bağlayacak kadar yetenekliydi. Cicero, Catilina'yı “*dünyayı ateş ve kana boğmak isteyen*” bir canavar olarak tanımlıyordu.¹²⁴ Ayrıca oldukça ihtiraslıydı. Dostlarına ve yandaşlarına gelince “*ahlaksız bir kişilikten*”¹²⁵

¹²⁰Cicero, *De Domo Sua*, 13; *Pro Murena*, 49; *Commentariolum Petitionis*, 2; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 5, 16; Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 6, 15; Plutarkhos, *Cicero*, 14; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2; Diodorus, *Bibliothèque Historique*, 40, 5a.

¹²¹ Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 5.

¹²² Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2.

¹²³ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 18.

¹²⁴ Cicero, *Catilina Söylevi*, I, 3.

¹²⁵ Cicero, *Catilina Söylevi*, II, 10.

başka bir şey değillerdi. Bu sövgüler, hareketin köktenci niteliğinin varlıklı kişilerde yarattığı korku ve kinin ifadesiydi. Bizzat Cicero söylevlerinde, söylenen her şeye inanmaması konusunda dostu Pomponius Atticus’u şöyle uyarmıştır: “*Bu konuyla ilgili konuştuğum zaman çıkardığım gürültüleri biliyorsun.*”¹²⁶

Catilina, gerçekte Crassus ve Pompeius gibi Sulla yanlısı olan halkçıların saflarına geçmiş bir dönek olarak görülüyordu. Geçmişi onlarınki kadar lekeli, özel hayatı da onlarınki kadar kötü idi. Her şeye rağmen sürgüne giderek zenginleşmemiştir ve yönetici oligarşiye karşı derin düşmanlıklar besliyordu.¹²⁷ Planı, borçların kaldırılmasını, yeni bir tarım yasasını ve iktidardaki oligarşinin devrilmesini içeriyordu. Sallustius suçlayıcı üslubuyla Catilina ve yandaşlarının “*borçların silinmesine, varlıkların kara listeye alınmasına, yüksek görevler, rahiplik ve yağmaya*” dair söz verdiklerini anlatmaktadır.¹²⁸

Gerçekten de yirmi yıl önce, Cinna döneminde de aynı sorunlar gündemde idi. Böylesine bir program, hiç kuşkusuz, Roma ve İtalya halkının alt tabakalarının desteğini kazanacaktı. Bu yüzden Catilina, Crassus ve Caesar’ın düşündükleri iş için biçilmiş kaftan gibiydi. Bunun için bu isyan hazırlığına gizliden onlar da katılmışlar, iş ortaya çıkınca hemen olaydan sıyrılmaya çalışmışlardı.¹²⁹

İ.Ö. 65 yılında Caesar *aedil*, Crassus ise *ensor*¹³⁰ olmuştu. Ancak yine de Pompeius kadar yetkili bir mevkiye sahip olamamışlardı. İ.Ö. 63 yılında konsül

¹²⁶ Cicero, *Atticus’a Mektuplar*, 1, 14, 4.

¹²⁷ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 20.

¹²⁸ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 21.

¹²⁹ V. Diakov-S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, Roma, s. 192.

¹³⁰ *Censor*: Roma’da beş yılda bir yurttaşların ve onların sahip oldukları servetin sayımını yapan, kaydını tutan, senatörlerin listesini belirleyen memurlardır.

seçimleri geldiğinde Crassus ile Caesar bu kez bundan faydalanmak istemiştir.

Bütün borçları affetmeyi vaad eden bir programı olan Catilina da İ.Ö. 63 yılı yazında yapılacak konsül seçimlerine adaylığını koydu ve çetin bir mücadele başladı. Lucius Catilina, Cicero'nun konsüllük konusundaki rakibi idi.¹³¹ Ancak Cicero seçilmiştir. Aristokrat sınıf uzun süre kendi sınıflarından olmayan Cicero'ya karşı gelmişse de Catilina'nın şüpheli hareketlerinden dolayı da Catilina'nın konsüllüğüne karşı çıkmışlardır. Cicero'nun yanındaki diğer konsüllük mevkini G. Antonius¹³² almıştır.¹³³

Cicero konsüllüğü sırasında devleti en iyi şekilde yönetmiş ve isyanları önlemiştir. *Tribunus plebis* Servius Rullus aristokrat sınıf için tehlikeli olabilecek *Lex Agraria*¹³⁴ önerisinde bulunmuştur. Ancak bu komisyona Caesar ve Crassus da dahil olacağından teklif Senatoya şüpheli görünmüştür ve Cicero da cephe alınca reddedilmiştir. Ancak aynı yıl içerisinde Caesar *pontifex maximus*¹³⁵ olarak seçilince bu konudaki üzüntüsü bir nebze olsa azalmıştır.

Bu kez İ.Ö. 62 yılı konsüllüğüne adaylığını koyan Catilina seçildiği takdirde yalnız Roma'da değil bütün İtalya'daki tüm borçlularının borçlarını affedeceğini ilan

¹³¹ Plutharkhos, *Cicero*, 15.

¹³² Gaius Antonius Hybrida: Marcus Antonius'un amcasıdır. İ.Ö. 87'de Sulla'nın yanında Asia'da savaşmıştır. İ.Ö. 70'te Senatodan atılmıştır. İ.Ö. 66'da *praetor*, İ.Ö. 63'te Cicero ile konsüllük yapmıştır. İ.Ö. 42'de *ensor* olmuştur.

¹³³ Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 10, 4

¹³⁴ *Lex Agraria*: Toprak kanunu, toprak taksimi, toprak temin etmeyi içeren kanundur. Eyaletlerdeki devlete ait toprak satışa çıkarılacak, elde edilen para ile İtalya'da seçilecek komisyon beş yıl boyunca bu vazifede kalacaktı.

¹³⁵ *Pontifex Maximus*: Baş rahip, devlet dininin başkanı.

etmiştir; sonuçta İtalya'nın her yerinden ona katılanların sayısı artmıştır. Ancak Catilina karşısında yönetimin aynı kalmasını isteyenler birleşince Catilina yine seçilmemiştir. Bunun üzerine Catilina amacına ulaşabilmek için kuvvete başvurmanın gerekli olduğunu düşünmüştür. Onun konsül olmasını desteklemiş olan Crassus ile Caesar bir süre daha onu korumuşlardır. Ancak Catilina'nın hakiki planını öğrenince ayrılmışlardır. Sonrasında ise Catilina büyük isyan planını kendi başına hazırlamıştır.¹³⁶ Cicero, rüşvet konusunda yeni bir kanun çıkarmış ve rüşvet suçu için ek olarak on yıllık sürgün edilme cezası getirmiştir. Aynı biçimde, ölen bir kişinin vasiyetinde yazılmadıkça, yüksek bir mevki için başvuru tarihinden itibaren iki sene içerisinde gladyatör gösterilerinin aday tarafından kullanılmasını da yasaklamıştır. Bu yasanın büyük ölçüde kendisini hedef aldığını bilen Catilina, Cicero'yu ve Senat'nun önde gelenlerinden bazılarını 20 Ekim tarihine denk gelen seçim günü öldürmek için bir plan yapmıştır. Ancak Cicero, bu planlardan haberdar olmuş ve bunları Senatoda açıklamıştır. Bu kadar çok önem arz eden bu konu üzerine yoğunlaştıkları için seçim ertelenmiştir.¹³⁷

Bir sonraki gün Senato toplandığında, Cicero, Catilina'yı bu planı hazırlamakla itham etmiştir. Bunun üzerine Catilina'nın tutumu çok sert olmuştur. Senato, muhtemel hainlik ve ayaklanma tehlikesinin baş gösterdiği durumlarda nadiren uygulanan şu kararı almıştır: "*Consules current rem publicam, ne noceat.*"¹³⁸ Bu karar, konsüllere mutlak yetki veriyordu ve tehlike geçene kadar tüm olağan hukuk biçimlerini askıya

¹³⁶ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 16, 17, 18; Velleius Paterculus, 2, 34, 3; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 29, 1; Cicero, *Catilina Söylevi*, I, 1, 2; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 18; Diodorus, *Bibliotheke Historike*, 40, 5.

¹³⁷ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 28, 29

¹³⁸ "Konsüller cumhuriyetin zarar görmesine izin vermemektedirler."

alıyordu. Bunun üzerine Cicero, muhafızlarının sayısını iki katına çıkarmıştır ve şehirde ek birlikler görevlendirmiştir. Seçim günü geldiğinde, korunmak için kıyafetinin altına zırh takmıştır. Bu tedbirle, Catilina'nın kendisini ve konsüllük için seçilen rakipleri Decius Iunius Silanus ile Lucius Licinius Murena'yı öldürme planlarının gerçekleşmesini engellemiştir.¹³⁹ Catilina, bu ikinci mağlubiyet ile umutsuzluğa kapılmıştır ve gecikmesizin tüm planlarını uygulamaya geçirmeye karar vermiştir. En büyük umudu, her zaman etkisini kabul ettiği Sulla'nın eski askerlerindeydi. Catilina İtalya'nın farklı bölgelerinde bulunan bu askerleri Etruria'da birleştirmiştir,¹⁴⁰ ve geniş askeri deneyime sahip komutan Manlius'un önderliğinde küçük bir ordu haline getirmiştir. Bütün bunların yanı sıra Cicero, Catilina'ya erkenden Roma'dan ayrılması için büyük baskı yapmıştır. Catilina konsül simgelerini takıp, Manlius'un derme çatma silahlanmış ve şimdiden hükümet güçleri tarafından sarılmış olan küçük köylü birliğinin başına geçmekle yetinmiştir.¹⁴¹ İsyancılar, Catilina'nın evinde sakladığı Marius'un gümüş kartalını simge olarak almışlardır.¹⁴² Başta Publius Cornelius Lentulus, Gaius Cethegus, Publius Autronius, Lucius Cassius Longinus, Marcus Porcius Lecca, Publius Sulla, Servilius Sulla, Quintus Curius,¹⁴³ Lucius Vargunteius, Quintus Annius ve Lucius Bestia gibi uçarı hayatları ve umutsuz gelecekleri olan senatörler bu gizli plana dâhil edilmiştir.¹⁴⁴ Bu kişiler, tüm İtalya'da genel bir ayaklanmanın

¹³⁹ Plutharkhos, *Cicero*, 19.

¹⁴⁰ Cicero, *Catilina Söylevi*, I, 5; *Pro Sulla*, 33; *Philippicae Söylevleri*, IV, 15; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2.

¹⁴¹ Plutharkhos, *Cicero*, 21; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 24.

¹⁴² Cicero, *Catilina Söylevi*, I, 24.

¹⁴³ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 23.

¹⁴⁴ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 17.

başlatılmasına, Roma'da aynı anda birkaç yerin ateşe verilmesine, tüm Senatoda ve rehin alınacak olan Pompeius'un oğulları hariç genel bir katliam yapılmasına karar vermişlerdir. Lentulus, konseylerinin başkanı olacaktı; Cassius şehrin ateşe verilmesini yönetecek ve Cethegus da katliamı gerçekleştirecekti. Ancak, Catilina Roma'dan ayrılmadan önce Cicero'nun gizli plan dâhilinde katledildiğini görmek istiyordu. Gizli plana dâhil olan iki atlı, iş bahanesiyle Cicero'yu ziyaret etmeyi ve yatağında onu öldürmeyi üstlenmişti. Birinin adı Gaius Cornelius idi. Ancak Cicero, Curius'un metresi Fulvia isimli kadın sayesinde komplocuların tüm faaliyetlerinden haberdar oldu ve kontrolü eline aldı.¹⁴⁵

Cicero, *İkinci Catilina Söylevi*'nde kadınların komplocuların hayatlarındaki yerleri ve lüks içindeki yaşamlarından bahsetmiştir.¹⁴⁶ Sallustius da Cicero'yu bu konuda desteklemektedir. Bunun bir nedeni Sallustius'un Caesar'ın katillerinden olan Decimus Brutus'a karşı olan düşmanlığıdır.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 23; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 3; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 23; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 23; Plutharkhos, *Cicero*, 21.

¹⁴⁶ Cicero, *Catilina Söylevi*, II, 10.

¹⁴⁷ Sallustius'a göre bu dönemde Roma'nın kurumları yavaş yavaş çökmeye başlamıştır, ahlaksızlık almış başını yürümüştür, düzen bozulmaya başlamıştır. Bozulan sistemde erkeklerin yanı sıra kadınlar da bedenlerini satmakta, borca batan erkeklerin yanı sıra kadınların sayısı da artmaktadır. Catilina kadınlar aracılığıyla köleleri kışkırtıp şehri ateşe verebileceğine, kadınların kocalarını da kendi yanına çekebileceğine ya da onları öldürebileceğine inanmaktadır (Serap Gür Kalaycıoğulları, *Klasik Dönem Yazarlarında Roma Kadınlarının Tasviri*, s. 191). Elbette bütün bunlar göz önüne alındığında gerçekten Catilina Tertibi'nde bir kadının parmağı var mı sorusunu akla geliyor. Sempronia tertipçilerin yanında, Fulvia karşında yer almıştır. Terentia ise, konsül kocası

Cicero, daha sonra şehrin önde gelenlerini çağırarak ve aleyhinde yapılan plan hakkında bu kişilere bilgi vermiştir. Evine gelecek olan atlıların isimlerini ve gelecekleri saati de söylemiştir. Suikastçiler geldiklerinde, evin çok iyi şekilde korunduğunu görmüşlerdir ve eve girme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cicero ayrıca, Catilina'nın oldukça güçlü kale konumunda ve çok işe yaracak olan Praeneste kasabasını ele geçirme girişimini de engellemeyi başarmıştır. Komplocular 6 Kasım akşamında toplanmışlardır.¹⁴⁸ Ayın sekizinde, Cicero, Senatoyu, sadece yüksek tehlike arz eden durumlarda kullanılan bir yer olan Capitolium'daki Iuppiter tapınağında toplanmaya davet etmiştir.¹⁴⁹ Catilina, bu toplantıya katılacak cüreti göstermiştir ve en çok iletişim kurduğu senatörler dahi onun yüzüzlüğünden o kadar rahatsız olmuşlardı ki hiçbiri Catilina'yı selamlamamıştır. Senatörler Catilina'nın oturduğu bölümü boş bırakmışlardır. Catilina'nın arsızlığından tahrik olan Cicero ise normal gündemle

Marcus Tullius Cicero'nun tertipçilere karşı izleyeceği yol konusunda etkili olmuştur. Dolayısıyla adı geçen kadınların her biri, o dönem Roma politikasının ve geleceğinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Serap Gür Kalaycıoğulları, *Klasik Dönem Yazarlarında Roma Kadınlarının Tasviri*, s. 189-190). Bu anlatımlara baktığımızda da tertipte kadınların etkisi olduğunu görmekteyiz. Her ne kadar Geç Cumhuriyet döneminde kadınlar bağımsız politik aktivitelerde yer almamış olsalar da politikayı dolaylı yoldan etkilediklerini görmekteyiz.

¹⁴⁸ Cicero, *Catilina Söylevi*, I, 9, 10; Cicero, *Pro Sulla*, 52, 53.

¹⁴⁹ Catilina'nın ihaneti ve Cicero'yu katletme planları hakkında daha önce birçok görüşme yapılmıştı ve komployu ilk deşifre eden kişiye ödül verilmesi önerilmişti. Ancak Catilina, olayı gizlemeye devam etmiş; gizli hareket etmeye özen göstermişti.

başlamak yerine doğrudan Catilina'yı hedef alarak hakaretler savurmuştur.¹⁵⁰ Catilina'nın etrafında borçlu aristokratlardan oluşan bir ekip vardı. Bunlar borçlarının silinmesini istiyorlardı. İtalya'nın her tarafında durumu kötü olanlar bu kişilerle birleşmişlerdi. Hatta C. Manilius, Etruria'da asker toplamaya bile başlamıştı.¹⁵¹ Cicero, bu olayların yarattığı karışıklıklardan yararlanarak *forumda* verdiği ürkütücü ve inanılmaz abartmalarla dolu söylevlerle Roma halkının içine korku salıyordu. Örneğin, fesatçıların Roma'yı on iki ayrı noktadan yakmaya ve kenti bir haydut yuvasına çevirmek için bütün iyi yurttaşları boğazlamaya hazırlandıklarını ileriye sürüyordu.¹⁵²

Sallustius'tan öğrendiğimize göre Catilina, önceki söyleve yanıt verme girişiminde bulunmamışsa da, Senatodan, uzun süredir düşmanı olan Cicero'nun önyargı ile söylediği her şeye inanmakta aceleci davranmamalarını rica etmiştir, asillliğini ve milletin refahı için verdiği desteği öne sürmüştür. Cicero'yu yabancı ve Roma'nın yeni sakini olarak tanımlamıştır. Ancak Catilina'nın konuşması, Senatodan yükselen vatan haini ve baba katili gibi bağrışmalar ve genel itirazlarla kesintiye uğramıştır. Bunun üzerine öfkelenen ve üzülen Catilina, daha önce Cato'ya söylediklerini yüksek şekilde beyan etmiştir: Düşmanları tarafından sarıldığı ve

¹⁵⁰ Cicero, *Catilina Söylevi*, I, 6, 20; II, 3-4; *Pro Flacco*, 98; *Pro Plancio*, 87; *In Pisonem*, 10, 23; *Pro Sulla*, 76, 81; *Pro Murena*, 50, 51, 53, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 87; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 18, 31, 46; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 29, 2-3; 37, 31; Diodorus, *Bibliothèque Historique*, 40, 5a.

¹⁵¹ Cicero, *Catilina Söylevi*, II, 14-16; I, 24; I, 3, 7; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 36, 59; Florus, *Epistome*, 12; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2; 2, 3; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 30, 5; 37, 33, 2; 37, 30.

¹⁵² Cicero *Catilina Söylevi*'ni vererek halkın desteğini almak istemiştir. Bunu yaparken bazen halkı korkutmuş ve kendi tarafına çekmeyi amaçlamıştır.

tepetaklak edildiği için düşmanlarının neden olduğu alevleri söndürecektir. Sonra tapınaktan hışımla ayrılmıştır. Kendi evine varınca yandaşları ile kısa bir görüşme yapmış ve bu görüşme sonunda Catilina'nın derhal Manlius kampına gitmesi ve kendisini orada bekleyen ordunun başına geçip vakit kaybetmeden geri dönmesi kararını almışlardır. Plana göre Roma'dan gece vakti küçük bir grupla ayrılacak ve Etruria'ya doğru yol alacaktır. Arkadaşları, Catilina'nın Massilia'ya gönüllü olarak sürgüne gittiğini ilan etmişler ve bir sonraki gün bu bildiriye tüm şehre dağıtmışlardır.¹⁵³ Amaç, yargılama yapılmaksızın Catilina'nın sürgüne gönderilmesine neden olan Cicero'ya karşı nefret uyandırmaktır. Ancak Cicero, Catilina'nın yaptıklarından haberdardı. Catilina, ordusu ile askeri sancağını ve Cimbri'ye karşı düzenlediği seferde Marius tarafından kullanıldığı için batıl inancı gereği evinde bulundurduğu gri kartalı önceden göndermiştir. Ancak, Cicero, Catilina'yı sürgüne gönderdiğine ilişkin hikayenin etkisini yok etmek arzusunda olduğu için halkı toplantıya çağırmıştır ve halkın önünde konuşmuştur. 21 Ekim'de, konuşan Cicero, komplocuların *optimat*ları ortadan kaldırma işini 28 Ekim'de yapacaklarını anlatmıştır. Bunun üzerine Senato konsüllere *senatus consultum ultimum* vererek durumun düzeltilmesini istemiştir. Bundan sonra konsüller ordu toplamış, Roma ve İtalya'yı korumaya hazırlanmışlardır. Bu hazırlık üzerine komplocular Cicero'yu 7 Kasım'da öldürmeyi kararlaştırmışlardır. Cicero bunu da haber almış ve 8 Kasım'da bunu Senatoda açıklamıştır.¹⁵⁴ Cicero durumu tamamiyle bildiği halde elinde yeterli delil olmadığı için kuvvet uygulamaktan çekinmiştir. Bütün bunlar olurken isimlerde henüz bir kesinlik olmadığı için tam bir açıklama yapmamıştır. Bu yüzden Catilina da, Senato toplantılarına katılabilmekteydi. 8 Kasım'daki toplantıda Cicero komployu hazırlayabileceğini ima ettiği için Catilina derhal Etruria'ya gitmiştir.

¹⁵³Cicero, *Catilina Söylevi*, II, 1-2, 12; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 29; Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 2, 34, 4; Plutharkhos, *Cicero*, 21.

¹⁵⁴ I. Catilina Söylevi.

Bunun üzerine 15 Kasım'da Catilina ve Manlius vatan haini ilan edilmişlerdir. Senato belirlenen tarihte görevlerine dönen Catilina'nın yandaşlarını affedeceklerini söylemiş ve konsüllere yeni askerlerin toplanması gerektiğini; Antonius'un ordusu ile Catilina'nın peşinden gitmesi ve kendisinin ise şehri korumak için geride kalması gerektiğini dile getirmiştir. Bu arada, Lentulus ve geride kalan diğer komplocular plan yapmaya devam etmişlerdir.¹⁵⁵ Diğer faaliyetlerinin yanı sıra, o esnada şehirde bulunan Allobrog elçilerini¹⁵⁶ etkilemeye karar vermişlerdir. Çünkü o zamanlar Allobrogların, çok fazla Roma gücünün etkisi altında olduğu düşünülüyordu. Başlangıçta bu elçiler, önerilere istekli şekilde kulak veriyor gibi durdular.¹⁵⁷ Ancak bir süre sonra kendilerine teklif edilen işin zorluğunu ve girişimin başarısız olması ve suç ortaklıklarının ortaya çıkması durumunda karşılaşılabilecekleri tehlikeleri düşünmeye başladılar. Bu nedenle elçileri ikna etme işini şehrin lideri olan ve bu faaliyeti Cicero'ya söyleyen Quintus Fabius Sanga'ya vermişlerdir.¹⁵⁸

Elçilerle anlaşmaya varan Cicero, onlardan komplonun tamamı hakkında bilgi sahibi olunana ve bu komploda yer alan kişiler aleyhine deliller sunabilecekleri düzeye ulaşılan kadar komplocuların tekliflerini dinlemeye devam etmelerini istemiştir. Cicero'nun önerisi üzerine, elçiler, komploculardan vatandaşlara göstermek üzere belge temin etmelerini istemişlerdir. Lentulus ve ekibi bu öneriyi makul bulmuştur. Vulturcius isimli bir kişiyi onlarla birlikte giderek yolda aralarında anlaşmanın onaylanması ve

¹⁵⁵ Plutharkhos, *Cicero*, 22.

¹⁵⁶ Plutharkhos, *Cicero*, 24; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 40.

¹⁵⁷ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 44.

¹⁵⁸ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 40, 41, 45, 47; Cicero, *Catilina Söylevi*, III, 7-13; 14-17; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 4; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 33, 3; 34, 1.

Catilina ile tanışırması için görevlendirmiştir.¹⁵⁹ Lentulus, Vulturcius ve yanındakilere, Catilina'ya vermeleri için üzerinde imza bulunmayan, ancak kendi mührünü taşıyan bir mektup vermiştir.¹⁶⁰ Bu işlemlerden bizzat haberdar edilmiş olan Cicero, elçilerle Roma'dan gece vakti ayrılacakları saati ve ayrılma şekillerini kararlaştırmıştır ve onlara pusu kurmuştur. Elçileri beraberlerindeki mektuplarla ve belgelerle birlikte şehirden yaklaşık bir mil uzaklıktaki Mulvianus köprüsünde yakalatmıştır. Yakalama işleminden sonra sabahın erken saatlerinde Cicero'nun huzuruna tutsak sıfatıyla çıkarılmışlardır.

Cicero hemen Senatoryu toplantıya çağırmiş ve aynı zamanda Lentulus, Cethegus ile daha fazla zan altında kalan Gabinius ve Statilius gibi diğer komplocuları huzuruna çağırmiştir. Bu kişiler tutuklamalardan haberdar değillerdi. Komplonun amacı gereği Cethegus tarafından temin edilen silahlardan haberdar olan Cicero, *praetor*lardan biri olan Gaius Sulpicius'a bu kişinin evini aramasını emretmiştir. Sulpicius bu emri yerine getirmiş, temizlenmiş ve kullanıma hazırlanmış olan çok sayıda kılıç ve hançer ele geçirmiştir. Cicero, daha sonra Senato ile buluşmak için beraberinde gözaltındaki elçilerle ve komplocularla birlikte Concordia Tapınağına gelmiştir. Tüm olayları Senatoda anlatmıştır ve Vulturcius'un Senato huzurunda sorgulanmasına geçilmiştir. Senatonun hükmü ile Cicero, bildiklerini açıklaması karşılığında onu affedeceklerini ve ödüllendireceklerini belirtmiştir. Bunun üzerine Vulturcius, her şeyi itiraf etmiş; elinde Lentulus tarafından Catilina'ya hitaben yazılan kölelerin yardımından yararlanmasını ve tüm şehir ateşe verildiğinde ordusu ile Roma'ya girmesini ve katliama başlamasını, kaçanları durdurup bunlara zarar vermesini konu alan mektupların bulunduğunu

¹⁵⁹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 45.

¹⁶⁰ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 46, 47.

söylemiştir.¹⁶¹

Daha sonra elçiler sorgulanmış ve Lentulus, Cethegus ve Statilius tarafından uluslarının liderlerine götürmek üzere mektuplar aldıklarını ve hatta Lucius Cassius'un kendilerinden İtalya'ya süvariler göndermelerini istediğini ve Lentulus'un, kehanet kitaplarına göre kendisinin Roma'da saltanat süreceği öngörülen üçüncü Cornelius olduğunu söylemişlerdir.¹⁶² Mektuplar açılmıştır. Komplocuların her biri, sırasıyla mektupların kendisine ait olduğunu kabul etmiştir. Hatta, Lentulus, vicdanen o kadar rahatsız olmuştur ki tüm suçunu itiraf etmiştir.

Senato, Cicero'nun faaliyetlerini onaylayan bir oylama yapmıştır ve Lentulus'un *praetorluk* görevinden alınmasına ve tüm diğer komplocularla birlikte tutuklanmasına karar verilmiştir.

Senato toplantısı sona erdikten sonra Cicero, *foruma* gitmiş ve halka komplocuların tespit edilmesi için yapılan tüm işlemler ile komplocuların tutuklanmasına ve Senatoda neler olduğuna ve Senatonun yaptığı oylama ve aldığı kararlara ilişkin olarak açıklama yapmıştır.¹⁶³ Mahkumlar Senato huzurundayken, Cicero ifadelerinin ve ikrarlarının yer aldığı dokümanların suretlerini almış, tüm İtalya'da dağıtmıştır. Bu olay, Aralık ayının üçüncü günü meydana gelmiştir.

Ancak komplo teşebbüsünün Roma'da kalan öbür üyeleri, Etruria'da bir başarı sağlarsa faaliyete geçeceklerdi. Bu kişiler Etruria'daki Catilina ordusuna yardımcı

¹⁶¹ Cicero, *Post Reditum Ad Quirites Oratio*, 33; *Post Reditum In Senatu*, 33; *In Pisonem*, 2, 5; *Pro Flacco*, 102; Sallustius, *Catilina Tertibi* 48.

¹⁶² Plutharkhos, *Cicero*, 23.

¹⁶³ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 46, 50; Cicero, *Catilina Söylevi*, III, 25, 26, 27, 28, 29; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2; 5.

kuvvetler sağlamak için bu sırada Roma'da bulunan bazı Gallia elçileriyle¹⁶⁴ temasa geçmişler, onlara şeflerine iletmek üzere mektuplar vermişlerdir. Hükümet bu mektupları ele geçirmiş ve böylece Roma'daki Catilina komplonun yardımcıları ele geçirmek için uygun delilleri elde etmiştir.¹⁶⁵

Bir sonraki gün, Senato elçilere ve Vulturcius'a mükafat vermeye karar vermiştir. Lentulus ve Cathegus'un kölelerinin liderlerinin kurtulmasını sağlamak için yaptığı planlar hakkında birden söylentiler çıkmıştır. Bunun üzerine komploculara karşı sıkı yaptırımlar uygulama niyetiyle Cicero, tüm muhafız sayısını iki katına çıkartmıştır ve hiç gecikmeden Senatoya mahkumların cezalandırılması hususunu getirerek bu tür girişimlerin tekrarlanmasını önleme kararlılığı içine girmiştir. Bunun için Senatoyu ertesi sabah toplantıya çağırmıştır.¹⁶⁶ Bu hususla ilgili birçok zorluk vardır: İdam cezaları, Roma'da pek olağan ve yaygın değildir. Roma halkının koruyucu lideri olan Porcius Lecca'ya¹⁶⁷ ait olan eski bir kanun söz konusudur: Bu kanun ile idam cezası almış tüm suçlular için halka temyiz olanağı tanınmıştır. Aynı zamanda Gaius Gracchus tarafından halka açık resmi bir duruşma olmaksızın kimsenin canını alamama yasağı getirilmişti. Bazı senatörler bu hususları oldukça dikkate aldıkları için yüksek rütbeli

¹⁶⁴ Allobroglar kabilesine mensup olanlar.

¹⁶⁵ Cicero, III. *Catilina Söylevi*'nde bu konudan bahsetmektedir.

¹⁶⁶ Cicero, *Catilina Söylevi*, IV, 1-6; IV, 7-20; *Pro Sestio*, 61; Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 2, 35, 1, 3; Suetonius, *Caesar*, 14; Sallustius Caesar'ın bu konuşmasını eserinde vermiştir. (Sallustius, *Catilina Tertibi*, 51); Plutarkhos, *Caesar*, 7, 8; *Cicero*, 21; *Cato Minor*, 22, 23, 24; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 6; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 36.

¹⁶⁷ Porcius Lecca bir *tribunus plebist*ir. Yaptığı yasa da temyize karşı çıkan bütün suçlulara imkan vermektedir.

mahkumların ölüm kararına ilişkin herhangi bir paylaşımda bulunmamak bu tartışmalar sırasında Senatoya gelmemişlerdir. Tartışma, seçilmiş konsül Silanus tarafından başlatılmış ve Silanus, bu husustaki görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: “Gözaltında olanlar ve daha sonra gözaltına alınması gerekenlerin tamamı infaz edilmelidir.” Iulius Caesar’a kadar, onun ardından söz alan herkes, Silanus ile aynı fikirde olmuştur. Seçilmiş *praetor* Caesar¹⁶⁸ ayağa kalkmış ve ayrıntılı konuşmasıyla, bu kişilerin infaz edilmemesi gerektiğini, ancak mal varlıklarına el konulması ve ömür boyu hapis cezasına çarptırılması gerektiğini dile getirmiştir.

Genç M. Porcius Cato, büyük bir ciddiyetle Caesar’a karşı çıkmıştır.¹⁶⁹ Ancak, Cicero’nun bazı arkadaşları, bu önerinin Cicero için daha güvenli bir tedbir olduğu düşüncesiyle Caesar’ın görüşüne gönüllü gibi durmuşlardır. Ancak Cicero, bu durumun farkına vardığında ayağa kalkarak hem Silanus’un hem de Caesar’ın önerilerini ele almıştır.¹⁷⁰ Sonuçta Senatonun söz konusu kişilerin cezaya çarptırılması için oy kullanılmasına karar verilmiş ve oylama yapılır yapılmaz, Cicero hemen Senato meclisinden ayrılıp akrabası Lentulus’un gözetimindeki Publius Lentulus’u alarak cezasını çekmesi için cellada teslim etmiştir. Diğer komplocular arasında, Cethegus, Statilius ve Gabinius da aynı şekilde *praetorlar* tarafından infaza gönderilmiştir. Baş suçluların dördü hemen ele geçirilip Senatoya getirilmişlerdir. Bu durum Senatoda tartışılmıştır, bu arada muhalifler yasalara uymuyor gerekçesiyle ölüme mahkumiyete

¹⁶⁸ Belli bir ölçüde de olsa Caesar’ın komplolardan haberdar olduğundan kuşkulaniılmaktadır.

¹⁶⁹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 52.

¹⁷⁰ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 51.

sürekli itiraz etmişlerdir. Caesar'a göre ise bu suçlulara ömür boyu hapis cezası verilmeliydi.¹⁷¹

Bazı senatörler bu duruma katılınca Cicero hemen duruma müdahale etmiştir¹⁷² ve Caesar'ın ortaya attığı görüşü çürütmüştür. Cato da, Cicero'ya hak vermiştir.¹⁷³ Senato suçlulara ölüm cezası verilmesi teklifini onaylamıştır.¹⁷⁴ Böylece suçlular öldürülmüştür.

Bu sırada Etruria'daki Catilina, ordularını iki lejyon halinde düzenlemiştir. Roma'da olanları duyunca Gallia'ya geçmeyi denemişse de hükümet orduları buna izin vermemiştir. Pistoria mevkiinde yapılan savaşta Catilina'nın ordusu mağlup edilerek Catilina da dahil olmak üzere üç bin kişi öldürülmüştür.¹⁷⁵ Böylece isyan hareketi hükümetin başarısıyla son bulmuş ve bu olay Cicero'nun devlet işlerindeki en büyük başarısı olmuştur. Cicero bu suikasti önleyerek elde ettiği başarı sayesinde "pater patriae" unvanını almıştır.¹⁷⁶ Bununla birlikte Cicero, halkın Catilina'nın anısını kutsamayı ve Pistoria Savaş, alanında ölüm yıl dönümünü anmayı sürdürdüğünü kabul

¹⁷¹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 52.

¹⁷² IV. Catilina Söylevi.

¹⁷³ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 52, 53.

¹⁷⁴ Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 2, 35, 4; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 38, 1.

¹⁷⁵ Cicero, *Catilina Söylevi*, IV, 22-24; *In Pisonem*, 7, 16; Sallustius, *Catilina Tertibi*, 56, 60; Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 2, 35, 5; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 7, 1; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 37, 39; 40, 1; 41, 42; Livius, *Ab Urbe Condita, Periochae*, 103.

¹⁷⁶ Plutarkhos, *Cicero*, 13, 29, 30; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 7.

etmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁷

Catilina Tertibi, Roma'daki borç ve yoksulluk sorununun boyutlarını ortaya koymaktadır. Hoşnut olmayan gruplar arasında, Sulla'nın el koyduğu malların kurbanları, kara listeye alınmış kimselerin aileleri, Sulla'nın, borçlanmış kendi emekli askerleri ve yıldırıcı yaşam koşulları altında ezilmiş *plebler* vardı. İtalya'nın kırsal bölgeleri savaşlarla geniş çapta yıkıma uğramıştı. İ.Ö. 70 ve 60'lı yıllardaki yüksek düzeyde askere almalar, toprak yasalarının engelleyemediği 'köylüleri yerlerinden etme' sürecini hızlandırmıştı. Umarsız insanlar bir suç işlemeye yönelince de şiddet yaygınlaştı. Düzeni koruyacak polis gücü de olmadığı için Catilina ve umutları boşa çıkan bazı soyluların yaptıkları, bu sağlıksız durumu yansıtmaktadır.¹⁷⁸

2. 3. Sallustius ve Cicero'nun Catilina Tertibi Hakkındaki Yapıtlarının Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi

Cicero ve Sallustius'un Catilina Tertibi'ni konu alan yapıtları Roma tarihi açısından oldukça önemlidir. Çünkü Cumhuriyeti tehdit eden ciddi bir tertip girişimi gerçekleşmiş ve Cicero'nun önceden haber aldığı bilgiler sayesinde bastırılmıştır. Cicero ve Sallustius dönemin canlı tanığı oldukları için eserlerinden tertibin gerçekleştiği dönem hakkında bilgi edinmemizi sağlayan önemli kaynaklardır.

Sallustius Catilina Tertibi'ni anlatırken aynı zamanda Roma Cumhuriyetindeki düzenin bozulduğundan, artık eskisi gibi geleneklerine kıymet verilmediğinden, hem kadınların hem erkeklerin yoldan çıktığından yakınmaktadır.¹⁷⁹ Sallustius, Catilina'nın da bu bozulmadan yaralanmayı amaçlayıp planlarını bu doğrultuda yaptığını anlatmaktadır. Sallustius, toplumda yozlaşmış olan kadınların köleleri kışkırtıp

¹⁷⁷ Cicero, *Pro Flacco*, 95.

¹⁷⁸ Tim Cornell, *Roma Dünyası*, s. 68.

¹⁷⁹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 3, 4.

gerektiğinde kendi eşlerini öldürerek Catilina'nın tertibine destek olacaklarını üstü kapalı bir biçimde anlatmıştır. Cicero ise olayları daha çok Catilina'ya gözdağı vererek anlatmayı tercih etmiştir. Cicero söylevlerin genelinde bazen Catilina'nın planları konusunda olayları abartarak halkın ve Senatonun Catilina ile ilgili algısını değiştirmeye çalışmıştır ve halkı da büyük ölçüde korkutmuştur.

Sallustius, eserinde Cicero'nun yaptıklarını ikinci derece bir öneme sahipmiş gibi göstermektedir. Cato ve Caesar için yaptığı betimlemelerle Cicero'yu gölgede bırakmıştır. Sallustius Cicero'nun tertibi bastırmasını ve yaptıklarının önemini küçümsemektedir. Ayrıca Sallustius'un eserinde halk başta Catilina yandaşı olarak görünse de sonradan Catilina'nın yanlış yaptığı, tertibin engellenmesi gerektiği ve bunun önemi vurgulanmıştır. Sallustius, Caesar yanlısı olmasına rağmen eserinde bunu açıkça dile getirmek yerine Caesar'ın tertipte yer aldığını üstü kapalı olarak anlatmıştır.,

Schwartz, Sallustius'un Catilina Tertibi üzerinde yazarken, Caesar'ın tertibe karışmadığını göstermeyi amaçladığını savunmaktadır.¹⁸⁰ Ayrıca Cicero'yu yermek için de bu konuyu seçtiği ve Roma aristokrasisine çatıp halkçılığı övmeyi amaçladığı ileri sürülmüştür. Ayrıca eserinde yansız olmadığı kanısı yaygındır. Üstü kapalı Caesar'ın tarafını tuttuğu, Cicero'nun tertibi bastırma konusundaki önemini küçümsediği savları ortaya atılmıştır. Karşıt parti lideri olan Cato'yu ve Caesar'ı tasvir ederken Cicero'nun kişiliğini gölgede bırakmıştır. Ayrıca Cicero'nun basiretinden ve zekasından bahsetmeden onun kurnaz ve işini bilen bir politikacı olduğunu söylemiştir.¹⁸¹ Kısaca Sallustius siyasal görüşlerine rağmen olayları gerçeği ortaya koyarak anlatmıştır. Catilina'nın bütün kusurlarından insafsızca bahsetmişse de, onun kuvvetli şahsiyetinde bazı meziyetlerin de bulunduğunu belirtmekten çekinmemiştir. Kitabının sonunda her

¹⁸⁰ Schwartz, *Die Berichte über die catilinarische Veschwörung*, Hermes 32, p. 554-608

ile ilgili olarak Sangiacomo, Sallustio, La Nuova Italia (1954) p. 85-86.

¹⁸¹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 48.

ne kadar Catilina'nın yaptıklarının bedelini ödediğini söylemişse de, onun ölümünü bir kahramanın ölümü gibi anlatmıştır ve onu biraz zamanın kurbanı gibi göstermiştir.

Cicero'ya gelecek olursak; *Catilina Söylevleri*'ni vermesinin pek çok sebebi vardır. Bunların arasından en önemlilerini söyle sıralayabiliriz: Öncelikle Catilina'nın, kendisine yönelik bir suikast düzenleme girişiminde bulunmasıdır. Neticede kendi can güvenliği söz konusudur. İkinci olarak Cicero'nun devleti herşeyin üstünde tutması ve Cumhuriyete olan sonsuz bağlılığıdır. Cumhuriyete bu kadar bağlıyken Cumhuriyetin yıkımı için planlanan bir tertibe kayıtsız kalması mümkün değildir. Üçüncü olarak Cicero İ.Ö. 63 yılı konsülü olarak göreve seçilmiştir. Kendi konsüllüğü sırasında böyle bir olayın olması ve bu olaya karşı sessiz kalmaması onun konsül olarak yapması gereken vazifesidir. Bu duruma karşı çıkmaması durumunda Cumhuriyetin yıkılışına ortak olmuş olacaktır. Devletten sorumlu bir kişi böyle bir duruma karşı çıkmalıdır. Zira ileriki yıllarda Cicero konsül olduğu halde bu tertibi engellemediği için halk ve Senato tarafından cezalandırılabilirdi. Yani Cicero hem kendisi için hem de devleti için bu tertibe engel olmuştur.

Sallustius eserinde, Catilina Tertibi dışında, Roma'nın geçmiş tarihine ve toplum yapısına, halkın yaşam koşullarına, halk ve soylular arasındaki mücadelelere değindiği *excursus*lar (konudan sapmalar) vardır. Cicero da ise konudan sapmalar yerine abartmalar vardır. Bunun nedeni tertibin bir an önce engellenip halkın ve Senatonun Catilina'nın gerçekte neler yapmayı amaçladığını ortaya çıkartmaktır.

Hem Sallustius hem Cicero Catilina'dan kötü bir karakter olarak bahsetmektedirler.¹⁸² Catilina her türlü kötülüğün arkasında yer almakla kalmayıp kötülükleri de etrafına toplamıştır. Sallustius, Catilina'nın hem iç yüzünü hem de dış görünüşünü anlatmaya çalışmıştır. Cicero ise Catilina'nın yaptığı kötülükleri her seferinde dile getirmekten çekinmemiştir.

¹⁸² Sallustius, *Catilina Tertibi*, 5; Cicero, *Catilina Söylevi*, 1, 3.

Hem Sallustius hem Cicero eserlerinde kadınlardan bahsetmektedirler. Cicero özellikle Fulvia'dan bahseder.¹⁸³ Fulvia, Cicero'ya Curius'tan öğrendiklerini anlatarak planlanan suikastin Cicero tarafından öğrenilmesini ve engellenmesini sağlamıştır. Sallustius ise yapıtında üç kadının ismini vermektedir: Sempronia, Fulvia ve Terentia. Sempronia tertipçilerin destekçisidir. Sallustius Fulvia'dan Cicero'nun bahsettiği şekilde söz etmiştir. Terentia ise Cicero'nun tertipçilere karşı neler yapması gerektiği konusunda etkili olmuştur. Sallustius bu şekilde Roma'da kadınların politik hakları olmamasına rağmen politik olayları dolaylı yoldan etkileyebildiklerini göstermiştir.

Sonuç olarak Sallustius ve Cicero aynı tarihsel konu üzerine eser vermişlerdir. Sallustius Cicero'yu ikinci planda tutarken, Roma'nın içinde bulunduğu durumu anlatıp üstü kapalı da olsa Caesar yanlısı bir tutum takınmaktadır. Ancak her şeye rağmen Catilina'nın hazırladığı tertibin engellenmesinin doğru olduğunu belirtmiştir. Yani politik görüşüne rağmen her şeyi açık açık anlatmıştır. Elinden geldiğince gerçeği ortaya koymaya çalışmıştır. Cicero'ya gelecek olursak, söylevlerinde abartmalara yer verse bile yaptıklarının doğruluğunu savunmaktadır. Olayların içinde yer alarak yaptığı gözlemler ve anlattıkları bizlere o dönemin sosyal yapısı ve Roma Cumhuriyeti'nin durumu hakkında bilgi vermektedir. Söylevler Catilina'yı yerip halkın gerçekleri görmesi amacıyla verilmiştir ve Cicero'nun hedefine ulaşmasını sağlamıştır.

Bu karşılaştırma değerlendirilirken, Cicero'nun olanlar esnasında Roma'nın güvenliğinden sorumlu olduğunu ve yapıtının Senatoda verdiği söylevlerden oluştuğu unutulmamalıdır. Sallustius ise tamamen olayın dışında birisidir ve devletin güvenliği ile ilgili hiçbir sorumluluğu yoktur; üstelik kendi can güvenliği ile ilgili olarak da hiçbir endişe duymamıştır.

¹⁸³ Cicero, *Catilina Söylevi*, II, 10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CUMHURİYET'İN YIKILIŞINA KADAR YAŞANAN OLAYLAR

3. 1. Catilina Tertibi'nden Caesar'ın Ölümüne Kadar Olan Olaylar

İ.Ö. II. yüzyılın sonuna gelindiğinde Cumhuriyetin geleneksel kurumları artık yavaş yavaş aşınmaya başlamıştı ve halkın desteğini alan birtakım isimler, aristokratların oluşturduğu yönetim yapısını hiçe sayabiliyor, istedikleri amaca ulaşabiliyorlardı. Özellikle önemli savaşlarda olağanüstü başarılar gösteren kahraman komutanlar, aristokrat kesimden çıkan senatör ve konsüllerin beceriksizliğinden yılmış olan halkın gözünde ön plana çıkmaya ve siyaseti kendi istedikleri gibi şekillendirmeye başladılar. Bu süreçte aynı zamanda mevcut siyasi sistem tıkanmaya başladı. Bu durum yönetim sisteminin bozulmasına neden olurken zengin kesimin üzerindeki baskının azalmasına ve askeri alanda başarı gösterenlerin kendilerini diktatör ilan ederek yönetime el koymalarına yol açtı.

Pompeius İ.Ö. 66 yılında üç yıllığına Akdeniz'de komutan olarak görevlendirilmişti ve bölgeyi korsanlardan büyük oranda temizlemesi ise sadece üç ay sürmüştü. Ardından Roma'nın azılı düşmanı Pontos Kralı Mithradates ile savaşan Roma kuvvetlerinin başına getirilmiş ve bu mücadeleden de başarıyla çıkmasını bilmiş, ününe ün katarken maddi açıdan da iyi bir konuma erişmişti. Pompeius'un başarıları bundan önce yapılan tüm fetihleri gölgede bırakmıştı. Göreve getirildiğinde Asia eyaleti Roma'nın doğu sınırını oluştururken şimdi devletin merkezinde yer alıyordu. Pompeius Suriye bölgesini ele geçirmiş ve bir Roma eyaleti haline getirmişti. Kilikia eyaletinin topraklarını genişletmiş, Bithynia'yı yeniden düzenleyerek Pontos bölgesiyle birleştirmişti. Güneydeki (İran ve çevresi) tehlike olan *Parth*ların Roma topraklarına saldırılarını engellemek için Kilikia ve Suriye eyaletlerinde kuvvetli ordu birlikleri konuşlandırmıştı. Fetihleri sonucunda askerlerini ve subaylarını cömert bir şekilde ödüllendirmişti ve kendi servetini de oldukça arttırmıştı. Bu fetihlerden sonra Roma'nın

gelirleri, önceki yıllara göre neredeyse iki kat artış göstermişti.

Pompeius, İ.Ö. 62 yılında Brundisium'a ayak bastığında düşmanlarını şaşırtacak bir işe imza atarak, yönetimi ele geçirmek için kuvvetleriyle Roma'ya yürümek yerine ordusunu dağıttı. Hiçbir zaman Sulla gibi siyasi ve sosyal düzeni elden geçirmek istememişti ve herhangi bir politik grupla veya sınıfla güçlü ilişkilere sahip olmayan bir askeri; tek amacı doğuda yaptığı düzenlemelerin Senatonun onayından geçerek sorunsuz bir şekilde uygulanması ve askerlerinin yerleşebilecekleri toprakların kendilerine tahsis edilmesi için gerekli prosedürün yerine getirilmesi idi. Bunları da sahip olduğu prestij ve siyasi güç sayesinde sorunsuzca hayata geçireceğini düşünüyordu, fakat Roma'nın iç dinamikleri hem doğudaki düzenlemelerin hem de askerlerine toprak tahsisi meselesinin askıya alınmasını gerektirdi. Aynı dönemde yaşanan büyük skandallar gündemi meşgul ediyor, Cato, Lucullus ve *optimates* grubunun diğer üyeleri kamu toprağının geniş çaplı dağıtımının devlete zarar vereceğini düşünerek bu tasarıya karşı çıkıyordu.

Aynı dönemde Iulius Caesar, Roma dünyasında kendini göstermeye başlamış, İ.Ö. 62 yılında *praetor* seçilmiş ve Hispania Ulterior valiliğini üstlenmişti. Bölgede yaptığı yağmalarla, önce *pontifex maximus*, daha sonra da *praetor* olarak seçilmesini sağlayacak rüşvetleri dağıtmak için aldığı borçları katbekat aşacak gelirler elde etti. Artık hedefi konsül seçilmektir. Fakat konsül seçilmek için, kazandığı¹⁸⁴ paradan çok daha fazlasını rüşvet olarak dağıtmak zorunda olduğunun farkındaydı.

Caesar bu dönemde halkın genel olarak desteklediği bir isim olmasına rağmen elinde konsül seçilmek için harcayabileceği türden bir serveti yoktu. Konsüllük seçimlerinde karşısında güçlü adaylar vardı. Tüm bu sorunları devre dışı bırakıp amacına ulaşmak için bulduğu çözüm ise doğudan dönen Pompeius ve ünlü komutan Crassus'la üçlü bir ittifak kurmaktı. Pompeius ve Crassus'un hem maddi hem manevi

¹⁸⁴ Caesar'ın Hispania Ulterior valiliği sırasında elde ettiği gelir.

olarak büyük bir gücü vardı, fakat son yıllarda Cato ve siyaseten etkin diğer nüfuzlu kişiler tarafından ikisi de ötekileştirilmişlerdi. Bu üçlünün kuracağı ittifakla her biri amaçlarına ulaşabilecekti. Söz konusu ittifak I. *Triumvirlik* (İ.Ö. 60), yani üç kişinin yönetimi olarak adlandırılmaktadır. İlk başlarda gizli bir ittifak olarak kalmıştır.

Caesar konsül seçildikten sonra (İ.Ö. 59) Pompeius ve Crassus'un askerleri için toprak dağıtılmasını ve doğuda yapılan düzenlemelerin onaylanmasını sağladı. Bu arada yoluna çıkan herkesi şiddete başvurarak saf dışı bırakmaktan da geri durmadı. Böylelikle kendisini destekleyen iki isme de borcunu ödemiş oldu. Bu arada Pompeius, Caesar'ın kızı Iulia ile evlendi ve ikili bu yolla akrabalık ilişkilerini de geliştirdi. Daha sonra Caesar beş yıllığına Gallia Cisalpina ve Illyricum bölgelerine beraberinde üç lejyonla komutan olarak atandı. Ardından Pompeius'un önerisiyle bu sorumluluğuna Gallia Transalpina ve dört lejyon daha eklendi. Böylelikle Caesar konsüllüğü sırasında yaptığı eylemlerden yargılanmaktan beş yıllığına sıyrılmış oldu.

Caesar'ın konsüllüğü döneminde *triumvirler* için tatmin edici gelişmeler yaşanmıştı. Fakat bu üçlünün, birlikteliği ne kadar sürdürebileceği de bir muammaydı. Anlaşmaları artık biliniyordu ve kanun karşısında şiddete başvurmaktan çekinmeyişleri, Senatonun gücünü devredışı bırakmaları sadece bir kısım muhalif senatörü değil, pek çok vatandaşı da rahatsız ediyordu. Üstelik üçlü birbirlerine sadakatlerinden de şüphe duymaya başlamıştı. Nitekim Pompeius ve Crassus geçmişte anlaşmazlığa düşmüş iki isimdi, aralarındaki geçmişe dönük sorunlar her an yeniden alevlenebilirdi ve Caesar, Roma dışında bulunduğu için bu ikisinin arasında doğabilecek olası bir husumeti engelleyemezdi.

Tüm bu gerçeklere rağmen dönemin şartları onları ortak hareket etmeye zorladı. Düşmanlarına karşı ortak bir tavır sergilemek zorunda olan bu üçlü İ.Ö. 56 yılının Nisan ayında Gallia Cisalpina eyaletinin güney sınırında bulunan Luca'da¹⁸⁵ düzenlenen

¹⁸⁵ Lucca, İtalya.

toplantıda, bu kez kamunun bilgisi dahilinde bir araya gelerek, *triumvirlik* anlaşmasını uzatma kararı aldı. Bu seferki anlaşmanın temelinde hem Crassus'un hem de Pompeius'un konsül olarak seçilmesi hususu vardı. İkisi, göreve geldikten sonra *tribunus*ların da yardımıyla üzerlerine uzun süreli ve önemli görevler alacaktı, Caesar'ın Gallia'daki görev süresi de uzatılacaktı.

Tıpkı anlaşmaları gibi oldu; Crassus ve Pompeius bir sonraki dönemde, yani İ.Ö. 55 yılında konsül seçildiler. İspanya eyaletleri Pompeius'a, Suriye Crassus'a verildi. Caesar'ın Gallia'daki görev süresi de İ.Ö. 49 yılına kadar uzatıldı. Pompeius İspanya eyaletlerini özellikle istemişti; çünkü bu dönemde aynı zamanda Roma şehrinin tahlil sorumlusu olarak da atanmıştı ve bu nedenle şehirden ayrılmadan bu görevi de idare etmek niyetindeydi. İspanya'nın idaresi ise kendisine bağlı yardımcılarını (*legati*) tarafından yürütülecekti. Crassus kendi payına düşen Suriye eyaletinden memnundu; çünkü burada *Parth*lara karşı elde edeceği başarılar sayesinde Pompeius ve Caesar'ın askeri şöhretlerini geride bırakabilecekti. Fakat tahminleri tutmadı. İ.Ö. 53 yılında Suriye'den yola çıkan ordusu Carrhae (bugünkü Harran) yakınlarında Parthlar tarafından kısırıldı ve meydana gelen savaşta yaklaşık otuz bini aşkın Roma askeri hayatını kaybetti. Hayatını kaybedenler arasında Crassus da vardı.

Bu arada Caesar, İ.Ö. 58 yılından bu yana Gallia'nın elde tutulması için mücadele veriyordu. Öncelikle zorlu mücadelelerin ardından bugünkü İsviçre dolaylarındaki Helvetii adlı Kelt kavmini kuzeye sürdü. Ardından Suebi adlı Germen kavmini Ren nehrinin yukarısına püskürttü. 56 yılına gelindiğinde bugünkü Fransa'nın kuzeyi ve Belçika topraklarına kadar olan bölge Roma'nın kontrolüne girmişti. 55 yılında Britanya'ya geçerek hem burayı kontrol altına almayı hem de bu bölgeden Gallialılara yapılan yardımların önünü kesmeyi hedefledi. Kuzey Gallia'da Eburones ve özellikle Belgae kavimlerinin isyanlarını bastırmak için İ.Ö. 53 yılını onlara karşı giriştiği mücadelelerle geçirdi. İ.Ö. 52 yılında onlardan daha büyük bir tehdit olan

Vercingetorix'le¹⁸⁶ uğraştı. Vercingetorix'in başında bulunduğu ittifak bölgedeki Roma egemenliğine karşı ayaklanmıştı. Çok çetin mücadelelerin ardından Caesar, düşmanı Vercingetorix'i Alesia'da (Ortaçağda Ste Reine d'Alise, bugün Fransa'da küçük bir köy) ele geçirmeyi başardı. İsyan ise ancak İ.Ö. 51 yılında tamamen bastırılabilirdi.

Caesar'ın bu seferleri sırasında yaklaşık bir milyon Gallialının katledildiği, bir milyon kadarının ise köleleştirildiği tahmin edilmektedir. Caesar'ın komutanlık vasıflarını geliştiren bu seferler sayesinde, aynı zamanda tecrübe kazanan ordusu da mükemmelleşti ve eşsiz bir muharebe aracı haline geldi. Caesar savaşlar sırasında kazandığı ganimetlerle servetine servet kattı.

İ.Ö. 52 yılında memurluklar için yarışan isimlerin arasında çıkan çatışmalar dolayısıyla Senato ülkenin kaosa sürüklenmesinden çekinerek Pompeius'u tek başına konsül olarak atadı. Pompeius karışıklıklardan sorumlu isimlerin cezalandırılması için gerekli tedbirleri aldı ve herhangi bir konsül veya *praetorun* görev yaptıktan sonra bir valiliğe atanabilmesi için beş yıl geçmesini düzenleyen bir yasa çıkardı. Böylelikle konsül veya *praetor*, görevi sırasındaki icraatları için hesap verebilecekti.

Caesar kendi geleceğiyle ilgili tedirgin olmaya başlamıştı. Bunun en büyük sebebi ise İ.Ö. 59 yılında konsülken yaptığı kanunsuzluklardı. Bunların hesabının kendisinden sorulmasına fırsat vermemek için Gallia'daki görevinin bitiminin hemen ardından başka bir memurluğa seçilmesi gerekiyordu. Bunun için de Pompeius'un desteğine ihtiyacı vardı. Fakat ikilinin arası özellikle Pompeius'un karısı Iulia'nın İ.Ö. 54 yılında ölümünün ardından iyice açılmıştı. Pompeius, Caesar'ı kurtaracak kararları aldirtmayınca aralarındaki gerginlik Roma'yı bir kez daha iç savaşa götürdü.

İ.Ö. 49 yılının 10 Ocak günü Caesar yanındaki ordusuyla birlikte Ariminum'un kuzeyindeki Rubicon nehrini "*alia iacta est*" diyerek geçti. Bu nehir Gallia Cisalpina

¹⁸⁶ Vercingetorix, Orta Gallia bölgesindeki kavimlerin birleşerek oluşturduğu ittifakın başındaki Arverni kavminin kralıydı.

ve İtalya arasındaki sınır olduğundan ve Caesar'ın ordusunu bu sınırın ötesine geçirme yetkisi bulunmadığından bu, Roma'da bir iç savaşın başlamasına işaret idi. Caesar artık devlet tarafından isyancı bir vali olarak görülüyorken Pompeius devletin bekasını korumakla yükümlü isimdi.

Caesar ordusuyla birlikte İtalya sınırına girdikten sonra büyük bir direnişle karşılaşmadan doğudaki Picenum üzerinden yarımada'nın güneyine doğru hızla indi. Aristokratlardan karşısına çıkmaya cesaret eden tek isim İ.Ö. 54 yılının konsülü Lucius Domitius Ahenobarbus'tu.¹⁸⁷ Ahenobarbus küçük bir kuvvetle Corfinium (bugünkü Corfinio) civarında Caesar'ı karşıladı, fakat Caesar kısa sürede avantajı ele geçirdi ve Ahenobarbus kendi askerleri tarafından teslim olmaya zorlandı. Ahenobarbus'un ordusu Caesar'a katılırken kendisi idam edilmek yerine salıverildi.

Ocak ortasında Pompeius Roma'yı yandaşlarıyla beraber terkederek önce Campania'ya, daha sonra da Brundisium üzerinden Yunanistan'ın kuzeyine geçti ve İtalya yarımadasını terketti. Böylelikle iki aydan kısa bir süre içinde İtalya yarımadası Caesar'ın kontrolüne geçti. Ardından Caesar batıya yönelerek Pompeius'un İspanya'daki kuvvetlerini bertaraf etti. Bu arada Pompeius doğudan kuvvet toplamış ve yapılacak savaşa hazırlanmıştı. Caesar batıdaki mücadelenin ardından Pompeius'a yöneldi ve İ.Ö. 48 yılına kadar tüm birliklerini doğu topraklarına geçirdi. Pompeius'un birliklerini kamp kurduğu Dyrrachium'da (bugünkü Durrës) ablukaya almayı denedi,

¹⁸⁷Lucius Domitius Ahenobarbus, İ.Ö. 98-48 yılları arasında yaşamıştır. Roma Cumhuriyeti'nin son yıllarında *optimates*in lideri konumuna gelmiştir. Ahenobarbus, İ.Ö. 60 yılında *triumvirliğı* oluşturan Caesar, Pompeius ve Crassus'a ve güçlü devlet adamlarının tasarılarına tekrar tekrar karşı çıkmıştır. Caesar ile Pompeius arasındaki iç savaş zamanında Yunanistan'da Pompeius'a katılmıştır ve Pharsalos'ta Caesar'ın kuvvetleriyle mücadele ederken öldürülmüştür.

fakat başarısız oldu, hatta bozguna uğramamak için hızla geri çekilmek zorunda kaldı. Güneydoğuya doğru çekilirken Pompeius da peşine düştü. İki kuvvet İ.Ö. 48 yılının Ağustos ayında Thessalia'nın Pharsalos mevkiinde meydan muharebesinde karşı karşıya geldi. Pompeius ordusu daha kalabalık olmasına rağmen savaştan mağlup ayrıldı ve Mısır'a kaçtı. Fakat burada Mısır Kralı Ptolemaios XIII tarafından idam edildi. Caesar da İ.Ö. 47 yılında Mısır'a geldi ve burada bir süre krallığın iç sorunlarına müdahil oldu. Kleopatra ile ilişki kurdu ve onu, krallığın başına geçirdi. Kısa süre sonra Kleopatra Caesar'dan bir erkek çocuk sahibi oldu.

Caesar, Mısır'dan ayrıldıktan sonra doğuda bir tehdit haline gelen Pharnakes üzerine bir hareket düzenledi. Pharnakes, Kırım'da İ.Ö. 63 yılında Mithradates'in halefi olan kraldı ve şimdi Roma'daki karışıklıklardan da yararlanarak babasının eski krallığının toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlamıştı. Caesar, Zela'da (bugünkü Zile) onunla karşı karşıya gelerek mağlup etti. İ.Ö. 47'nin sonuna doğru Roma'ya döndüğünde muhalifleri Africa eyaletine kaçarak burada ona karşı birleşmişlerdi. Caesar, İ.Ö. 46 yılında onlarla Thapsos'ta (bugünkü Bekalta) karşılaşarak onları mağlup etti. Muhaliflerin çoğu intihar etti, fakat Pompeius'un iki çocuğunun da aralarında olduğu bir kısmı İspanya'ya kaçarak burada Caesar'a karşı bir ordu kurmaya başladı. Caesar onlarla karşılaşmak için İspanya'ya hareket etti ve İ.Ö. 45 yılında Munda'da (bugünkü Urso) düşmanlarını mağlup etti. Caesar daha önce, İ.Ö. 49 yılında çeşitli sebeplerle birkaç kez geçici olarak *dictator* ilan edilmişti; Senato onu Thapsos'taki zaferin ardından önce on yıllığına *dictator* ilan etti, ardından İ.Ö. 44 yılında *dictator*lüğünü daimi hale getirildi.¹⁸⁸

Caesar *dictator* olarak görev yaptığı süre içinde devletin karşı karşıya olduğu birtakım sosyal problemleri de çözmeye yönelik adımlar attı. Bunlardan en önemlisi borçlar ve borçlanma idi. Hem borçluları hem de alacaklıları tatmin etmeye yönelik bazı

¹⁸⁸ *Dictator in perpetuum.*

önlemleri hayata geçirdi. Bunun yanında bir başka önemli icraatı da takvimin yeniden düzenlenmesi idi.

Caesar'ın hayata geçirdiği bir takım idari düzenlemeler de oldu. Bunlardan en önemlisi Sulla zamanında altı yüze çıkarılan Senatonun üye sayısının dokuz yüz olarak belirlenmesi idi. Aynı zamanda *quaestor*ların sayısı da kırka, *praetor*ların sayısı da on altıya yükseltildi. Bu dönemde Caesar memurları tayin etme hakkını kazandığı için seçimler önemini yitirmişti. Caesar doğal olarak yeni Senato üyelerini ve memurları kendisine destek veren kimselere bir ödül olarak dağıttı. Bu da Senatoda ve özellikle aristokratlar arasında içten içe büyüyen memnuniyetsizliklere yol açtı.

Caesar'a daha önce görülmemiş onurlar bahşedildi. Senatonun onayıyla bu tarihten itibaren Caesar'ın portresi sikke üzerine basılmaya başlandı. Marcus Antonius, Senato tarafından Caesar adına kurulacak kültün rahibi olarak belirlendi. İmparatorluk kültü doğuda ve Yunanda kullanılan bir adetti, fakat daha önce Roma'da eşine rastlanmamış bir durum değildi.

Caesar'ın destekçilerinin yanında günden güne büyüyen bir muhalefet de ona karşı bir komplo hazırlığı içindeydi. Savaşlar ve çatışmalarda alt ettiği çoğu kimseyi affetmişti ve bu kişiler Senatoda ve halkın arasında etkili mevkilerde görevlerini sürdürmekteydi. İ.Ö. 44 yılında *dictator perpetuus*, seçilmesi ise muhalifleri için bardağı taşıran son damla oldu. 15 Mart'ta, Roma'dan uzun bir doğu seferi için ayrılma hazırlığında olan Caesar'a bir suikast düzenlendi. Suikastın elebaşları ise daha önce Pompeius'un tarafını tutan, fakat Caesar tarafından affedilen *praetor*lar Marcus Iunius Brutus ve Gaius Cassius Longinus idi.

3. 2. Cumhuriyet'in Yıkılışına Kadar Olan Olaylar

15 Mart İ.Ö. 44'te¹⁸⁹ Senato, Mars meydanındaki Pompeius tiyatrosunun

¹⁸⁹ *Idus Martii, Cicero, Ad Brutum, 1, 15.*

salonunda toplantı halinde iken, Caesar içeriye girerken suikastçiler bir şey sormak bahanesiyle onun etrafını sardılar ve onu yirmi üç yerinden hançerleyerek¹⁹⁰ öldürdüler. Cicero'nun hayatında da böylece yeni bir dönem başlamış oldu. Kısa sürecek olan bu dönemde Cicero tekrar politik yaşamda aktif rol oynamaya başladı. Cicero bu dönemde Roma devletinin yazgısını değiştirdiği gibi kendi ölümünü de hazırlamıştır. Yıllardır özlemine duyduğu cumhuriyet yönetimine kavuşmak için ne kadar çok çabalasa da istediğini elde edememiştir ve her zaman karşı olduğu tek adam yönetimini kendi elleriyle genç Octavianus'a altın tepside sunmuştur.

Caesar'a karşı düzenlenen suikastin sonrasında ortaya çıkan durum, suikast gerçekleştirildikten sonra baş gösteren korkuyla işlerin çığrından çıktığını göstermektedir.¹⁹¹ Olanlardan sonra herkes evini korumaya çalışmıştır. Antonius ise kendine de saldırırlar korkusuyla evine kapanmıştır. Suikastçilerin amacı Caesar'ın cesedini Tiber ırmağına sürüklemek,¹⁹² mallarını kamulaştırmak, *actasını* geçersiz kılmak, onun bir tiran olduğunu duyurmak idi, ancak konsül Antonius'tan ve Caesar'ın atlı birliği komutanı Lepidus'tan korkup bu tasarımlardan vazgeçmişlerdir.¹⁹³

Caesar taraftarları arasında bu esnada en kuvvetli kişiler, İ.Ö. 44 yılı konsüllüğünü Caesar ile paylaşan M. Antonius ile birçok defa Caesar'ın *magister*

¹⁹⁰ Plutharkhos, *Caesar*, 66, 7.

¹⁹¹ Suetonius, *Caesar*, 82; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 44, 22; Cicero, *Ad Atticum*, 14, 21, 3; Plutharkhos, *Caesar*, 67, 1, 2, 3.

¹⁹² Suçluların bedenleri, idam cezası yerine getirildikten sonra, bir kancaya takılıp, Capitolium'un hangi yamacından olduğu tam olarak saptanamayan *Scalae Gemoniae* kayalığına doğru sürüklenirdi. Orada halka gösterildikten sonra aşağıya fırlatılıp kanca yardımıyla Tiber ırmağına sürüklenirdi.

¹⁹³ Suetonius, *Caesar*, 82

*equituum*luğunu yapmış olan M. Aemilius Lepidus idi.¹⁹⁴ Bu arada Gallia Narbonensis'in ve Hispania Citerior'un yönetimini almak üzere olan Lepidus'un hazır bekleyen bir lejyonu Roma'da idi. Halk arasında Caesar yanlıları ve onu seven *veteranlar* vardı. Suikastçiler, Lepidus'un ne yapacağını kestiremedikleri için gladyatörleriyle Capitolium'da yer aldılar. Ertesi gün Brutus forumda halka seslendi. Ancak halk Brutus'a soğuk davrandı, *praetor* Cinna'nın ve Antonius'un karşıtı Dolabella, halktan yana öyle bir konuşma yapmıştı ki, Caesar'a karşı gösterdikleri aşırı ilgi yüzünden Dolabella halkı kızdırdı. Cicero konsüllerden biri öldürüldüğü, diğeri de ortada görünmediğine göre *praetorlar* Brutus ile Cassius'un Senatoyu toplamasını önermiştir.¹⁹⁵ Ancak onun bu önerisi geri çevrilmiştir.

Caesar'ın Cumhuriyetçiler tarafından öldürülmesiyle pek çok iç karışıklık ortaya çıkmıştır.¹⁹⁶ Çünkü Caesar'ın devlet içindeki konumu ve ölümünden sonra yerine geçecek kişinin kim olacağı yönünde hiçbir karar alınmamıştır. İsyancıların düşündükleri gibi eski Cumhuriyet idaresi de geri gelmemiştir. Caesar'ın ölümünün ardından duruma hakim olacak nitelikte bir Senato üyesi de yoktur. Caesar'ın Senatoda öldürülmesi sonucunda şehirde büyük bir panik yaşanmıştır. Cumhuriyet yanlısı suikastçiler Senatoda konuşmak istemişlerdir, ancak içeride kimse kalmayınca onlar da ayrılmak zorunda kalmışlardır. Dışarıda toplanan halka bağıarak korkmamalarını söylemelerine rağmen kimse onlara kulak asmamıştır; halk toplantısında Caesar'ı herhangi bir çıkar için değil, özgür olabilmek için öldürdüklerini açıklamışlardır; böylece halkı yatıştırdıktan sonra kendilerine karşı bir tertip hazırlanmasından korkarak

¹⁹⁴ Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 2

¹⁹⁵ Cicero, *Ad Atticum*, 14, 10, 1.

¹⁹⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, II, 53, 54, 55, 56, 57; Plutarkhos, *M. Antonius*, 14; Suetonius, *Caesar*, 85; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 17, 124; 18.

Capitolium'a çıkmışlardır.¹⁹⁷ Burada yapılan toplantıda yoğun tartışmaların ardından Caesar'ın atamış olduğu ve mevcut tek konsül olan Antonius'un Capitolium'a çağırılması, Cumhuriyetin geri getirilmesi ve korunabilmesi için onunla görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Cicero ikinci bir diktatör olacağına inandığı ve Caesar'ın yanında iken göstermiş olduğu bazı olumsuz tutumlardan ötürü hoşlanmadığı Antonius'un Capitolium'a çağırılmasına karşı çıkmıştır ve ona gönderilecek olan heyette yer almayı da reddetmiştir.

Heyet Antonius'un evine gitmiş ve ona karşı düşmanlık gösteren herhangi bir davranışta bulunmayacaklarını, konuyu Senatoda ele alacaklarını ve sonuçta alınacak kararın şehrin selameti için olmasına dikkat edeceklerini belirtmiştir.¹⁹⁸ O gece Lepidus, toplayabildiği kadar çok askerle forumu ele geçirmiştir. 15 Mart gecesi Caesar'ın dul eşi Calpurnia'dan Caesar'ın *actasını* ve dört bin *talentum* tutarındaki parasını, ertesi gün de kardeşleri *praetor* Gaius ve halk temsilcisi Lucius Antonius'un yardımıyla Ops Tapınağındaki devlet kasasından yedi yüz milyon *sestesi*¹⁹⁹ almıştır.²⁰⁰ Antonius evine gelen heyetle görüştüktan sonra 17 Mart sabahı Senatoyu evinin yakınındaki Esquilinae Tepesindeki Tellus Tapınağına toplantıya çağırmıştır. Böyle yapmasının asıl nedeni, gladyatörlerin yardımcı olduğu suikastçilerin yer aldığı Capitolium'un altında bulunan Senato binasına gitmekten korkması idi. Tapınaktaki toplantıda Caesar yandaşları

¹⁹⁷ Appianus, *Bellum Civile*, 2, 17, 119-120.

¹⁹⁸ Appianus, *Bellum Civile*, 2, 17, 124.

¹⁹⁹ Burada bahsedilen yedi yüz milyon *sestesi* büyük bir bölümü İç Savaş'ta yenilgiye uğrayan Pompeius ve yandaşlarının el konulmuş olan mallarından elde edilmiştir. Caesar'ın ölümünden sonra Antonius bu parayı devlet hazinesinden alarak Caesar'ın *actasında* söylediği şekilde kullanmak yerine kendi borçlarını ödemek için kullanmıştır.

²⁰⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, II, 93.

tarafından suikastçilerin cezalandırılması, Cumhuriyetçiler tarafından ise bir tiranı öldürdükleri için Brutus ve Cassius'un ödüllendirilmesi önerilmiştir.²⁰¹

Antonius oldukça akıllıca yaptığı konuşmayla pek çok kişinin aklını çelmiştir. Bunun nedeni ise Caesar'ın kamu görevlilerini bir yıllığına, eyalet ve ordu yönetimini de beş yıllığına dağıtmıştır. Bu yüzden hiç kimse elde edilen görevleri bırakmaya yanaşmayıp bu öneriyi geri çevirmiştir. Antonius böylece anlaşmayı bahane ederek kendi istediklerini zorla kabul ettirmiştir.²⁰² Cicero da uzun bir konuşmayla genel af önermiş ve bunu Senatonun oylayıp onaylamasını sağlamıştır.²⁰³

Caesar'ın kayınbabası Calpurnius Piso da Caesar'ın vasiyetinin halk önünde okunması ve ona resmi cenaze töreni yapılması için karar aldırtmıştır.²⁰⁴ Bundan sonra suikastçiler Capitolium'dan aşağıya çağırılmıştır. Antonius ve Lepidus ise onlara güvence vermek amacıyla kendi oğullarını onlara yollamışlardır.²⁰⁵ Caesar'ın cenaze töreninde Antonius bir söylev vermiştir. Bu söylevde Caesar'ın başarılarından bahsetmiştir.²⁰⁶ Caesar'ın kanlı giysilerini halka göstererek halkı suikastçilere karşı kıskırtmıştır. Bunun üzerine olaylar çıkmıştır.

Nisan ayının başlarında ise şu olay meydana gelmiştir: Kendisinin büyük Marius soyundan geldiğini ileri süren Herophilos adında biri ortaya çıkmıştır. Bu kişi ismini de Latinceleştirerek Amatius yapmıştır. Bu adam Caesar'ın İspanya seferi zamanında kendisini halka sevdirmiş, ancak Caesar seferden dönünce sürgüne gönderilmiştir.

²⁰¹ Appianus, *Bellum Civile*, II, 18, 128.

²⁰² Ronald Syme, *The Roman Revolution*, s. 98.

²⁰³ Dio Cassius, *Romaike Historia*, 44, 23-24.

²⁰⁴ Appianus, *Bellum Civile*, 2, 19, 136.

²⁰⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I,1-6; II, 90.

²⁰⁶ Plutharkhos, *M. Antonius*, 14.

Cenaze töreninden sonra Caesar için yakılmış olan ateşin yanına bir sunak yaptırmıştır. Halkı Caesar'a sunular sunarak Caesar'ı tanrısallaştırmaya çağırmıştır. Dolabella daha sonra bu sunağı yıktırıştır. Amatius kısa sürede özellikle suikastçiler için korku saçan biri haline gelmiştir. Bununla birlikte Antonius ayaklanan Caesar yanlılarının bazılarını Tarpeia kayalığından aşağı attırır, Amatius'u ise yakalatıp yargılanmadan öldürmüştür.²⁰⁷ Bununla birlikte halk Amatius'un öldürülmesine tepki göstermiştir. Cicero damadı Dolabella'nın yaptıkları için ona teşekkür mektubu yazarak onu övmüştür ve Dolabella'yı devletin ve suikastçilerin yeni lideri olarak esenlemiştir.²⁰⁸

Nisan ayının ortalarına kadar suikastçilerin bazıları Roma yakınlarındaki küçük kasabalara sığınırken Caesar'ın daha önce atamış olduğu kişiler de görev yerlerine gitmiştir. Senatonun gözdelelerinden ve aynı zamanda suikastçilerin liderlerinden Cassius ve M. Brutus ise kent *praetoru* olduklarından Roma'da durmak zorunda kalmışlardır. Yasaya göre on günden fazla kentin dışında kalmamaları gerekmekte idi. Antonius bu duruma karşı onlara şöyle bir kolaylık sağlamıştır: Kent *praetoru* olmalarına rağmen, yerine getirmek zorunda oldukları yargı görevinden muaf tutulmuşlardı.²⁰⁹

Böylece Brutus ve Cassius 12 ya da 13 Nisan'da Lanuvium'a gitmek üzere Roma'dan ayrılmışlardır. Onların gidişiyle tüm suikastçiler Roma'dan ayrılmışlardır. Tabii ki bunun asıl nedeni Antonius'un, Cassius ile M. Brutus'un başka türlü güven

²⁰⁷ Cicero, *Ad Atticum*, 34, 15, 1; Cicero, *Philippicae Söylevleri*, 1, 5; Titus Livius, *Periochae*, 116; Appianus, *Bellum Civile*, 3, 2-3.

²⁰⁸ Cicero, *Ad Atticum*, 34, 17a; *Ad Familiares*, 9, 14.

²⁰⁹i.Ö. 44 yılında M. Brutus *praetor urbanus*, Cassius ise *praetor peregrinus* idi; *praetorlar* kentle ilgili çeşitli görevlerinin yanı sıra hukuki davalara da bakarlardı; Roma dışına çıkmaları izne bağlıydı; Roma yurttaşlarını ilgilendiren davalara *praetor urbanus*, Roma yurttaşı olmayanların davalarına da *praetor peregrinus* bakardı.

içinde olamayacaklarını düşünmüş olması idi.²¹⁰ Brutus ve Cassius da Antonius'un bu davranışlarına kanarak kendilerini güvende hissetmişlerdir. Cicero ise Antonius'u bu konuda sürekli övmüştür.²¹¹

Bu sırada Dolabella, Caesar'ın ölümü sonucu boşalmış olan konsüllük görevini üstlenmiştir. Caesar yaşamış olsaydı *Parth*lara karşı doğuya sefere gidecekti, ancak ölümü dolayısıyla yerine konsül olarak Dolabella'nın geçmesini istemiş ve konsül seçimlerinde onu desteklemişti. Ancak Antonius yetkisini kötüye kullanmış ve Dolabella'nın seçimini geçersiz saymıştır.²¹² Antonius artık Roma'da bütün yetki ve gücü eline alınca Nisan ayının ortalarından itibaren Caesar'ın *actas*ına istediği gibi eklemelerde bulunmaya başlamıştır. Bu eklemeler sayesinde Antonius oldukça iyi para kazanmıştır. Sürgünde olan pek çok kişiyi de geri çağırmıştır.²¹³

Nisan ayının ortasında Antonius, Caesar'ın emekli askerlere toprak verdiği Campania'ya giderek hem toprak dağıtılması için çıkarılan yasayı denetlemeyi hem de bu askerleri kendi buyruklarına uyacak bir şekilde düzenlemeyi amaçlamıştır. Bunun için de Mayıs'ın ortasına kadar Roma'ya dönmemiştir.

Bu sırada Cicero ise Nisan'ın altısında Roma'dan ayrılarak Neopolis Körfezine doğru yola çıkmıştır. Mayıs'ın başına kadar Cumanum'da kalmıştır. Doğruca Napoli'ye gitmemiş, Nisan'ın sekizinde Tusculum'a, dokuzunda Lanuvium'a, on birinde Astura'ya, on ikisinde Fundi'ye, on dördünde Caieta'ya, on beşinde Formiae'a ve Sinuessa'ya, on altısında ise Puteoli'ye gitmiştir. Yolculuğu süresince halkın

²¹⁰ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 1, 3.

²¹¹ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 1, 4.

²¹² Cicero, *Philippicae Söylevleri*, II, 79, 80, 81, 82, 83, 84.

²¹³ J. D. Denniston, *M. Tulli Ciceronis Orationes Philippicae I & II*, Intr. X, Oxford University Press, 1970.

suikastçilere karşı besledikleri sevgi ve siyasal rejim konusunda verdikleri destek Cicero'nun dikkatini çekmiştir.

O dönemde Cicero'nun düşünceleri ve tutumu sürekli değişmekte idi. Yunanistan'a gitmeyi düşünmekte idi. Bunun yanı sıra "Yurdu tehlikedeysen kaçıp gidiyor." denmesinden de çekinmekte idi.²¹⁴ Cicero, dostu Atticus, Yunanistan yolculuğunu onaylamazsa bu yolculuğa çıkmayacağını da belirtmiştir.²¹⁵ Ancak Atina'da öğrenim görmekte olan oğlunu da görmek istemekte idi.²¹⁶ Cicero dolayısıyla hemkamu yaşamından uzak durmak, hem de oğlunu görüp onu yakından takip etmek amacıyla Yunanistan'a gitmek istemişti.

Antonius'un Roma'daki yokluğunu değerlendiren sadece Cicero değildi, aynı zamanda Gaius Octavianus'tur.²¹⁷ Caesar'ın ölümü esnasında eğitim için gittiği Makedonia'nın Apollonia adlı kentinde bulunmaktaydı.

Octavianus, annesinden dayısının ölüm haberini alınca, derhal harekete geçmiştir. 18 Nisan'dan birkaç gün önce Brundisium yakınlarındaki Lupia'da gizlice İtalya'ya çıkmıştır²¹⁸ ve Caesar'ın vasiyeti uyarınca Gaius Iulius Caesar adını almıştır.²¹⁹ Hiç vakit kaybetmeden Caesar'ın eski askerlerine kendisinin Caesar tarafından evlat edinildiğini söyleyerek onların desteğini almıştır. Böylece gelecek için niyetini

²¹⁴ Cicero, *Ad Atticum*, 14, 13, 4.

²¹⁵ Cicero, *Ad Atticum*, 14, 15, 3.

²¹⁶ Cicero, *Ad Atticum*, 14, 16, 3.

²¹⁷ Suetonius, *Augustus*, 8; Plutarkhos, *M. Antonius*, 16; Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 1.

²¹⁸ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 10.

²¹⁹ Dio Cassius, *Romaike Historia*, 45, 3, 1-2; Appianus, *Bellum Civile*, 3, 11.

göstermiştir.²²⁰

Nisan'ın on sekizinde Octavianus, Cicero ile Puteoli'de buluşmuştur. Octavianus, Cicero'ya “*pater*” diye hitap etmiştir. Cicero onu oldukça iyi ve saygılı bir şekilde ağırlamıştır.²²¹ Cicero'nun, Octavianus'un kendisinin Caesar'ın oğlu olduğunu belirtmesi ve askerlerin desteğini alması konusunda sessiz kalması, daha sonra meydana gelecek olan olaylar zincirinin ilk halkasını oluşturmaktadır. Elbette Cicero'nun böyle davranmasının amacı, Octavianus'un, M. Brutus ve Cassius taraftarlarına karşı öç almak yerine, uzlaşmacı bir tavır takınarak Antonius'a karşı kendisi ile birlikte hareket etmesini sağlamaktır. Cicero bu konuda oldukça başarılı olmuştur. Diğer bir açıdan bakacak olursak Octavianus'un suikastçileri destekleyen ve Caesar karşıtı olan Cicero'yu ziyaret etmesi ve onun desteğini almak istemesi, Octavianus'un da planlarını oldukça zekice hazırladığını ve işini sağlama aldığını göstermektedir.

Octavianus, Roma'ya doğru ilerlerken kendisine destek veren kişilerin sayısı artmıştır. Bu kişiler arasında Caesar'ın öcünü almak isteyen emekli askerler de vardı. Octavianus askerlerin bu arzusunun bastırılmayı başarmıştır.

Octavianus, 22 Nisan'da Roma'ya gelmiştir. Üvey babası L. Marcius Philippus ve annesi Atia'nın böylesi tehlikeli bir mirasa sahip çıkmaması konusundaki uyarılarına rağmen Octavianus dinlememiştir.²²² Annesi Atia da durumun vahametinin farkına vararak ona açık ve saldırgan davranmak yerine hünerle ve sabırla davranmasını

²²⁰ Appianus, *Bellum Civile*, 2, 18, 128; 3, 11; Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 17; II, 35; I, II, III, IV, V, VI; II, 90; II, 93; XI, 37; Plutharkhos, *M. Antonius*, 14; 16; Suetonius, *Caesar*, 83; *Augustus*, 8; Cicero, *Ad Atticum*, 15, 12, 2; Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 1.

²²¹ Cicero, *Ad Atticum*, 14, 11, 2.

²²² Appianus, *Bellum Civile*, 3, 10-11; Plutharkhos, *M. Antonius*, 16.

öğütlemiştir.²²³

Octavianus Roma'ya geldiğinde Senatoya Caesar'ın mirasçısı olduğunu bildirmiştir, aynı zamanda kısa sürede senatörlerin ilgisini ve sevgisini kazanmıştır. O sırada M. Brutus'un yerine Antonius'un kardeşi Gaius Antonius *praetor urbanus* olduğu için ilk olarak ona, ikinci olarak da Antonius'un halk temsilcisi olan diğer kardeşi Lucius Antonius'a başvurmuştur. Lucius Antonius onun halk toplantısında söylev vermesini sağlamıştır. Halk önünde *comitia curiatum*'un yasa önerisini (*Lex Curiata*) destekleyici biçimde uzun uzun konuşmuştur. Çünkü Octavianus bu yasaya dayanarak Caesar'ın oğlu olabilecekti. Halka Caesar'ın vasiyetnamesinde belirttiği ve her bir Roma vatandaşına verilmesini buyurduğu parayı ödeyeceğine söz vermiştir.²²⁴

Octavianus Senato ve halka ölen babası Caesar'a karşı olan görevlerini yerine getirdiğini ve Caesar'ın kendisine karşı yaptığı iyiliklerine karşılık minnettar olduğunu dile getirmiştir.²²⁵ Aynı zaman da Octavianus Caesar'ın kazandığı zaferlerin onuruna Temmuz ayında oyunlar düzenleyeceğine dair söz vermiştir. Ancak konuşmalarında ne suikastçilerden ne de genel bir aftan söz etmiştir.

Antonius Roma'ya geldiğinde Octavianus'u çok soğuk karşılamış ve ona karşı sert davranmıştır. Antonius'un amacı Octavianus'u korkutup verdiği sözleri yerine getirmesini engellemektir. Caesar'ın vasiyetinde Antonius ve Decimus Brutus ikinci sırada yer almakta idi. Antonius da bu durumu kendi lehine kullanmayı amaçlamıştı. Eğer Octavianus bu baskıya boyun eğerse de mirastan vazgeçerse Antonius Caesar'ın

²²³ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 14.

²²⁴ Dio Cassius, *Romaik History*, 44, 35, 3; Suetonius, *Caesar*, 83; Plutharkhos, *M.*

Antonius, 16; Plutharkhos, *Brutus*, 20; Appianus, *Bellum Civile*, 2, 143; Cicero,

Philippicae Söylevleri, 11, 37.

²²⁵ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 14.

yasal mirasçısı olacaktı. Antonius, Decimus Brutus'u herhangi bir tehdit olarak görmemekteydi. Çünkü Brutus, bütün bu olanlara karşı çıkacak gibi durmamaktaydı. Aynı zamanda vasiyette adı geçen Pinarius ve Pedius da pek önemli kişiler değillerdi. Antonius, Caesar'ın halka dağıtılmasını istediği paranın kamu parası olduğunu ve harcadığını söyleyerek Caesar'ın parasını Octavianus'a vermemiş ve Caesar'ın mirasçısı olsa bile, Roma'da kazandığı gücü böyle genç bir delikanlı ile paylaşmak istememiştir.²²⁶

Octavianus, borç para alıp arkadaşlarının da yardımıyla söz verdiği işleri başarmıştır. Caesar'ın anısı ile halkın desteğini kazanmayı amaçlayarak oyunlardan yararlanmışır. Caesar'ın arkadaşlarından elde ettiği parayı, 20-30 Temmuz arasında Caesar'ın ordusunun ve Iulius ailesinin yaratıcısı olarak kabul edilen *Venus Genetrix* onuruna düzenlenen olan *Victoriae Caesaris* oyunlarında bol bol harcamıştır.

Cicero, 3 Mayıs'a tarihlenen Cassius'a yazmış olduğu mektupta, Antonius'un yaptıklarını isim vermeden anlatmış ve olanlar konusunda ona yakınmıştır. Yakındığı konular şunlardır: Uydurma belgeler, vergi muafiyetleri, büyük ölçekte paranın har vurulup harman savrulması, sürgünde olanların geri çağırılması, uydurma Senato kararlarının düzenlenmesi.²²⁷ Cicero 2 Eylül'den itibaren vermeye başladığı *Philippicae Söylevleri*'nde,²²⁸ başta²²⁹ uzlaşmacı bir tutum sergilemişse de ilerleyen söylevlerinde açık açık, Antonius'un adını vererek vukuatlarını eleştirmiştir.²³⁰

Cicero, Antonius'un Campania'da emekli askerleri dolaşp Caesar'ın *actasının*

²²⁶ Tyrell & Purser, *The Correspondence of M. T. Cicero*, Cilt 5, Introduction, 25.

²²⁷ Cicero, *Ad Familiares*, 12, 1, 1.

²²⁸ Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 45.

²²⁹ I. Philippica Söylevi.

²³⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 9-12.

yürülükte kalmasına yardım etmeleri için yemin ettirmiştir. Onları kışkırtarak her ay silahlarını denetlettirdiğini öğrenmiştir. 11 Mayıs'a tarihlenen Atticus'a yazdığı mektupta oldukça karamsardır.²³¹

Antonius 1 Haziran'da, Senatoyu toplantıya çağırmayı planlamıştır ve tarih yaklaşırken Caesar'ın emekli askerlerini Roma'ya göndermiştir. Roma'ya emekli askerlerin gelişi Cumhuriyetçileri oldukça tedirgin etmiştir ve Senato toplantısına katılmama kararı almalarına neden olmuştur. Cicero da bu durumda Roma'ya dönmek yerine önce Arpinum'da bir hafta kalmıştır, sonra da 25 Mayıs'tan 27 Haziran'a kadar Tusculum'da bulunmuştur. Roma'ya emekli askerlerin gelişinden dolayı Brutus ve Cassius, Mayıs ayının sonuna doğru Antonius'a mektup yazarak²³² Roma'ya gelip gelemeyeceklerini, gelirlerse güvende olup olamayacaklarını sormuşlardır. Ancak 1 Haziran'da Antonius'un tasarladığı Senato toplantısına ne Cicero ne de Cassius ile Brutus katılmışlardır.²³³

Caesar'ın ölümünden sonra Antonius ne kadar uzlaşmacı olsa da²³⁴ 1 Haziran'daki Senato toplantısından sonra tutumu tamamen değişmiştir. Antonius, Senato toplantısına katılımın az olduğunu görünce 2 Haziran'da *Lex de Provinciis Consularibus*'u²³⁵ çabucak çıkartmak amacıyla Senatoda yeterli çoğunluk olmamasına rağmen tasarıyı halk meclisine sunmuştur.²³⁶ Caesar'ın ölümünden sonra konsül olan Dolabella'yı Parth savaşı için hazırlanan lejyonların komutasını üstlenerek Syria

²³¹ Cicero, *Ad Atticum*, 14, 21, 3; 20, 4; 15, 4, 1.

²³² Cicero, *Ad Familiares*, 11, 2.

²³³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, II, 108.

²³⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 2-5.

²³⁵ Konsüllük eyaletleri hakkındaki yasa.

²³⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 6.

eyaletini alma konusunda kışkırtmıştır. Ancak Caesar ölmeden önce Syria eyaletini Cassius'a vermişti. Antonius ise eyaleti Dolabella'ya vermeyi başarmıştır. Brutus'a verilen Makedonia eyaletini ise kendi üzerine almayı 5 Haziran'daki toplantıda başarmıştır. Antonius'un bu tutumunun amacı Makedonia ve Syria eyaletlerinin yöneticiliğini bir yıldan altı yıla çıkartmaktı. Bunu amaçlarken yasaların on yedi ya da yirmi dört gün askıda kalma süresini çiğnemiştir. Antonius, artık Makedonia eyaleti için beş yıllık bir *imperium* yetkisine sahipti. Elbette bununla yetinmemiştir ve başka bir yasa tasarısını halk meclisine sunmuştur. Bu tasarıya göre, ordusunu dağıtmadan, Makedonia eyaleti yerine konsüllük eyaleti olan Gallia Cisalpina²³⁷ ve Gallia Transalpina'yı²³⁸ alacaktır. Antonius'un bu iki eyalet üzerindeki yetkisi beş yıl olacaktı. Bu yasa, *Lex de Permutatione Provinciarum* idi. Oysa Caesar İ.Ö. 44'te Gallia Cisalpina'yı D. Brutus'a, Gallia Transalpina'yı ise L. Munatius Plancus'a vermişti. İçinde buldukları durumu değerlendiren Antonius ise, Cassius'a Sicilya'dan, M. Brutus'a Küçük Asia'dan Roma'ya buğday sağlama görevi vererek onları Roma'dan uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Cicero bu konuda Brutus'a görüşünü sorduğu zaman onlara sakin davranmalarını öğütlemiştir.²³⁹ Devletin esenliğini Brutus'a bağlayan Cicero, onun güvenliği için buğday toplama işini kabul etmelerini söylemiştir. Bu yüzden de Brutus'un Roma'ya gitmemesini ve *praetor* olarak görevi olan *Ludi Apollinares*'i düzenlemekten vazgeçmesini öğütlemiştir. Cassius ise bu görevi kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Brutus ise Cicero'nun dediklerini yapmıştır; Roma'ya gitmemiş ve oyunların *praetor* Gaius Antonius tarafından düzenlenmesine karar vermiştir.

Cicero 8 Haziran'da Roma'dan ayrılarak Brutus, Cassius ve diğer tertipçilerin de

²³⁷ Gallia Togata.

²³⁸ Gallia Comata.

²³⁹ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 10, 1.

bulunduğu Antium'a gitmiştir.²⁴⁰ Cicero Atticus'a, suikastçilerin durumunun artık büyük bir çıkmazda olduğunu yazmıştır. Aynı zamanda görevinin gereklerini en iyi şekilde yaptığı için Yunanistan'a gitmeye karar vermiştir. Atticus'a İtalya'da güvende ve huzurlu olmadığını, savaşın yakın olduğunu yazmıştır.²⁴¹ Cicero serbest elçilik hakkına²⁴² sahip olduğu için Roma'dan ayrılma konusunda oldukça rahat davranmıştır. Cicero 15 Haziran'a kadar Astura Irmağı tarafında kalmıştır. Ancak burada da kendini güvende hissetmemiştir.²⁴³ Çıkması muhtemel olan savaşın oldukça yakın olduğunu düşünmüştür.²⁴⁴ Planladığı Yunanistan yolculuğunun dönüş tarihini 1 Ocak 43 olarak belirlemiş ve Atticus'tan bu konuda onay almak istemiştir.²⁴⁵ Cicero yola çıkış tarihine doğru duyduğu tedirginliğin ve kuşkunun etkisiyle Caesar yanlısı Oppius'a bile mektup yazmıştır.²⁴⁶ Cicero gidip gitmemek konusunda oldukça kararsız kalmıştır, vereceği kararlar konusunda korkuya kapılmıştır. Sanki etrafındakilerin kendisini cesaretlendirmesini beklememiştir.²⁴⁷ Bütün bunların yanı sıra Yunanistan'a giderse yardımına ihtiyacı olan vatanını yüzüstü bıraktığı için suçlanacağını düşünmüştür. Brutus ve Cassius ise, Cicero'nun Roma'ya gitmesinden yana olmuşlardır.

Bu sırada Cicero yol hazırlıkları içine girmiştir. Bu yolculuk konusunda

²⁴⁰ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 11, 3.

²⁴¹ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 19, 1.

²⁴² *Ius legationis liberum*: Senatörlerin özel işleri için istedikleri zaman Roma'dan ayrılmalarına imkan tanıyan bir görev.

²⁴³ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 18, 1.

²⁴⁴ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 19, 1.

²⁴⁵ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 25.

²⁴⁶ Cicero, *Ad Familiares*, 2, 29.

²⁴⁷ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 27, 2.

Atticus'a sık sık danışmıştır.²⁴⁸ Artık bütün umudunu yitirmiş olan Cicero, iç savaşın yakın olduğunu ve eğer bu yolculuğa çıkmayıp İtalya'da kalırsa öldürüleceğini düşünmüştür.

Cicero 30 Haziran'da Tusculum'dan ayrılarak Arpinum'a yola çıkmıştır. Napoli Körfezi'ne uğradıktan kısa bir süre sonra Yunanistan'a yola çıkmayı düşünmüştür. 1 Temmuz'da Arpinum'a ulaşmıştır. 6 Temmuz'da buradan ayrılarak güneye gitmiş ve Formiae'a ulaşmıştır.

Bu sırada M. Brutus, Cassius ve Cumhuriyetçilerin ileri gelenleri Napoli Körfezi'nde bulunan Nesis isimli bir adada bulunmaktadır. Cicero o sırada Puteoli'dedir. Ancak 8 ve 10 Temmuz tarihlerinde bu adaya Brutus'u görmeye gitmiştir. Atticus'a yazdığı bir mektupta Yunanistan yolculuğuna korsanlardan ve Antonius'un Macedonia'dan Brundisium'a dönmekte olan lejyonlarından dolayı Brutus ile çıkmak istediğini söylemiştir.²⁴⁹

16 Temmuz'da Pompei'den deniz yolculuğu ile aşağı inmiş, 19'unda Velia'ya, 24'ünde Vibo'ya varmıştır.²⁵⁰ 28 Temmuz'da Rhegium'a, sonra da Rhegium yakınlarındaki Leucopetra'ya uğrayarak 1 Ağustos'ta Syracusae'ya varmıştır, 2 Ağustos'ta Yunanistan'a doğru denize açılrsa da rüzgarların olumsuz etkisinden ötürü Leucopetra'ya sürüklenmiştir. Birkaç kez daha denize açılrsalar da rüzgarlar Cicero'nun Yunanistan'a gitmesine izin vermemiştir. Buradayken 1 Ağustos'ta Senatonun toplanacağını, Brutus ve Cassius'un Antonius ile anlaşma yapacaklarına dair büyük bir umut olduğunu ve yokluğunun oldukça hissedildiğini öğrenince Yunanistan'a gitmekten

²⁴⁸ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 20, 1.

²⁴⁹ Cicero, *Ad Atticum*, 16, 1, 3.

²⁵⁰ Cicero, *Ad Atticum*, 16, 6, 2.

vazgeçmiştir.²⁵¹

Bu gelişmeler arasında Octavianus yanlışlıkla öldürülen Helvius Cinna'dan boşalan mevkiye²⁵² aday olmuştur. Buna karşın Antonius Octavianus'un, *patricius* olduğunu, yaşının bu mevki için yeterli olmadığını ve henüz *quaestorluk* mevkine bile ulaşmadığını ileri sürerek seçimin ertelenmesini sağlamıştır. Antonius'un bu yaptığından sonra Octavianus ile arası iyice açılmıştır.

1 Haziran ile 1 Ağustos arasında Antonius'un gücü doruk noktasına ulaşmıştır. Artık Roma'da yegane güç Antonius'tur. Antonius konsül olarak konumunu oldukça iyi bir şekilde kullanarak iyi bir biçimde düzenlenmiş olan askeri gücünü oluşturmuştur. Askerlere devletin kasasından para vermiştir. Suikastçiler ise bunların hiçbirine sahip değillerdi. Üstelik Antonius elinden geldiğince onları Roma'dan uzak tutmakta idi. Hatta Cicero'nun bile istediği serbest elçilik görevini Dolabella sayesinde alarak İtalya'dan ayrılmasına ses çıkarmamıştır. Buradaki amaç ise, Cicero'nun, suikastçıların Roma'ya gelmelerini sağlamasını engellemektir.

Fakat Antonius'un unuttuğu bir kişi vardı, o da Caesar'ın mirasçısı olan Octavianus idi. Cumhuriyetçiler Octavianus'un davranışlarından yola çıkarak onun kendilerini destekleyeceği kanısına varmışlardı. Ayrıca Octavianus'un kız kardeşi Octavia ile kısa süre önce evlenmiş olan İ.Ö. 50 yılı konsülü Gaius Marcellus'un yardımıyla, Octavianus'u kendi taraflarına çekeceklerine inanmaktaydılar.²⁵³

Antonius 1 Ağustos'ta Senatoryu toplamış, ancak Piso Antonius'a karşı ne kadar sert çıkışlarda bulursa da gerekli desteği bulamamıştır.²⁵⁴ Brutus ve Cassius içinde

²⁵¹ Cicero, *Ad Atticum*, 16, 7,1; Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 8.

²⁵² Halk temsilciliği.

²⁵³ Cicero, *Ad Atticum*, 15, 12, 2.

²⁵⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, VI.

buldukları durum dolayısıyla toplantıya katılmamışlardır. Ancak toplantıda ikisine Girit ve Cyrene gibi iki önemsiz eyaletin verilmesi sağlanmıştır. Antonius burada sanki Brutus ve Cassius'a iyilik yapıyor gibi görünse de onlara küçük eyaletleri vererek onları aşağılayarak Roma'dan uzak tutmayı amaçlamıştır. Cassius bu durumda Decimus Brutus'u suçlamıştır. Çünkü kendisine bağlı bir ordusu olan Decimus Brutus'un, Antonius'un, Caesar'ın emekli askerlerini toplamasından önce harekete geçememiş böylece fırsatı kaçırmış olduğunu düşünmüştür.

Antonius kendisine karşı çıkanların destekten yoksun olduğunu bir kez daha görmüştür. Bundan yararlanmak isteyerek 1-2 Ağustos'ta onlara karşı oldukça sert bir bildiri yazmış ve Brutus ve Cassius'u görevlerinden kaçmakla suçlamıştır. Brutus ve Cassius da 4 Ağustos'ta Antonius'a oldukça saygılı bir şekilde yanıt vermişlerdir.²⁵⁵

Bütün bunlar olurken Cicero, 7 Ağustos'ta Leucopetra'da idi. Rhegium yurttaşları, onları kendisine bildirmişlerdi. Cicero Yunanistan'a gitmekten vazgeçtiği için olaylar istenildiği gibi gelişmemiştir. Cicero, Piso'nun Senatoda destek bulamayacağını ve Brutus ile Cassius'un İtalya'dan ayrılmak zorunda kalacaklarını ve en önemlisi Antonius'un duruma egemen olacağını zamanında öğrenmiş olsaydı herhalde gitme konusunda fikir değiştirmezdi.

Cicero, Brutus ile 17 Ağustos'ta Velia'da buluşmuştur.²⁵⁶ Brutus 1 Ağustos'ta Senatoda onları anlatmış ve Antonius'un onlara karşı verdiği bildirisini ve onların da Antonius'a verdikleri cevabın bir örneğini Cicero'ya vermiştir.²⁵⁷

Cicero 19 Ağustos 44'te Atticus'a yazdığı mektupta Yunanistan yolculuğu ile

²⁵⁵ Cicero, *Ad Atticum*, 11, 3; *Ad Familiares*, 11, 3.

²⁵⁶ Cicero, *Ad Brutum*, 1, 15.

²⁵⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 9-10; Cicero'nun bu sözlerinde korktuğunu, ancak tekrardan İtalya'dan ayrılmayı kendisine yediremediğini görmekteyiz.

ilgili özellikle M. Brutus ve diğerlerine karşı bir *apologia* (savunma) yazacağını belirtmiştir.²⁵⁸ Atticus, 1 Ocak 43'te dönmesi şartıyla ona destek verse de, Cicero üstündeki baskılara rağmen Yunanistan'a gitmeye karar vermiştir.²⁵⁹

A. Hirtius ve V. Pansa 1 Ocak'ta göreve başlayacaklardı. Bu iki kişi her ne kadar Caesar yanlısı olsalar da konuşup anlaşmaya varmak mümkündü. Elbette Cicero'yu sadece onların çabası Yunanistan yolculuğundan vazgeçirmeye yetmemiştir. Ancak Cicero'nun parasal sorunları da bu yolculuğa engel oluşturmuştur. Cicero, içinde bulunduğu durumdan Atticus'a bahsetmiştir.²⁶⁰

Daha sonra 19'unda Pompei'ye, 28'inde Tusculum'a, oradan da 31 Ağustos'ta Roma'ya gelmiştir. Roma'da büyük bir kalabalıkla karşılanmıştır. Böylece ölümüne kadar devam edecek olan hareketli politik yaşamına tekrar dönmüştür. Buna karşın Cicero, Roma'ya döndüğü andan itibaren sürekli tedirginlik içinde olmuştur.²⁶¹

1 Eylül'deki Senato toplantısına yol yorgunluğunu bahane ederek katılmamıştır.²⁶² Antonius da bu durumu Cicero'ya karşı kullanmıştır. Ona gözdağı vererek ertesi günkü toplantıya gelmezse onu zorla Senatoya getireceğini ve evini yıktıracağını bildirmiştir.²⁶³ Ertesi gün Antonius, Tibur'a yola çıkmıştır. Diğer konsül Dolabella bu yüzden Senatoyu toplamak zorunda kalmıştır. Cicero bu toplantıya katılmış ve *Birinci Philippica Söylevi*'ni vermiştir.

Cicero, Antonius'un katılmadığı 2 Eylül'deki Senato toplantısında *Birinci*

²⁵⁸ Cicero, *Ad Atticum*, 16, 7, 3.

²⁵⁹ Cicero, *Ad Atticum*, 16, 7, 3.

²⁶⁰ Cicero, *Ad Atticum*, 20, 4.

²⁶¹ Cicero, *Ad Atticum*, 16, 7, 7.

²⁶² Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I.

²⁶³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 12.

Philippica Söylevi'nde Antonius'a karşı uzlaşmacı bir tutum takınmıştır. Bunun tek sebebi, Antonius'un bir gün önceki toplantıda Cicero'ya karşı oldukça sert çıkışlarda bulunmuş olması idi. Cicero, söylevinde Antonius'un Caesar'ın ölümünden hemen sonraki icraatlarını övmüştür ve onun, barışın temellerini attığını söylemiştir.²⁶⁴ Bununla birlikte Antonius'a karşı sert bir söylev vermiş olan Piso'yu desteklemediği için Senatoyu kölelikle suçlamıştır.²⁶⁵ Antonius'un yaptığı yolsuzluklardan üstü kapalı bir şekilde bahsetmiştir. Bunun yanı sıra Antonius'a yol göstermek için elinden geleni yapmış, Caesar'ın düştüğü hataya düşmemesi için onu uyarmıştır.²⁶⁶

Cicero'nun Senatoda verdiği bu söylev Antonius'u oldukça tedirgin etmiştir. Buna karşılık Antonius da Metellus Scipio'nun Tibur'daki evine gitmiş ve 19 Eylül'de Cicero'ya karşı cevap niteliği taşıyan konuşmasını hazırlamıştır.²⁶⁷ 19 Eylül'de Antonius silahlı adamlarına *forumu* kuşatma emri vermiştir. Bunun üzerine başta Cicero, Piso²⁶⁸ ve P. Servilius²⁶⁹ Senato toplantısına katılmamışlardır. Antonius, o gün Cicero'ya karşı söylevini vermiştir.²⁷⁰ Daha sonrasında Antonius bu söylevini yayınlamıştır. Söylevin özeti de *acta diurnada*²⁷¹ yer almıştır.

Cicero, Antonius'un 19 Eylül'de yaptığı konuşmaya karşılık olarak Ekim ayında

²⁶⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 12.

²⁶⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 14-15.

²⁶⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 35.

²⁶⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, I, 11-12; V, 19; *Ad Familiares*, 12, 2, 1.

²⁶⁸ Antonius'a karşı 1 Ağustos'ta sert bir konuşma yaptığı için.

²⁶⁹ 2 Eylül'de Cicero'yu destekleyen tek senatör olduğu için.

²⁷⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 19.

²⁷¹ *Acta diurna*: Senato kararının halka duyurulması için çıkarılan bildiri.

Roma'dan ayrılmış ve *Philippicae Söylevleri*'nin en uzun olan *İkinci Philippica Söylevi*'ni yazmıştır. Cicero bu söylevini Senatoda ya da halk önünde vermemiştir. Antonius, Gallia Cisalpina'ya gitmek için Roma'dan ayrıldığı sırada yayınlamıştır. Cicero'nun bu söylevini incelediğimiz zaman iki özellik dikkat çekmektedir: Birincisi, Cicero burada kendisine yöneltilen suçlamalara cevap vermiştir.²⁷² İkincisi Antonius'un özel yaşamını ele alarak yaptıklarını çocukluğundan itibaren sert bir dille eleştirmiştir.²⁷³

İ.Ö. 20 Aralık 43'te halk temsilcileri Senatonu toplamıştır. Bu sefer Senatonun gündeminde 1 Ocak'ta Senatonun güven içinde toplanabilmesi, göreve başlayacak olan konsüllerin güvenliğinin sağlanabilmesi, devlet ile ilgili önemli konularda düşüncelerin özgürce dile getirilebilmesi için gerekli önlemlerin alınması vardı. Oturum, Cicero'nun *Üçüncü Philippica Söylevi*'ni vermesiyle açılmıştır. Senatonun gündemindeki en önemli konu, İ.Ö. 1 Ocak 44'te göreve başlayacak olan yeni konsüller²⁷⁴ için sağlanacak koruma alaydı idi. Cicero bunun için bile geç kalındığını ileri sürmüştür.²⁷⁵ Mars lejyonu ve Dördüncü lejyon Octavianus'tan yana geçmekle devlete bağlılıklarını göstermişlerdir.²⁷⁶ Cicero, Octavianus'un ordu kurup komuta etmesinin Senato tarafından omaylanmasını istemiştir.²⁷⁷ Hem Octavianus'un hem de ordusuna katılan emekli askerlerin ve lejyonların övülüp ödüllendirilmesini önermiştir.²⁷⁸ Bu söylevde

²⁷² Cicero, *Philippicae Söylevleri*, II, 3-43.

²⁷³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, II, 43-114.

²⁷⁴ Aulus Hirtius ve Vibius Pansa.

²⁷⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 2; IV, 1-2; XIII, 19.

²⁷⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 3.

²⁷⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 5.

²⁷⁸ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 6-7.

Octavianus ile ilgili önemli sözlerin olmasının yanı sıra ileride Octavianus'un imparator olmasını sağlayacak olan gelişmelerin temeli yer almaktaydı.²⁷⁹

Cicero, Octavianus'a yetki verilmesini önermiş olmakla birlikte bu yetkinin sınırlarını belirtmemiştir. Cicero'ya göre, özel bir çabayla kendi ordusunu kurup Antonius'a karşı Mutina'da kendini savunan D. Brutus'un girişimleri de Senato tarafından onaylanmalıdır.²⁸⁰ Antonius gittikçe tiranvari bir tutum sergilemeye başlamıştır. Konsüllüğünün elinden alınarak vatan haini ilan edilmesi gerekmektedir. Senato Antonius'un konsüllüğünü geçersiz kılmazsa bu sefer Octavianus ve D. Brutus, konsüle karşı gelmekten suçlu bulunarak vatan haini durumuna düşecektir.²⁸¹

20 Aralık'taki Senato toplantısı sona erdikten sonra halk forumda toplanmıştır. Cicero, Halka Senatoda görüşülenler hakkında bilgi vermek için *Dördüncü Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Halkı Antonius'a karşı kıskırtmış ve kendi yanına çekmiştir. Cicero'nun amacı Antonius'u vatan haini ilan ettirmektir. Bu konuda da elinden geleni yapmayı sürdürmüştü. Bunu da Antonius'u yerip Octavianus'u yücelterek yapmaya devam etmiştir. Cicero'ya göre Roma'nın özgürlüğü ve esenliği Octavianus'a ve Brutus'a bağlıdır. Octavianus, devlete ve Senatoya olan bağlılığını Antonius'a karşı koyup onu korkutarak, kentten kaçırarak, onun amaçladığı toplu kısımları ve diğer girişimlerini engelleyerek kanıtlamıştır. Cicero bu söylevinde Octavianus'u sık sık ve gereğinden fazla övmüştür. Cicero önerilerine son şeklini verirken Brutus ile ilgili olana önerisine öncelik vermiştir. Brutus için üç kez *imparator*, üç kez *konsül designatus*²⁸²

²⁷⁹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 2, 38; Appianus, *Bellum Civile*, 3, 43; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 45, 12-13.

²⁸⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 8-12.

²⁸¹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 14.

²⁸² Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 38.

unvanını kullanarak *imperium* yetkisinin onaylanmasını sağlamaya çalışmıştır. Caesar'ın yaptığı atamalara sadık kalınması kararını pekiştirmek istemiştir. Amacı ise Gallia Cisalpina'nın D. Brutus ve L. Plancus'un yönetimine verilmesini önererek Antonius'un eyaletler üzerindeki haklarını ve yetkilerini geçersiz kılmak olmuştur. Böylece Brutus'un Antonius'a karşı yaptıklarını yasallaştırmayı amaçlamıştır. Senato Cicero'nun öne sürdüğü öneriyi onaylamıştır.²⁸³ Cicero bu öneride ayrıca Mars lejyonu ve Dördüncü lejyondan da bahsetmiştir. Cicero bu iki lejyonun ödüllendirilmesini önerirken Octavianus'u sadece övmüştür.²⁸⁴

İ.Ö. 1 Ocak 43'te ise Antonius ordusuyla Mutina'da D. Brutus'u kuşatmıştır.²⁸⁵ Octavianus da Antonius'a saldırmak üzere ordusuyla oraya ilerlemiştir.²⁸⁶ 1 Ocak'ta görevlerine başlayan A. Hirtius ve V. Pansa devlet işlerini konuşmak için Senatoyu toplamışlardır. Konsüllerin konuşmaları bittikten sonra Antonius yanlısı olan Calenus, Antonius ile savaşa başlamadan önce ondan Mutina kuşatmasını kaldırmasını, Senatoya boyun eğmesini istemek üzere Antonius'a bir elçi heyeti gönderilmesini önermiştir. Senato bu öneriyi desteklemiştir. Cicero ise *Beşinci Philippica Söylevi*'ni vererek bu öneriye karşı çıkmıştır.²⁸⁷ Antonius'a karşı savaş açılmasını önermiştir.²⁸⁸ Bu konu ile ilgili tartışmalar dört gün sürmüştür.²⁸⁹

²⁸³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, IV, 8-9.

²⁸⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, III, 38-39.

²⁸⁵ Suetonius, *Augustus*, 10-11.

²⁸⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 46.

²⁸⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, VI, 3.

²⁸⁸ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 31-34.

²⁸⁹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 25; 46; V, 47-51; VII, 10; Appianus, *Bellum Civile*, 3, 50, 51, 54, 61, 62.

Antonius'a karşı savaş açılmasına bir tek Calenus değil, Cumhuriyetçilerden de karşı çıkanlar olmuştur. Tartışmalar oldukça sert geçmiştir. Senato iki gün tan ağırırken toplanmıştır.²⁹⁰ Sonunda Antonius'un Mutina kuşatmasını kaldırmasını, Gallia Cisalpina'dan çıkmasını, Roma'dan iki yüz mil uzakta kalmasını²⁹¹ ve Senatonun yetkisine boyun eğmesini bildirmeleri için ona elçi heyeti gönderilmesine karar verilmiştir.²⁹² Appianus'a göre, Senato, Antonius ile ilgili kararın kaleme alınması görevini Cicero'ya vermiştir. Cicero da kararı yazarken kendi istekleri doğrulturunda değişiklikler yapmıştır.²⁹³ Elçi olarak S. Sulpicius, L. Piso ve L. Philippus²⁹⁴ seçilmiştir. Ayrıca bu toplantıda Cicero D. Brutus'a²⁹⁵ ve M. A. Lepidus'a²⁹⁶ devlete bağlılıklarından ve hizmetlerinden dolayı teşekkür edilmesini ve övölüp onurlandırılmalarını önermiştir. Bu önerileri de kabul edilmiştir.

Cicero, *Beşinci Philippica Söylevi*'nde incelediğimizde kırk ikinci Paragraftan itibaren Octavianus'u ele alarak Antonius'a karşı nasıl ordu topladığını ve onun sayesinde Antonius'un nasıl ezildiğini anlatmıştır. Octavianus'un yetki verilmesini önererek tam yetkiyle *propraetor* olmasını istemiştir. Bunun yanı sıra Octavianus'un yaşının senatör olmaya yetmemesine karşı, onun senatör olmasını ören bir kararı Senatoya sunmuştur. Octavianus'a bu görev ve yetkileri vermemek için hiçbir neden olmadığını söylemiş ve bu konu ile ilgili geçmişten örnekler vermiştir. Cicero'nun böyle

²⁹⁰ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 50; Dio Cassius, 45, 17, 1, 2.

²⁹¹ Antonius'un ordularını Rubicon ırmağının güneyine çekmesi istenmiştir.

²⁹² Appianus, *Bellum Civile*, 3, 61.

²⁹³ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 61.

²⁹⁴ Octavianus'un üvey babası.

²⁹⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 38-39.

²⁹⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 38-41.

yapmasının amacı Octavianus'un kurmuş olduğu orduyu yasallaştırmaktı. Çünkü konsül, *prokonsül*, *praetor* ve *propraetor* olmayan bir kişinin kendi parasıyla ordu kurması ölüm cezasıyla sonuçlanmaktaydı. Aynı zamanda Cicero, Octavianus'un kurmuş olduğu orduyu Senatonun emri altına alarak Antonius'a karşı kullanmayı amaçlamıştı. Cicero söylevinde Octavianus'tan uzun uzun söz etmiştir.²⁹⁷ Cicero'nun yaptığı bu öneriye göre, Octavianus'un Caesar'ın oğlu olduğu bir kez daha onaylanmıştır. Aynı zamanda Octavianus'a *pontifex* unvanı verilerek senatör olması sağlanacaktı. *Propraetor* unvanına sahip olsa da yetkileri *praetorun* sahip olduğu yetkiler olacaktır. On dokuz yaşında olmasına rağmen sanki yirmi dokuz yaşındaymış gibi yüksek memuriyetlere aday olabilecektir.²⁹⁸

Cicero'nun Octavianus'u böyle övmesi Senato ve ileri gelen bazı kesimlerce kuşkulara sebep olmuştur. Cicero da hem kuşkuları gidermek hem de bazı sorunları çözüme kavuşturmaksızın çalışmıştır. Bu sorunlardan biri; Octavianus'un yaşının küçüklüğünden kaynaklanmaktaydı, diğeri ise Octavianus'un, Caesar'ın oğlu olmasıydı. Bu yüzden Octavianus'a bu yetki ve ayrıcalıkların verilmesini istememekteydi.²⁹⁹

Cicero Brutus'a yazdığı bir mektupta pişmanlık duyduğunu açıklamaktaydı. Octavianus'un böylesi bir sorumluluğu üstlenebilmesi için ondan Senatoya, *optimatese*, Roma halkının özgürlüğüne ve devlete bağlı kalacağına, onların gösterdiği yoldan gideceğine, onların çıkarlarını herşeyin üstünde tutacağına söz almış olmalıdır.³⁰⁰ Ayrıca Octavianus'un Cicero'ya *pater* diye hitap etmesi ona ne kadar güvendiğini ve aralarının ne kadar iyi olduğunu göstermektedir. Elbette daha sonradan yaşanacak olan

²⁹⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 42-51.

²⁹⁸ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 51.

²⁹⁹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 47-51.

³⁰⁰ Cicero, *Ad Brutum*, 1, 18.

olaylar bunların tersini gösterecekti.³⁰¹

Cicero yine bu söylevinde Dördüncü Lejyonun Octavianus'tan yana geçmesini sağlayan Lucius Egnatuleis'in övülerek ödüllendirilmesini, ilgili yasaların şart koştuğu yaştan üç yıl önce istediği yüksek kamu görevine aday olabilmelerini, görevini üstlenip yürütmesini sağlayacak bir öneride bulunmuştur.³⁰²

Antonius'a elçi yollama kararı verilince forumda toplanmış bulunan halk, Senatoda görüşülenleri anlatması için Cicero'yu çağırmıştır. Cicero burada *Altıncı Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Cicero savaşın duyurularak yargı organlarının kapatılmasını ve savaş giysilerinin giyilmesini önermiştir. Başta Cicero desteklense bile, sonradan, Antonius'a elçi gönderme kararı alınmıştır. Cicero bunun işe yaramayacağını, Antonius'un Senatonun isteklerine boyun eğmeyeceğini dile getirmiştir. Halka yaptığı bu konuşmada devletin çıkarlarını herşeyin üzerinde tutacağına söz vermiştir. Konuşmasında, Antonius'a elçi gönderilmesinin hiçbir işe yaramayacağını söyleyerek halkın, elçilerin dönüşünü beklemelerini ve özgürlüklerini koruma konusunda kararlı olmalarını öğütlemiştir.

Elçiler yola çıkmışlardır. Senatodaki Calenus'un başkanlığında toplanmış olan Antonius yanlıları Antonius'u korumaya çalışmaktadır. Ocak ayının ortalarına doğru Senato yeniden toplanmış ve bazı önemsiz konular görüşülmüştür. Cicero, bu durumu fırsat bilerek *Yedinci Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Konuyu dönüp dolaştırıp Antonius'a gönderilen elçi heyetine getirmiş ve barış yapılması durumunda Antonius ile barış içinde yaşanamayacağını söylemiştir.³⁰³

Şubat ayının başı geldiğinde Mutina'ya giden üç elçinin ikisi Roma'ya dönmüştür. Elçilerden S. Sulpicius yolda hastalanarak ölmüştür. Diğer elçiler Piso ve

³⁰¹ Plutarkhos, *M. Antonius*, 19.

³⁰² Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 52.

³⁰³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, VII, 10; Appianus, *Bellum Civile*, 3, 51-52.

Philippus, 2 Şubat'ta Senatoya gitmişler ve Sulpicius'un ölümünü ve Antonius'un isteklerini bildirmişlerdir.³⁰⁴ Antonius kuşatmayı kaldırmadığı gibi elçileri kente sokmamıştır. Amacı elçilerin Brutus ile görüşmelerini engellemektir. Cicero elçilerin Antonius'u uyarmaya gidip onun istekleriyle geri döndükleri için sert konuşmuştur.³⁰⁵ Antonius'un istekleri şunlardır: Altı lejyon olan askerlerine toprak ve ödül verilmesi, kendisinin ve Dolabella'nın çıkarmış olduğu yasaların onaylanması,³⁰⁶ Caesar'ın *actas* ile ilgili tüm kararların geçerli olması, Ops Tapınağından aldığı para ile ilgili herhangi bir yaptırım uygulanmaması, yandaşlarına af güvencesi tanınması, 39 yılının sonuna kadar altı lejyonuyla Gallia Transalpina'nın kendisine verilmesi. Eğer Senato bu kararları onaylarsa Gallia Cisalpina'yı bırakacaktır. Cicero, 2 Şubat'taki Senato toplantısında³⁰⁷ Antonius'un *hostis* (düşman) sayılmasını ve savaş ilan edilmesini önermiştir. Aynı zamanda Cicero, dediklerinin çıktığını düşünerek kendisini halk kahramanı olarak görmüştür.³⁰⁸

2 Şubat'ta Senato tekrar toplanmıştır. Senatonun bu oturumda Şubat'ta *sagum*³⁰⁹ giyilmesini onaylamıştır. Calenus, Antonius'a ikinci bir elçi heyeti gönderilmesini teklif etmiştir. Ancak bu kabul edilmemiştir. Cicero ertesi gün Senato toplanınca *Sekizinci Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Söylevinde genel durum hakkında kısa bir bilgi vermiş ve Antonius taraftarlarına silahlarını bırakmalarını ve teslim olmaları karşılığında herhangi bir zarar görmemeleri ve düllendirilmeleri konusunda karar alınmasını

³⁰⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 25.

³⁰⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, VIII, 25-58; *Ad Familiares*, 12, 4, 1.

³⁰⁶ *Lex iudicaria*.

³⁰⁷ Bu sırada Antonius hala Mutina'yı kuşatmaktadır.

³⁰⁸ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, VI, 16.

³⁰⁹ *Sagum*: Savaşa hazır olduğunu göstermek için giyilen asker giysisi.

önermiştir.

Cicero, *Sekizinci Philippica Söylevi*'ni verdikten sonraki gün, yolda ölmüş olan elçi Sulpicius'a hangi onurların verileceğine dair konu açıldığı zaman, Sulpicius'a övgü amacıyla *Dokuzuncu Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Cicero bu söylevinde kendi önerisi hakkında yapılan değişiklik üzerinde durarak savaşı gerektirdiğini bir kez daha tekrar etmiştir. Pansa önceki günkü konuşmasında Senatoda halka açık bir cenaze töreni, mezar ve bir heykel yaptırılması teklifinde bulunmuştur.³¹⁰ P. Servilius buna karşı çıkmıştır. Çünkü bu onur, elçilik görevini yaparken zalimce öldürülenlere tanınmaktadır. Cicero ise ertesi günkü konuşmasında Pansa'nın önerisini desteklemiştir.³¹¹

Senatonun diğer oturumlarında ise Antonius'un çıkardığı yasalar ve Caesar'ın çıkarmayı planladığı *acta* tartışılıp kaldırılmıştır. Antonius devletin parasını zimmetine geçirmiş biri ilan edilmiştir.³¹²

Caesar'ın gerçek *acta*sının korunması, emekli erlere toprak verilmesi ve diktatörlüğün ortadan kaldırılması ile ilgili yasalar güvence altına alınmıştır.

Kasım ayının sonuna doğru M. Antonius'un kardeşi C. Antonius Makedonia yöneticiliğine atanmıştır.³¹³ C. Antonius'un elindeki güçler yetersiz kalınca Apollonia'ya sığınmıştır. Bu haberler Roma'ya geldiğinde konsül Pansa, Senatoyu toplayarak Brutus'un mektubunu okumuştur.³¹⁴

³¹⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, IX, 10.

³¹¹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, IX, 3.

³¹² Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XII, 12.

³¹³ 20 Aralık tarihinde bu atama geçersiz sayılmıştır.

³¹⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, X, 1.

Antonius yanlısı Calenus, Brutus'un Makedonia üzerinde hiçbir hakkının olmadığını, Caesar'ın katillerinden birinin ödüllendirilmesi durumunda emekli erlerin bu duruma çok güceneceklerini söyleyip Brutus'un başkomutanlıktan alınmasını önermiştir. Cicero ise Calenus'un söylediklerine karşın, Brutus'un Illyricum, Macedonia ve Yunanistan'ı korumaya devam etmesini ve ordusuyla İtalya'ya olabildiğince yakın kalmasına dair bir yasa çıkarılması, destekleyici nitelikteki *Onuncu Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Söylevinde Makedonia'yı ele geçirmeyi planlayan C. Antonius ve onu engellemek için çabalayan Brutus'tan bahsetmiştir. Cicero'nun çabalarının sonucunda Senato bu yasa tasarısını onaylamıştır. Cicero daha sonra, Makedonia'da kendi çabasıyla ordu kurarak Roma halkının egemenliğini korumayı amaçlayan Marcus Brutus'un da D. Brutus ve Octavianus gibi övülüp onaylanmasını önermiştir. Cicero, İ.Ö. 20 Aralık 44 tarihinde Octavianus ve D. Brutus için sunulmuş olan önerinin kabul edilip karara bağlandığını bir kez daha vurgulamıştır.³¹⁵ Böylece Octavianus, Senatonun desteğini alarak *imperium* konusunda önemli bir adım atmıştır.³¹⁶

Dolabella Ekim ayında Syria valiliğine atanıp Roma'dan ayrılmıştır. İki ay Yunanistan'da kalmıştır. İ.Ö. 43 yılı başında da bir lejyonla Anadolu'ya geçmiştir. Anadolu yöneticisi olan Trebonius da o dönemde Smyrna'dadır. Dolabella'nın askeri güçlerinin kente girmesine izin vermemiştir. Dolabella elçisini Trebonius'a yollamıştır.³¹⁷ Daha sonra da kendisi gelerek Trebonius ile dostça görüşmüştür. Gece yarısı olduğunda ise Dolabella'nın askerleri kente gizlice girmişler ve iki gün boyunca

³¹⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, X, 23-24.

³¹⁶ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 48; 3, 14 (Appianus bu konuda Cicero'yu eleştirir.); Cicero, *Philippicae Söylevleri*, X, 23-24.

³¹⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XI, 4-8.

Trebonius'a işkence etmişlerdir. Sonunda da Trebonius'un kafasını keserek denize atmışlardır.³¹⁸

Bu haberler Roma'ya ulaşınca Senato hemen toplanmıştır. Calenus'un oy birliğiyle³¹⁹ kabul edilen önerisiyle Dolabella düşman ilan edilmiştir.³²⁰ Mallarına el konulmuştur. Dolabella'nın düşman ilan edilmesiyle boşalan yere kimin geçeceğine ve Dolabella'ya karşı kimin savaşıacağı konuları gündeme gelmiştir. Pek çok öneride

³¹⁸ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 24-26; Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 2, 69; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 47, 29, 2-6; Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XI, 4-8; 15; 26-36; Titus Livius, *Periochae*, 119; Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 69.

³¹⁹ “Ey en umutsuz ve en çılgın insanlar, çok daha acı veren işkencelerin olduğunu söylüyorum. Ama ruhun gücü vücudun gücünden daha büyüktür, bundan vücutta alınandan çok ruhta alınan daha önemlidir. Böylece günahı üstlenmek işe katlanmaktan daha zavallıdır. “Dolabella Trebonius'a işkence etti.” Ve gerçekten de Kartacalılar tarafından da Regulus işkence gördü. Bundan dolayı en zalim Kartacalılar düşman olarak yargılansaydı Dolabella hakkında vatandaş olarak ne hüküm verilmesi gerekir? Bunun düşünülmesi ya da bundan şüphe edilmesi gerekmez mi, ikisi de zavallıdır. Yoksa Roma halkı ve Senatosu onun ölümü için öç almak istediği kişi mi, bütün fikriyle düşman olarak ilan edilen o mu? Ama gerçekten yaşamın diğer kısımlarında Trebonius'un son derece sade olan yaşamıyla Dolabella'nın kinini kim karşılaştırabilir? Kim başkasının kararı, yeteneği, insanlığı, dürüstlüğü, ruhun önemini özgür vatanında yok sayar? Dolabella ise gençliğinden itibaren zalimlikten zevk aldı, sonra arzuları öyle utanç vericiydi ki bizzat kendisi daima alçakgönüllü bir düşman olarak gerçekten kendisinin yaptıklarından hoşnuttu.” (Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XI, 9).

³²⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XI, 15.

bulunulmuştur: Calenus'un görevinin konsüllere verilmesi, Anadolu ve Syria eyaletlerinin kime verileceği konusunun da ad çekme yöntemiyle çözülmesi. Cicero bu öneriye karşı çıkmıştır.³²¹

Cicero, Caesar'ın *actasına* göre İ.Ö. 43 yılı Syria yöneticiliğini devralacak olan Cassius'un, *maius imperium*³²² ile bu göreve getirilmesini önermek amacıyla *Onbirinci Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Cicero bütün hünerlerini ortaya koymasına rağmen, Pansa, Dolabella'ya açılacak savaşın başına geçmek istediği için Calenus'u desteklemiştir ve onun önerisi onaylanmıştır.³²³

Bütün bunlar olurken Antonius, Mutina'daki kuşatmayı sürdürmektedir. D. Brutus zor durumdadır. Eğer Antonius Mutina'yı alırsa, Trebonius'un başına gelenler D. Brutus'un da başına gelmesinden endişe etmektedir.³²⁴

Antonius yanlısı Piso ve Calenus, ona ikinci bir elçi heyeti göndermek için en uygun zamanı bulmuşlardır. Konsül Pansa da destek verince Cicero, Servilius Isauricus, L. Caesar, Piso ile Calenus'tan oluşan beş kişilik bir elçi heyeti oluşturulmuştur. Bu heyetin amacı, eğer Antonius Senatoya boyun eğerse, ona, eski saygınlığını koruyabileceğini bildirmektir.³²⁵

O gün Cicero, sesini çıkarmadıysa da sonradan fikrini değiştirerek ertesi gün *Onikinci Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Söylevde düşüncesini değiştirmesinin nedenlerini açıklamıştır.³²⁶

³²¹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XI, 26-36.

³²² *Maius imperium*: Olağanüstü yetki.

³²³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XI, 16.

³²⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XII, 3.

³²⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XII, 15.

³²⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XII, 7.

Mart ayının ortasında İspanya valisi Lepidus Senatoya mektup yazmıştır.³²⁷ Yazdığı mektupta Senatonun Antonius ile barışmasını istemiştir. Cicero bu isteğe şiddetle karşı çıkmıştır ve köleliğin olduğu bir barışa karşı olduğunu dile getirmiştir.³²⁸

Servilius ise Lepidus'a karşı cevap olarak teşekkür edilmesini, ancak barış işinin Senatoya bırakılması gerektiğini belirten bir mektup yazılmasını önermiştir.³²⁹ Cicero da bu öneriyi destekleyerek *Onüçüncü Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Söylevde Lepidus'u övmüş, Antonius gibi biriyle barış yapılamayacağını, bunun imkansız olduğunu ileri sürmüştür.³³⁰

Antonius'un durumunu güçleştiren diğer olaylar da yine bu tarihlerde ortaya çıkmıştır. Öncelikle Gallia Cisalpina valisi Decimus Brutus eyaleti kendi rızasıyla yeni vali Antonius'a devretmek istemediği için, Antonius'un bu işi zora başvurarak yapması gerekiyordu.³³¹ Diğer taraftan bu zamana kadar sakin kalmış olan Cumhuriyetçiler arasında Antonius'a karşı bir hareketlilik olmuştu.³³²

Cicero, Caesar taraftarı olan Antonius ile Octavianus arasında olan anlaşmazlıktan Cumhuriyetçiler hesabına faydalanmak istiyordu. Bunun için onun teklifi üzerine Senato Octavianus'a *propraetor* rütbesi ile bir kumandanlık vererek onun durumunu yasal bir şekle sokmuştur, Cicero Octavianus'un ordusunun başında Cumhuriyetçilerle birlikte Antonius'a karşı gelmesini planlamıştı.³³³

³²⁷ Bu mektup günümüze ulaşmamıştır.

³²⁸ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIII, 22-46; *Ad Familiares*, 10, 27.

³²⁹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIII, 50.

³³⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIII, 18.

³³¹ Dio Cassius, *Romaike Historia*, 46, 35, 2.

³³² Plutarkhos, *M. Antonius*, 17.

³³³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, V, 46; Appianus, *Bellum Civile*, 3, 51.

İ.Ö. 1 Ocak 43 yılı konsüllüklerine eski Caesar taraftarı, fakat onun ölümünden sonra birçokları gibi Cumhuriyetçilerle barışmış olan A. Hirtius ile C. Vibius Pansa seçilmişti. Cicero bu iki konsülün seçilmesinde oldukça etkili olmuştu.³³⁴ Diğerleriyle birlikte onlar da Antonius'a karşı cephe almışlardır.³³⁵

D. Brutus eyaletin baş şehri olan Mutina'ya yerleşmişti, ordusuyla buraya gelen Antonius da onu kuşatmıştı. Bu sırada Senato, Antonius'a savaş ilan etmiş³³⁶ ve İ.Ö. 43 yılı konsülleriyle Octavianus'u bu savaşı yönetmek amacıyla orduları başında kuzeye göndermiştir.³³⁷

Konsül Pansa ise yeni askerler toplayıp onlara yetismeye çalışıyordu. Mart sonunda ya da Nisan başında Pansa, Octavianus ve Hirtius'la buluştu. Böylece üçünün orduları, Mutina'da Antonius tarafından kuşatılan D. Brutus'un ordusuyla birleşince Antonius'unkinden daha büyük bir güç oluşturdu. Antonius ayrı bir orduyla yürüyen konsül Pansa'yı Forum Gallorum(bugünkü Arezzo) mevkiinde yendi ve Pansa savaşta ağır yaralandı Fakat. Antonius'un ordusu dağınık bir halde geri çekilirken Pansa'ya yardıma gelen Hirtius'un ordusu onları bozguna uğrattı. Octavianus ise meydan savaşına katılmayıp, yalnız birkaç *cohors* birliğiyle ordugahı korudu ve ordugaha yapılan bir saldırıyı püskürttü.

Bununla birlikte 17 Nisan'da Antonius'un zafer kazandığı ve kente doğru ilerlediği haberi Roma'ya ulaşmıştır. Bunun üzerine Cicero sıkıntılı üç gün geçirmiştir. Bu haber halkın heyecanının artmasına yol açmıştır. Bunun üzerine halk temsilcisi Apuleius, toplantı düzenleyerek haberlerin asılsız ve saçma olduğunu bildirmiştir. 20

³³⁴ Plutarkhos, *M. Antonius*, 17.

³³⁵ Dio Cassius, *Romaike Historia*, 45, 13, 5.

³³⁶ Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 1.

³³⁷ Dio Cassius, *Romaike Historia*, 45, 14, 15, 17.

Nisan'da Senato, Antonius'un yenildiği haberini almış, 21 Nisan'da Senato toplanmıştır. Servilius Isauricus, savaş giysilerinin çıkartılarak tekrar *toga* giyilmesini ve kazanılan zafer için şükran günü düzenlenmesini önermiştir. Cicero da *Ondördüncü Philippica Söylevi*'ni vermiştir. Söylevde Isauricus'un ilk önerisini reddetmiştir. Mutina'daki kuşatma sürdüğü müddetçe savaş giysilerinin çıkarılmamasını önermiştir. Isauricus'un ikinci önerisini (konsül Hirtius, Pansa ve Octavianus adına şükran günü düzenlenmesini) ise desteklemiştir.³³⁸

Neticede Antonius vatan haini ona düşman gibi davranmak mümkündür. Hatta Cicero üç komutan için yapılacak olan törenin elli gün sürmesini önermiştir.³³⁹ Cicero, Octavianus'a *imparator* unvanı verilmesi için şu nedenleri öne sürmüştür: Octavianus kendi ordusunu kurarak devleti Antonius'un yaptığı kötülüklerden, onun bir daha suç işlemesine izin vermeyerek kurtarmıştır; Antonius tarafından Mutina'da kuşatılmış olan D. Brutus'a yardım etmek için yola çıkmıştır. Böylece Octavianus vatan sevgisini herşeyin³⁴⁰ üstünde tuttuğunu göstermiştir.³⁴¹

Cicero, konuşmasında iki konsül ve Octavianus için *supplicatio* yapılmasını

³³⁸ Söylevinde Cicero'nun Isauricus'un birinci önerisine karşı çıkması,³³⁸ ikinci önerisini desteklemesi (Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIV, 11), böyle bir iş için *supplicationun* (tanrılara şükran töreni) Roma'da daha önce hiç yapılmamış olması (Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIV, 23) konularına değinilmiştir (Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIV, 1-10 (Cicero'nun Isauricus'un birinci önerisine karşı çıkması); XIV, 11, (Cicero'nun Isauricus'un ikinci önerisini desteklemesi); XIV, 23 (*Supplicationun* Roma'da daha önce hiç yapılmamış olması).

³³⁹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIV, 29.

³⁴⁰ Babası Caesar'ın öldürülmesinden dolayı duyduğu acı ve kini bir yana bırakmıştır.

³⁴¹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIV, 4.

isteyen bir öneriyi de desteklemiştir. Son yirmi yılda *supplicatio* düzenlenen komutanlara imparator ünvanı verildiği için bu üç komutana imparator ünvanı verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.³⁴²

Sonra Antonius, D. Brutus'a yardım etmek amacıyla Mutina önüne gelmiş olan diğer konsül Hirtius ile Octavianus üzerine yürümüştür. İ.Ö. 21 Nisan 43'te yapılan savaş Antonius için tam bir felaket olmuştur. Bu savaş sırasında konsül Hirtius ve bir önceki savaşta ağır yaralanan konsül Pansa ölmüştür.³⁴³ Bu haber Roma'ya 25 Nisan'da gelmiştir ve ertesi gün Antonius ve yandaşları resmen devlet düşmanı ilan edilmişlerdir.³⁴⁴ Ayrıca ölen konsüller Hirtius ve konsül Pansa adına resmi cenaze töreni yapılması, askerlere söz verilen armağanların ödenmesi, Octavianus'un da kente bir geçit töreniyle girmesi kararlaştırılmıştır.³⁴⁵

Mutina Savaşı'ndan sonra D. Brutus'un ordusunun Octavianus'un ordularıyla birleşerek Antonius'u takip edecekleri düşünülmüştür. Ancak böyle olmamıştır. Octavianus, Senatonun ölen iki konsülden açılan başkumandanlık mevkiine kendisi

³⁴² Cicero, *Philippicae Söylevleri*, XIV, 11; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 46, 38, 1. (Modern çağ yazarlarından P. Southern, Cicero'nun savaşmayan Octavianus'un Pansa ve Hirtius ile aynı övgüye layık gösterilmesini eleştirmişlerdir.)

³⁴³ Plutarkhos, *M. Antonius*, 17.

³⁴⁴ Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 1.

³⁴⁵ Cicero, *Ad Brutum*, 1, 15; *Philippicae Söylevleri*, V, 31-34; XII, 3; 15; XIII, 22-46; XIV, 4; 28; 29; *Ad Familiares*, 10, 27; Augustus, *Monumentum Ancyrinum*, 1; Titus Livius, *Periochae*, 118,119; Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 2, 61, 62, 63, 64, 66; Suetonius, *Augustus*, 10-11; Florus, *Epistome*, 2, 15, 4; Appianus, *Bellum Civile*, 3, 66-76; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 46, 29-38; Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 1, 2.

yerine D. Brutus'u getirmesinden hiç hoşnut olmamıştır. Bu yüzden Antonius'u takip etmek yerine Roma'ya yürümüştür. Şehri koruyan askerler de ona katılınca Roma'ya girmiştir. Halk meclisi İ.Ö. 43 yılı konsüllüğüne Q. Pedius ile Octavianus'u seçmiştir. Ardından İ.Ö. 17 Mart 44 yılında yapılan Senato toplantısında Caesar'ın katilleri için çıkartılmış olan af kanunu geçersiz sayılmıştır ve bu kişiler vatan haini ilan edilmişlerdir. Buna karşın Octavianus, Antonius için çıkarılmış olan vatan hainliği kararını kaldırmıştır. Aynı zamanda hazineden askerlere bolca para dağıtılmıştır.³⁴⁶

Olayların Antonius lehine değişmesi üzerine batı eyaletleri valileri Lepidus,³⁴⁷ C. Asinius Pollio³⁴⁸ ve L. Munatius Plancus³⁴⁹ Antonius ile birleşerek D. Brutus'u yenmişlerdir. Antonius ile Lepidus ise İtalya üzerine yürümüşlerdir. On yedi lejyon ile İtalya'ya girmişlerdir. Octavianus'un on bir lejyonu Senatoya olan bağlılıklarından vazgeçerek Bononia yakınlarında onlarla birleşmişlerdir.

İ.Ö. 43 yılının güzünde, Octavianus, Antonius ve Lepidus, Bononia (bugünkü Bologna) yakınlarındaki küçük Rhenus adasında bir araya gelmişler³⁵⁰ ve üç gün süren görüşmelerin ardından II. *Triumvirliği* kurmuşlardır.³⁵¹

Bu anlaşma uyarınca Antonius, Lepidus ve Octavianus'un ellerinde askeri diktatörlüğün restorasyonuna karar verilmiştir. Cumhuriyet anayasası içinse

³⁴⁶ Asker başı iki bin beş yüz *drahmi*.

³⁴⁷ Hispania Citerior ve Gallia Narbonensis.

³⁴⁸ Hispania Ulterior.

³⁴⁹ Gallia Lugdunensis ve Aquitania.

³⁵⁰ Appianus, *Bellum Civile*, 4, 2'de bu buluşmanın Mutina'da gerçekleştiğini anlatır.

³⁵¹ Plutarkhos, *Cicero*, 61; *M. Antonius*, 19; Suetonius, *Augustus*, 9; Dio Cassius, *Romaike Historia*, 67, 55, 4; Appianus, *Bellum Civile*, 4, 2; Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, 2, 65.

*triumviratum*³⁵² adı altında gizlenmiş olan bu diktatörlük, beş yıl süreli olup İ.Ö. 1 Ocak 37'de sona erecektir. Ardından üçü, Roma'yı işgal ederek hükümeti dağıtmışlardır.³⁵³ Yaptıklarını yasallaştırmak için de halk meclisine “*yasa*”³⁵⁴ ile onaylatmışlardır.³⁵⁵

Hemen ardından Caesar'ın ölümünün öcünü almayı bahane ederek bütün İtalya kan gölüne döndürülmüştür ve yağmalanmıştır. Sulla zamanındaki gibi ölüm listeleri yapılmıştır. Üç yüz senatör, iki bin atlı ve birçok zengin, yargılanmadan ölüme mahkum edilmiştir ve bu kişilerin mallarına el konulmuştur. Cicero da bu kişiler arasındadır.³⁵⁶

Bütün bunlar olurken Cicero, Roma dışında idi. Tusculum'da bulunduğu sırada acı haberi almıştır. Sonrasında da Makedonia'ya Cassius ile birlikte mücadeleye devam etmek için hazırlanan ve gittikçe kuvvetlenen Brutus'un yanına gitmek üzere Astura'ya hareket etmiştir.³⁵⁷ İ.Ö. 7 Aralık 43'te Antonius'un kuvvetleri tarafından Formiae'da yakalanmıştır. İdealleri için beslediği bütün umutları ve hayalleri çoktan ölmüş olduğu için zaten uğruna yaşamak isteyeceği bir şey kalmamıştır.³⁵⁸

Antonius'un emri üzerine Cicero'nun başı ve elleri kesilmiştir. Sonradan bunların Roma'da *forum*da Cicero'nun pek çok kez nutuk vermek üzere çıktığı kürsüde halka teşhir edildiği anlatılmıştır.³⁵⁹

Cicero can çekişen Cumhuriyeti canlandırmak istediye de yaptıkları

³⁵² *Tres vir rei publicae constituendae.*

³⁵³ Appianus, *Bellum Civile*, 3, 96.

³⁵⁴ *Lex Titia.*

³⁵⁵ Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 2.

³⁵⁶ Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 7, 2.

³⁵⁷ Ayşe Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Doktora Tezi, s. 213.

³⁵⁸ Plutarkhos, *Cicero*, 67; *M. Antonius*, 20; Appianus, *Bellum Civile*, 4, 19-20.

³⁵⁹ Plutarkhos, *Cicero*, 65; *M. Antonius*, 20.

Cumhuriyetin sonsuza kadar yok olmasına sebep olmuştur. Verdiği söylevlerle Octavianus'un desteklenmesini sağlayarak onun işlerini kolaylaştırmış, hızlandırmış ve en önemlisi de yasallaştırmıştır. Elbette ki Cicero yardım etmese de Octavianus er ya da geç Cumhuriyeti sona erdirecekti, fakat Cicero bu durumun hızlanmasını sağlamıştır. Çok önem verdiği Cumhuriyete karşı yaptığı bu hatanın bedelini, Cumhuriyetin içinde bulunduğu içler acısı durumu görerek ve bunun için büyük bir acı ve utanç duyarak hayatıyla ödemiştir.

**DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: CATILINA TERTİBİ VE CAESAR'IN ÖLÜMÜNDEN
CUMHURİYETİN YIKILIŞINA KADAR OLAN OLAYLAR İLE İLGİLİ
ANTİK ÇAĞ YAZARLARINDAN ALINTILAR**

4. 1. Latin Yazarlarından Alıntılar

Sallustius

İ.Ö. 87 ya da 86 yılında bir Sabin kenti olan Amiternum'da doğmuştur. Varlıklı ve özgür bir halk sınıfı ailesindedir. Ataları, ana-babası tanınmış kişiler olmasa da paralı oldukları için, çocuklarının Roma'da iyi bir eğitim almasını sağlamışlardır. İ.Ö. 55 ya da İ.Ö. 54 yılında *quaestor*, İ.Ö. 52 yılında *tribunus plebis* olmuştur. İ.Ö. 49 yılında, iç savaş patlak verdiğinde, Pompeius'a karşı Caesar'ın yanında yer almıştır. Katıldığı askeri etkinliklerde başarısız olmasına rağmen Caesar'ın desteğini de alarak *quaestor*, ardından da *praetor* olmuştur.

Sallustius “*Catilina Tertibi*” adlı eserini yazarken sözlü ya da yazılı herhangi bir kaynak göstermemiştir. Bunun nedeni kaynağın kendisi olmasıdır. Sallustius'un bazı çağdaşları bizzat onun Crassus,³⁶⁰ P. Sulla ve Caesar ile ilişkisi olduğunu bilmektedir. Bu arada Senato kayıtları³⁶¹ ve mektuplar da³⁶² bulunmaktadır. Kaynağın çoğunu ise Cicero'nun söylevleri ve nesir ya da ölçüyle yazmış oldukları oluşturmaktadır. Sallustius, Cicero'nun Catilina ile ilgili görüşlerini benimsememiştir. Ancak *Historiae* adlı eserinde Cicero'nun görüşlerine yer vermiştir. Cato'nun Senatoda yaptığı konuşmayı da eserine almıştır.³⁶³ Ayrıca Caesar'ın yazdığı bir kitapçığın yanı sıra

³⁶⁰ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 48, 9.

³⁶¹ Cicero, *Pro Sulla*, 42.

³⁶² Sallustius, *Catilina Tertibi*, 35, 44, 5; Cicero, *Catilina Söylevi*, 3, 12.

³⁶³ Plutarkhos, *Cato*, 23.

Brutus ve Cicero'nun Cato ile ilgili yazdıkları da yer almaktadır.³⁶⁴ Eserini yazarken Thykydides'i izleyerek kişilerin karakterlerini çizmiştir. Catilina Tertibi'ni anlatırken özellikle "Catilina, Sempronia, Caesar ve Cato" üzerinde durmuştur. Bu eseri dışında Caesar'ı anlatan bir eseri yoktur. Thykydides gibi söylevlere yer vermiştir.³⁶⁵ Konudan sapmalar (*excursus*) konunun daha iyi anlaşılması, herşeyin açıkça görülmesi için kullanılmıştır. Ayrıca monografi yazması Caelius Antipater'in, kendi çağının olaylarını yazması Sempronius Asellio ile Sisenna'nın izinden gittiğini göstermektedir.

Sallustius'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:³⁶⁶

*"Catilina çok güçlü, fakat kötü yaratılışlı ve bozuk ahlaklı bir insandı. Delikanlılığında iç savaşlardan, adam öldürmelerden, yağmalardan ve yurttaşlar arasındaki anlaşmazlıklardan hoşlanmış, gençliğini bunlarla haşır neşir olarak geçirmişti. İnanılmaz derecede açlığa, soğuğa, uykusuzluğa dayanıklıydı. Atak, kurnaz, döneke, herşeyi istediği gibi göstermesini bilen bir ruh yapısı vardı; başkasının malına göz diker, kendininkini saçıp savururdu; tutkularında ateşli, konuşması oldukça güzel, sağduyusu kıttı. Doymak bilmez benliği hep ölçsüz, akıl almaz, aşırı istek duyardı. Lucius Sulla'nın diktatörlüğünden sonra devlet yönetimini ele geçirmek için çok büyük bir tutkuya kapılmıştı, başa geçsin de, bunu nasıl başarırrsa başarısın, umrunda değildi."*³⁶⁷ Ülkenin dört bir yanında herkesin

³⁶⁴ Sallustius halk sınıfından gelme olup Caesar yanlısıdır. Kendisinin kamu hizmetinde çalışması bu konu üzerinde eser vermesinde etkili olmuştur ve eserinde ayaklanmayı hazırlayan soylu sınıfındandır.

³⁶⁵ Eserlerinde Catilina'nın, Caesar'ın ve Cato'nun konuşmalarına yer vermiştir.

³⁶⁶ Sallustius'tan yapılan alıntılar Güngör VARINLIOĞLU'nun çevirisinden alınmıştır.

³⁶⁷ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 5.

borçtan beli büküldüğünden ve Sulla'nın erlerinden çoğunun ellerinde ne var ne yok her şeyi har vurup harman savurduğu, bu nedenle de eski zaferleri ve yağmaları da anımsayarak iç savaş isteği duydukları için, Catilina bu suç ortağı dostlarına güvenip devleti yıkmaya karar verdi. İtalya'da ordu diye birşey kalmamıştı; Gnaeus Pompeius yeryüzünün öbür ucunda savaştaydı; konsüllüğe göz diken kendisi için büyük bir umut belirmişti; Senato hiç bir şeyin farkında bile değildi, her şeyde güvenlik vardı; durum Catilina'nın arayıp da bulamadığı gibiydi.³⁶⁸

Daha önce de aralarında Catilina'nın da bulunduğu birkaç kişi devlete karşı gene bir tertip hazırlamıştı; bunu olabildiğince gerçeğe uygun bir biçimde anlatacağım: Lucius Tullus ile Manius Lepidus'un konsüllükleri zamanında, konsül seçilmiş Publius Autronius ile Publius Sulla, seçimlerde yolsuzluk yapmaktan ötürü yasa uyarınca sorguya çekilmişler, cezaya çarptırılmışlardı. Daha sonra zimmetine para geçirmekten sanık Catilina'nın yasal süre içinde işlem yapmadığı gerekçesiyle konsüllüğe adaylığını koymasına engel olunmuştu. O sıralar, yoksulluğu ve kötü ahlakı yüzünden devlet düzenini bozmaktan çekinmeyen, aşırı atak, muhtaç, entrikacı Gnaeus Piso diye soylu bir genç vardı. Catilina ile Autronius tasarılarını aralık ayı sonlarına doğru açıklayıp Piso ile birlikte ocak ayının başlarında konsül Lucius Cotta ve Lucius Torquatus'u Capitolium'da öldürmeye hazırlanıyorlardı. Kendileri konsüllük gücünü elde ettikten sonra Piso'yu iki İspanya'yı alması için bir orduyla oraya yollayacaklardı. Bu olay ortaya çıkınca öldürme tasarılarını şubatın sonlarına ertelemişlerdi. O zaman artık yalnız konsülleri değil, senatörlerin çoğunu da yok etmek için dolaplar döndürüyorlardı. Catilina Senato binası önünde suç ortaklarına

³⁶⁸ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 16.

işaret vermekte elini çabuk tutmamış olsaydı, o gün Roma'nın kuruluşundan beri suçların en kötüsü işlenmiş olacaktı. Çünkü henüz silahlı kalabalık toplanmamıştı. Bu durum da tasarımı bozdu.³⁶⁹

Bu olaylarla halk allak bullak olmuş, kentlin çehresi değişmişti. Uzun süren yatışmanın doğurduğu taşkın sevinç ve kendini kapıp koyuvermeden sonra, birden herkesi bir üzüntü kapladı: Bir telaştır, bir çalkantıdır gidiyordu; ne bir yere ne bir insana güven duyuluyordu; ne savaşa giriyorlardı, ne de barış içindeydiler; herkes tehlikeyi duyduğu korku ile ölçüyordu. Ayrıca devletin büyüklüğünden dolayı şimdiye dek alışmadıkları bir savaş korkusunun içlerini bürüdüğü kadınlar dövünüyor, ellerini yalvararak göğe açıyor, zavallı çocuklarına acınıyor, durmadan sorular soruyor, herşeyden ürküyor, gururlarını, zevklerini bir yana bırakıp kendilerini ve yurtları için umutsuzluğa kapılıyorlardı. Kendisi de Plinius yasası uyarınca, Catilina'nın acımasız ruhu, savunma hazırlıkları yapılmasına, Lucius Paulus tarafından yargılanmış olmasına rağmen bütün bu şeylerin arkasını bırakmıyordu. Sonra olanı gizlemek ya da kendini temize çıkarmak için, kavgaya kışkırtılmış gibi Senatoya geldi. O zaman konsül Marcus Tullius, ya onun orada bulunmasından korkarak ya da öfkeden kabına sığamayıp Roma devleti için yararlı ve parlak bir söylev verdi; bu söylevi sonradan yazıp yayımladı. Catilina yerine oturunca, her zamanki gibi hiçbir şey olmamışçasına gözleri yerde yalvaran bir sesle kendisi hakkında senatörlerin körü körüne birşeye inanmamalarını istedi; nasıl bir aileden geldiğini, delikanlılığından bu yana iyi bir gelecek umut ettiren bir yaşam geçirmiş olduğunu söyledi; kendisinin ve atalarının Roma halkına çok büyük yararı dokunmuş, onun gibi soylu bir adamın Roma

³⁶⁹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 18.

kentini kiracı yurttaş³⁷⁰ bir Marcus Tullius korurken Roma devletini yıkmaya çalıştığını düşünmemelerini istedi. Buna başka hareketler eklemesi üzerine, gürültü koptu, herkes ona “Düşman!” ve “Yurt katili!” diye bağırdı. O zaman Catilina kızgınlık içinde: “Mademki düşmanlar beni kıstırmiş, uçuruma sürüklüyorlar, ben de yangınımı yıkıntı ile söndüreceğim!” dedi.³⁷¹

Bu işler bittikten sonra herşey çabucak habercilerle consulün bilgisine sunulur. Konsülü kaygılı bir sevinç sarar. Tertip ortaya çıkınca bir yandan halkın tehlikeden kurtarıldığını anlayarak seviniyordu, öte yandan bu büyük kıyıda tutuklanan bunca yurttaş ne yapmanın gerekli olduğunda duraksayarak kaygılanıyordu onlara verilecek cezanın kendi üzerine yükleneceğine, onları çaresiz bırakmanın ise devletin yıkımı olacağına inanıyordu.³⁷²

Askerlerin eşit tehlike karşısında yürekliliği artsın diye, bütün atları uzaklaştırdıktan sonra, kendisi de yaya olarak yere ve askerlerin sayısına göre orduyu düzenler. Ova solda dağlar sağda kayalık sarp yerler arasında olduğu için, cepheye sekiz yaya bölüğü koyar, geri kalanları daha sıkışık bir biçimde yedekte tutar. Hepsi seçilmiş ve yeniden hizmete çağırılmış yüzbaşılı, ayrıca sıradan askerlerden en iyi silahlanmışlarını cephenin ilk safına yerleştirir. Gaius Manlius'a sağ kanadın, Faesulae'lı birine sol kanadın komutasını verir: Kendisi azatlılar ile, ordugahta hizmet

³⁷⁰ Cicero'nun doğum yeri olan Arpinum İ.Ö. 303'te yurttaşlık hakkı, İ.Ö. 188 yılında ise seçime katılma hakkı elde etmiştir.

³⁷¹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 31.

³⁷² Sallustius, *Catilina Tertibi*, 46.

görenlerle birlikte Gaius Marius'un Kimber'lere karşı yapılan savaş boyunca orduda bulunduğu söylenen sancağın yanında yer alır. Öbür yandan ayaklarındaki bir hastalık yüzünden savaşa katılamayan Gaius Antonius orduyu Marcus Petreius'un eline bırakır. Kargaşalık yüzünden silah altına çağırılmış olduğu emekli yaya bölükleri cepheye, ordunun geri kalanını yedek olarak onların arkasına koyar. Kendisi ise atıyla etrafı dolaşarak her birine adıyla seslenir, her birini yüreklendirir, silahsız haydutlara karşı yurtları için, çocukları için, sunakları için, kendi ocakları için çarpıştıklarını hatırlamalarını diler. Otuz yıldan çok ya asker temsilci, ya eyalet beyi, ya önder vekili, ya da en yüksek olarak büyük bir ünle orduda bulunmuş olduğu için, eski savaşçı olarak onların çoğunu tanımış, savaş başarılarını duymuştu; bunları anarak askerleri savaş isteğiyle tutuşturur.³⁷³

Kendisi Arretium toprakları üzerinde daha önce kendinden yana kazandığı komşuları silahla donatıncaya dek Gaius Flaminius'un yanında birkaç gün kaldıktan sonra balta ve başka önderlik alametleriyle birlikte Manlius'un orgahına yollandı. Bunlar Roma'da öğrenilince Senato, Catilina ile Manlius'u yurt düşmanı ilan etti; geri kalan çoğunluk için de bir gün saptadı: Bu gün önce silahlarını bırakanların suçları bağışlanacaktır, ölüm cezasına çarptırılanlar bunun dışındadır. Bu arada Senato konsüllerin, asker toplamalarına, Antonius'un zaman geçirmeden bir orduyla çabucak Catilina'nın arkasına düşmesine, Cicero'nun kenti

³⁷³ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 59.

korumasına karar verdi.³⁷⁴

Bu tertipte oldukça iyi bir soydan gelen, her yanından alçaklığı ve işlediği cinayetler akan, ahlaksızlığı yüzünden censorların Senatodan çıkardıkları Quintus Curius diye biri vardı. Bu adamın düşüncesizliği cüretinden aşağı kalmazdı: Ne duyduklarını gizler ne de işlediği cinayetleri saklardı. Kısacası, ne konuşmalarını tartardı ne de yaptıklarını. Soylu bir kadın olan Fulvia ile arasında evlilik dışı bir ilişki vardı; parasızlık yüzünden önceki cömertliğini gösteremediği için, kadının ona eskisi gibi hoş davranmaması üzerine, birden böbürlenerek ona olmayacak işler vadetmeye başladı. Kadının ona karşı koyduğu zamanlarda ise, arada silahla tehdit ediyor, sonrada her zamankinden daha sert davranıyordu. Fulvia Curius'un alışılmamış davranışının nedenini öğrenince, devletin başındaki böyle bir tehlikeyi gizli tutmadı, kaynağını söylemeden, Catilina tertibi konusunda neleri, ne biçimde duymuşsa, hepsini birçok kimselere anlattı. Özellikle bu durum insanların içinde Cicero'yu konsül yapmak isteğini kızıştırdı. Çünkü önceleri ne kadar üzgün insan olursa olsun, yeni adam olduğu için bu mevkiye çıkmış olsa çoğu soylular kıskançlıkla yanar, konsüllüğe leke sürülmüş sanarlardı. Tehlike gelip çatınca, kıskançlık ve kendini beğenmişlik gerilerde kaldı.³⁷⁵

Bu işler olup bittikten sonra yola çıkacakları gece saptanınca, Cicero elçiler aracılığıyla herşeyi öğrenip praetor Lucius Valerius Flaccus

³⁷⁴ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 36. Burada Sallustius, Cicero'yu destekleyerek kendi politik görüşüne rağmen, Catilina'nın halk için düşman olduğunu kabul edip tarafsız bir şekilde olayları anlatmaktadır.

³⁷⁵ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 23.

ile Gaius Pomptinus'a Mulvius köprüsünde Allobrogları ve koruyucularını tuzak kurarak ele geçirmeyi emreder. Ne için gönderildiklerini ana çizgileriyle açıklar; geri kalan şeylerde onlara durum gereğince davranış serbestliği tanır. Tecrübeli askerler olan bunlar, gürültü çıkarmadan verilen emre uygun olarak erleri yerleştirdikten sonra, gizlice köprüyü sararlar. Volturcius ile birlikte elçiler o yere geldikten sonra, aynı zamanda her iki yandan bağırılmalar yükselince, Gallialılar işin ne olduğunu çabucak anlayıp zaman geçirmeden praetorlara teslim olurlar. Volturcius ilkin geri kalanları yüreklendirir, kendiside kalabalıktan kılıçla korunur, elçiler onu terk edince ilkin kendisini kurtarması için tanıdığı Pomptinus'a yalvarıp yakarır, ardından can korkusuyla düşmana teslim olurmuş gibi praetorlara teslim olur.³⁷⁶

Bu arada tertip ortaya çıkarılınca devrim isteğiyle ilkin savaşa can atan halk sınıfı şimdi düşüncesini değiştirip Catilina'nın tasarılarını lanetliyor, Cicero'yu göklere çıkarıyor, kölelikten kurtulmuş gibi sevinç taşkınlığı gösteriyordu. Nitekim savaşın öbür felaketleri onlara zarardan çok savaş ganimeti getirecekti, fakat yangını acımasız, ölçsüz, özellikle felaket dolu buluyordu, çünkü varları yokları günlük yiyecekleriydi.³⁷⁷

Senatoda bunlar olup biterken Allobrogların elçilerine ve Titus Volturcius'a, söylediklerinin doğruluğu ortaya çıktığı için ödülleri verilirken Lentulus'un korunuklarından birkaçı ve azatlıları sokak sokak dolaşıp her mahallede esnafları, köleleri, onu hapisten kurtarmaya kışkırtıyordu; bazıları da devletin düzenini bozmayı geçim yolu yapmış çete başlarının ardından gidiyorlardı. Cethegus ise, öte yandan habercilerle özel

³⁷⁶ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 45.

³⁷⁷ Sallustius, *Catilina Tertibi* 48.

olarak seçilmiş ve eğitilmiş olan köle ve azatlılarına haber yollayarak saf halinde silahlı olarak kendisine kadar yol açmalarını istiyordu. Konsül bu hazırlıkların yapıldığını anlayınca, durumun ve zamanın gerektirdiği gibi, koruma birliklerini yerleştirdi ve tutuklular konusunda verilecek kararı görüşmek üzere Senatoyu topladı. Daha önce Senato çoğunlukla onların devlete karşı eylemde buldukları yargısına varmıştı. O zaman konsül seçilmiş olduğu için düşüncesine ilk başvurulmuş Decimus Iunius Silanus, tutuklular ve bu arada Lucius Cassius, Publius Furius, Publius Umbrenus, Quintus Annius'un yakalanabilirlerse, ölüm cezasına çarptırılmalarını önermişti; daha sonra Gaius Caesar'ın konuşmasının etkisine kapılıp bu konuda savunma birlikleri arttırıldıktan sonra, görüşme yapılması gerektiğini öne süren Tiberius Nero'nun düşüncesinin yanında yer alacağını söylemişti.³⁷⁸

*Catilina hafif silahlı askerlerle birinci cephede bulunuyor, güç durumda olanlarla yardıma koşuyor, yaralananların yerine yeni askerler getiriyor, herşeyi önceden görüyor, kendisi zorlu bir biçimde savaşıyor, sık sık düşman yaralıyordu; yiğit bit askerin ve iyi bir önderin görevlerini birlikte yerine getiriyordu...Catilina, askeri birliklerin bozguna uğradığını, kendisininde birkaç kişiyle kalmış olduğunu görünce, soyunu, önceki saygınlığını hatırlayarak düşmanların en yoğun olduğu yere atılır, orada savaşırken bir sürü yara alıp ölür.*³⁷⁹

Sallustius'un *Catilina Tertibi* adlı eserinde Catilina'nın nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu, yandaşlarının kimler olduğunu, Catilina'nın amaçlarının neler olduğunu tertibi hazırlarken kimlerle çalışıp neler yaptığını, bu sırada Roma'da yaşananları, Cicero'nun

³⁷⁸ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 50.

³⁷⁹ Sallustius, *Catilina Tertibi*, 60

tertibî öğrenip yaptıklarını ve Catilina'nın Cicero'ya karşı verdiği mücadele ile Catilina'nın Roma'dan ayrılıp isyanın bastırılmasını ve ölümü ile ilgili kısımların alıntılarını verdim. Eserde Catilina'nın eserde görünürde hatalarının ortaya konulmasına rağmen Cicero'nun Catilina'ya karşı olan üstünlüğünün kabul edilmeyip üstü kapalı bir biçimde Caesar yanlısı ve Cicero'nun başarısını gölgede bırakan bir anlatım olduğunu göstermeyi amaçladım.

Titus Livius

Livius, İ.Ö. 59 ile İ.S. 17 yılları arasında yaşamıştır. İtalya'nın Pavatium (bugünkü Padua) şehrinde dünyaya gelmiştir. Özel hayatı ve ailesi hakkında kendisi hiçbir bilgi vermemiştir. Yetişkin olana kadar Roma'ya gelmemiştir. İlk eğitimini Pavatium'da almıştır. Memleketinden kaç yaşında ayrıldığı bilinmemektedir. Ancak karakter ve eğilimlerinden eski geleneklerden etkilendiğini ve yetişkinlik çağına kadar burada kaldığı anlaşılmaktadır. Politikadan uzak durmuştur. Tek istediği edebî çalışmalarını yürütebilmek ve bu konuda başarılı olabilmektir.

Livius eserini yazarken kendinden önceki yıllık yazarlarından yararlanmıştır. Livius'un tarihsel kaynakları kullanımı konusunda bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalara göre Livius'un, *Roma Tarihi*'nin her on kitabı için bir ana kaynak belirleyip diğer kaynakları ana kaynaktan görülen ayrıntıları düzeltmek için kullandığı biçiminde genel bir kanı söz konusudur.³⁸⁰ Sadece birinci elden kaynakların var olduğu durumlarda bile ikinci elden kaynakları kullanmakla yetinmiştir. Araştırma yapmak yerine yıllık yazarlarından bilgi edinmiştir. Eserin ilk on kitabı için kaynak gösterdiği tarih yazarları Quintus Aelius Tubero, Lucius Calpurnius Piso, Gaius Licinius Macer, Valerius Antias, Cincius Alimentus, Cladius Quadrigarius, Quintus Fabius Pictor'dur. Bunlar arasındaki Licinius Macer ve Valerius Antias temel kaynaklardır. Aynı zamanda, Fabius Pictor'dan da yararlanmıştır. Livius daha eski olanın daha doğru olduğu

³⁸⁰ Briscoe "The First Decade," 1971, s. 9.

konusuna eğilimlidir. Livius üçüncü onlu kitaplarda Yunan yazarı Polybios'u kaynak göstermektedir. Aynı zamanda Caelius Antipater'in II. Kartaca Savaşı üzerine yazdığı yedi kitaplık eseri de üçüncü onlu için önemli bir kaynaktır. Valerius Antias, Cladius Quadrigarius, Calpurnius Piso'yu da üçüncü onlu için kaynak göstermektedir. Dördüncü ve beşinci onlu için de aynı yazarları kaynak göstermektedir. Altıncı ve yedinci onlu içinse Poseidonios ile birlikte Sempronius Asellio'yu kaynak olarak kullanmıştır. Aynı zamanda Sallustius'un *Historiae* ve *Catilinae* eserleri, Caesar'ın *Commentarii*'si ve bu eseri sonradan tamamlayan Aulus Hirtius'un yapıtı Livius'a kaynak olmuştur. İç Savaş döneminde Asinius Pollio'nun ve Augustus'un tutanaklarından yararlanmıştır. İ.Ö. 42 yılından sonra Livius'un hangi tarihçilerden yararlandığı konusundaki veriler yetersiz olduğundan kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ayrıca Cicero'nun biçeminden de etkilendiği görülmektedir.

Livius gelişigüzel bir biçimde tarihçilerden yararlanmıştır. Yararlandığı kaynaklar göz önüne alındığında Livius'un tarihçiliğinden şüphe duyulmamalıdır. Yararlandığı kaynaklarda en eski tarihçilerin anlatımına uymuştur, arada farklılık varsa en eski tarihçinin dediğini kabul etmiş, bazen de akla en yakın olanı benimsemiştir. Ayrıca kaynaklardaki farklılıklarda Roma'yı daha fazla yücelten ya da Roma lehine olan anlatımlara öncelik vermiştir.

Titus Livius'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:

“Rüşvet aldıkları için kınanan ve konsüllük için savaşan bazı kimseler bir tertip düzenledi. Konsülleri öldürmeye çalıştılar,³⁸¹ ama tertip bastırıldı.³⁸²

Konsüllük seçimlerini iki kez kazanamamış Lucius Catilina, praetor Lentulus, Cethegus ve pek çok kişiyle birlikte komplo kurdu. Konsül ve

³⁸¹ Birinci Catilina Tertibi.

³⁸² Titus Livius, *Periochae*, 101.

*senatörleri öldürmek, şehri ateşe vermek ve Cumhuriyeti yıkmak istediler. Ordusu Etruria’da hazırды. Marcus Tullius Cicero’nun çabalarıyla tertip bastırıldı. Catilina şehirden kovulunca, diğer tertipçiler de idam edildiler.*³⁸³

*Catilina ve ordusu prokonsül Gaius Antonius tarafından yenilgiye uğratıldı.*³⁸⁴

Titus Livius’tan Caesar’ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

*“Caesar’a karşı bir tertip düzenlendi. Bu tertibin lideri Marcus Brutus, Gaius Cassius ve Caesar’ın kendi adamlarından Decimus Brutus ve Gaius Trebonius’tur. Pompeius tiyatrosunda yirmi üç bıçak darbesiyle öldürüldü ve katilleri Capitolium’da tutuldular. Senato katiller için af kararı aldı, tertipçiler kuşatılınca, Antonius ve Lepidus çocuklarını teminat olarak bıraktular, Capitolium’dan ayrıldılar. ‘Caesar’ın actasına göre, kız kardeşinin torunu olan Gaius Octavianus, Caesar’ın oğlu olarak evlat edinilmiş ve mirasının yarısının varisi olmuştu.*³⁸⁵

Yunanistan’da Marcus Antonius’a karşı girişilen mücadele ile devletin yararına çalışan Marcus Brutus, Publius Vatinius’un ordusunu ve eyaletini ele geçirdi. Senato, özel olarak bir ordu toplayan Gaius (Octavianus) Caesar’a bir propraetorum yetkisini ve bir konsülün takılarını verdi ve onu senatör yapacaklarına söz verdiler. Marcus Antonius, Mutina’da Decimus Brutus’u kuşattı ve Senato tarafından barış için gönderilen elçiler başarısız oldu. Öyle ki Roma halkı savaş giysilerini giydi. Konsül Pansa, Antonius’a karşı başarısız bir şekilde savaştıktan sonra, konsül Aulus Hirtius ordusuyla oraya geldi, Marcus Antonius’un

³⁸³ Titus Livius, *Periochae*, 102.

³⁸⁴ Titus Livius, *Periochae*, 103.

³⁸⁵ Titus Livius, *Periochae*, 116.

kuvvetlerini yendi ve tekrar her iki tarafın durumunu eşit bir hale getirdi. Hirtius ve (Octavianus) Caesar'a yenilen Antonius ve emri altındaki lejyonlar, Marcus Lepidus'a katılarak Gallia'ya kaçtılar; Senato, onu ve ordusundaki her bir askeri düşman ilan etti. Zaferinden sonra düşman kampında öldürülen Hirtius ve mağlubiyet boyunca aldığı yaralar yüzünden ölen Gaius Pansa, Mars Alanı'nda yakıldılar. Senato, üç liderden sadece hayatta kalan Gaius (Octavianus) Caesar'a karşı hiç müteşekkir değildi: Senato Caesar tarafından Mutina'daki kuşatmasından kurtulan Decimus Brutus'a bu zafer için onur verilmesini onayladı ve Caesar ve askerlerine hak ettikleri ilgi gösterilmedi.”³⁸⁶

Titus Livius'un Catilina Tertibi ile Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışına kadar yaşanan olayların anlatıldığı kısımların olduğu kitabın tamamı günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan kısımları alıntılarla olayları kısa bir biçimde ele aldığını ve detaylardan kaçındığını, anlatımının tarafsız olduğunu göstermeyi amaçladım.

Velleius Paterculus

İ.Ö. 20 öncesi ile İ.S. 30 sonrası yaşadığı bilinmektedir. Campanialı emekli bir subaydır. Asker kökenli bir aileden gelmektedir. *Tribunus militum*, *praefectus equitum* ve *legatus* rütbelerini alarak Trakya, Makedonia, sonrasında da Tiberius'un emrinde Germany ve Pannonia'da hizmet vermiştir. Hizmetlerinden dolayı Tiberius onu bizzat kendi elleriyle ödüllendirmiştir.

Velleius'un yararlanmış olduğu kaynakların başında Cornelius Nepos gelmektedir.³⁸⁷ Hem kronoloji hem de biyografiler açısından bu doğrudur. Eski zamanlar için kaynak olarak Livius'u kullanmıştır. Augustus dönemi için kendi

³⁸⁶ Titus Livius, *Periochae*, 118, 119.

³⁸⁷ Velleius ve Apollodoros'un arasındaki benzerlik Nepos'un kaynağında da vardır.

gördüklerinden yararlanmıştır, aynı zamanda *princeps*in anılarına başvurmuştur. Bununla birlikte Tiberius zamanını anlatırken yazılı kaynaklara bağlı kalmamış, daha çok kişisel yaşantılardan ve kendi gördüklerinden yararlanmıştır. Ayrıca Velleius'ta pek çok etki mevcuttur, bunu kronolojisinde, konu seçiminde ve ilgilendiği konularda görmekteyiz. Bundan başka önemsiz konularda ise oldukça ikna edici bir üslup kullanmıştır. Edebiyat hakkındaki görüşlerinin kaynağını ise Cicero'nun *Brutus* adlı eseri ve Quintilianus'un *Institutio* adlı eseri oluşturmaktadır. Bununla birlikte eserinde Cicero ve Sallustius'un izlerine rastlamak mümkündür.

Velleius eserini oluştururken birden fazla kaynaktan yararlanmıştır. Tarihçiliği konusunda şüphe duymamak gerekir. Ancak eserin Yunan ve Roma edebiyatıyla birlikte kültür tarihini ilgilendiren konulara yer vermesi açısından dikkate değer olduğunu da unutmamalıyız.

Velleius Paterculus'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:

“İşte o zaman Sergius Catilina, Lentulus, Cethegus, atlı ve senatör sınıfına mensup diğer kişilerin hazırladığı komplo görülmemiş bir cesaretle, dayanıklılıkla ve konsül Marcus Cicero'nun tetikte olmasıyla ortaya çıkarıldı. Catilina konsülün verdiği hükümlerle şehirden kovuldu. Konsül rütbesini alan ve iki kez praetor olan Lentulus, Cethegus ve ünlü ailelerden gelen diğer adamlar Cicero'nun emriyle ölüm cezasına çarptırıldılar, bu kararı Senatoda destekledi. Senatoda yapılan bu görüşme Marcus Cato'nun görüşlerinin açıklığa kavuşmasını sağlamıştı. Diğer konularda çoktan görüşlerini belirtmişti. Büyük büyük babası olan Marcus Cato'nun soyundan gelmekte idi. Erdemle özdeşleştirilir ve yaptıkları insanlardan çok tanrılara yakın bir karakterde olduğunu gösterir. Asla doğruymuş gibi görünüyordu diye bir şey yapmadı. Çünkü yanlış yapmaktan kaçındı. Ona göre böyle bir konu sadece makulmuş gibi göründü. İnsanlığın bütün

kusurlarından sıyrılıp özgür olan bir kişi olarak her zaman servetine sahip çıktı.

İşte o zaman tribunus olarak seçilen tek kişi ve hala oldukça genç bir adamdı. Lentulus ve diğer komplocuların İtalya kasabalarının ele geçirilmesi gerektiğine ısrar ederken, görüşleri en son sorulan Cato komploya veryansın etti, aklının ve ruhunun gücü ile ifadesi öyle samimiydi ki suikastte suç ortaklığı şüphesiyle konuşmalarında hoşgörülü olmaya zorlanmasına neden oldu. Böyle bir tablo Roma'yı dehşete düşüren tehlikeleri gösterdi. Şehrin yakılıp yıkılması, anayasanın tahribi ve övülesi bir konsül olarak Senatoya karşı öyle emin bir duruş sağladı ki Senato tek vücut olarak önergesini desteklemek için kararını değiştirdi, komploculara karşı ölüm cezası uygulanması için oy kullandı ve senatörlerden oluşan büyük bir kalabalık, Cicero'ya evine kadar eşlik etti. Catilina'ya gelince planladıklarını tamamlamak için çalışmaya devam etti. Gözü dönmüşçesine savaşırken, teslim oldu.”³⁸⁸

Velleius Paterculus'tan Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

“Devlet Antonius'un tiranlığı karşısında oldukça zor durumdaydı. Herkes kin ve öfke duyuyordu. On dokuz yaşına basmış, olağanüstü cesur ve son derece başarılı olan Gaius Caesar, Senatonun gücünü aşarak devlet adına kendi öngörüsüyle cesaret gösteren Caesar'a hiç kimse karşı çıkamadı. Babasının emekli askerlerini önce Calatia, sonra da Casilinum'dan çağırdı; diğer emekli askerler onları takip etti ve kısa sürede düzenli bir ordu oluşturdular. Kısa bir süre sonra, Antonius, ordunun denizaşırı eyaletlerden Brundisium'da toplanmasını emrettiğinde, iki lejyon,

³⁸⁸ Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, II, 34, 35.

Mars Lejyonu ve Dördüncü Lejyonlar, Senatonun düşüncelerini öğrendiklerinde ve bu cesur gencin ruhunu gördüklerinde kurallarını bir kenara bırakarak Caesar'ın tarafına geçtiler. Senato onu kürsüde duran ve kayıtlarda doğrulanan atlı bir heykelle onurlandırdı. Bu Lucius Sulla, Gnaeus Pompeius, Gaius Caesar'a ve sadece bunlara üç yüz yıldır verilen bir onurdur. Senato, Gaius Caesar'ı propraetor rütbesiyle konsül designatus olan Hirtius ve Pansa ile birleşerek Antonius'a karşı olan savaşı devam ettirmesi konusunda yetkilendirdi. Caesar yirmi yaşındaydı, Mutina'da büyük bir cesaretle savaşı yönetti ve Decimus Brutus'un kuşatmasını kaldırdı. Antonius'u kötü ve utanç verici bir şekilde İtalya'yı terk etmeye zorladı. İki konsülden biri savaş alanında öldü ve diğeri ise birkaç gün sonra yaralarından dolayı öldü. Antonius'un yenilgisinden önce Senato, en çok Cicero'nun etkisiyle, Caesar ve ordusunu övgüdü. Madem ki onların korkuları son buldu, o zaman onların maskelerini düşürdü ve Pompeius partisi bir kez daha cesaretlendi. Senatodaki oylama ile, Brutus'un ve Cassius'un kendi otoriteleriyle ele geçirdikleri eyaletlerin sahiplikleri şimdi onaylandı; onların tarafına geçmiş ordular övüldü. Brutus'a ve Cassius'a denizaşırı yetki de verildi. Bu iki adamın bir bildiri yayınladığı doğrudur. – Başka bir gerçek de korkudan, Antonius'a olan rağbetin azalmasıdır. Bildiride şunlar yer almaktadır: Cumhuriyet adına ebedi bir sürgünde kalmaya hazır olduklarını, İç Savaş için hiçbir toprak almayacakları ve görev bilincinde olduklarını bildirdiler. Ama onlar bir kez Roma'dan ayrılıp İtalya'yı arkalarında bıraktıklarında anlaşma ve hükümetin yaptırımını olmadan eyaletlerin ve orduların yönetimini devraldılar, her nerede olsalarda Cumhuriyet için kendi rızalarıyla quaestorlardan teslim aldıklarıyla gittiler, bu adamların denizaşırı

eyaletlerden Roma'ya para getirdikleri doğrudur. Bütün bu eylemler şimdi Senato kararını içermekte ve resmen onaylanmaktadır. Decimus Brutus'a zafer için oy verildi, çünkü diğerlerinin hizmetleriyle hayatını kurtardı. Hirtius ve Pansa halka açık bir cenaze töreni ile onurlandırıldı. Caesar'ın adı geçmedi. Senato, Caesar'ın ordusuna gönderilmiş olan elçileri bilgilendirdiği için komutanların halihazırda bulunmadığı sadece askerlerin olduğu bir görüşmeye gitti. Ama Senatonun yaptıklarına ordu ortak olmadı; bizzat Caesar saygısızlığı görmezden gelse de askerler komutanlarının hazır bulunmadığından emirleri dinlemeyi reddettiler. Bu arada Pompeius partisine olan bağlılıkla, Cicero, Senatonun görüşünü etkiledi, söyledikleri Caesar'ın övülmesini ve seçilmesini sağlamıştı. Bu arada Antonius kaçarken, Alpleri geçti ve Marcus Lepidus'a bir teklifte bulundu. Şimdi Lepidus, Caesar'ın yerine gizlice pontifex maximus seçildi ve İspanya eyaleti ona tahsis edilmiş olsa da hala Gallia'da oyalanıyordu. Daha sonra Antonius, Lepidus'un askerlerine kendini gösterdi, makul olduğunda, pek çok komutandan daha iyiydi, ancak hiç kimse Lepidus'tan daha kötü olamazdı, kampın arkasında tahkimatları yaptıkları bir mağarada askerlerle görüştü. Bizzat Antonius yetkiyi elinde bulundururken, Lepidus'un sözde komutan olmasına izin verdi. Bu arada Antonius kampa geldiğinde devlet düşmanı ilan edilmişti. Bu yüzden Antonius ile müttefik olmamak için Lepidus'u zorlayan Iuventius Laterensis kılıcıyla kendini öldürdü. Sonra Plancus ve Pollio ordularını Antonius'a teslim ettiler. Plancus bağlılık fikriyle, katlandığı pek çok zorluk için kendi içindeki uzun çekişmelerden sonra, arkadaşı konsül designatus olan Decimus Brutus ile işbirliği yapıyor gibi görünüyordu, sevklerinde, Senato ile birlikte gözüne girmek istiyordu ve ona tekrar ihanet etti. Ama kararında kararlı olan Asinius Pollio, Iulius

partisine bağı kaldı ve Pompeius taraftarlarının düşmanı olmaya devam etti. Decimus Brutus ilk olarak Plancus tarafından, sonrada ordusu tarafından yavaş yavaş terk edildi ve şimdi bir kaçak ve soylu bir ismi olan Camelus ile birlikte sığındığı evde Antonius'un casuslarınca öldürüldü. Bu yüzden hak ettiğini buldu ve kendisine en iyi şekilde davranmış olan Gaius Caesar'ı vatan hainliği ile suçladı. Caesar'ın arkadaşlarının önde gelenlerinden olan D. Brutus onun katiliydi. Servetinin sorumluluğunu Caesar'dan alırken, Caesar'ın eline ne geçtiyse elinde tutmanın doğru olduğunu ve bütün bunları ona veren Caesar'ın ölümünün doğru olduğunu düşündü. Cicero'nun Antonius'un anısını lekelediği söylevleri verdiği dönem bu dönemdi. Cicero, zekice ve Allah vergisi bir hitabetle Antonius'a saldırdı, buna karşılık tribunas Connutius kudurmuş bir köpek gibiydi. Her biri özgürlüğü savunmayı hayatlarıyla ödediler. Tribunasun ölümüyle yasaklamalar getirildi, her şey Cicero'nun ölümüyle son buldu. Sanki Antonius şimdi kana doymuştu. Lepidus ondan öncesinde Antonius'un olduğu gibi şimdi Senato tarafından devlet düşmanı ilan edildi. Sonra Antonius ve Lepidus'un intikamcı davranışları –her birinin devlet düşmanı ilan edildikleri için, her ikisi de hak etmekten çok buna katlanmayı tercih etti, Senato, Sulla'nın yaptıklarını tekrarlardı. Caesar itiraz etti, ama hiçbir faydası olmadı, ikiye karşı birdi. Bu dönemin yüz karası olayı ise zirveye ulaşan Caesar'ın herkesi sürgüne göndermeye zorlaması ve Cicero'nun adını yasaklamasıydı. Antonius'un isteğiyle, Cicero'nun kafası kesilirken halkın sesi şiddetlendi, bunca yıldır hem devletin hem de özel vatandaşların çıkarlarını koruyan adamın savunması için bir el dahi kalkmadı. Ama siz birşeyin üstesinden gelemediniz, yüreğimin kabarmasının sebebi olan Marcus Antonius'a duyduğum öfke için söylüyorum, bu ünlü kafanın

kesilmesi ve bu kutsal dudakların mühürlenmesi için bir ödül teklif ederek, bir zamanlar devleti koruyan adamın, öyle önemli bir konsülün katili olarak siz hiçbir şey başarmadınız. Siz Cicero'dan huzursuz birkaç günü, birkaç yaşlılık yılını, sizin triumvirliğinizde ölümlerin sizin egemenliğiniz altındaki daha sefil bir hayatı elinden aldınız; ama onun ününü çalamadınız, işlerinin ve kelimelerinin ihtişamı, hayır, siz bunları yükselttiniz. Cicero yaşıyor ve çağlar boyu, bu evren var oldukça, şans eseri ya da takdiri ilahi ya da her ne sebeple yaratılmış olan bu evrende, akıllarda yaşamaya devam edecek, bütün Romalılarından sadece o aklının gözleriyle gördü, akıyla kavradı, belagatiyle aydınlattı. Cicero'nun ünü çağlarca baki kalacak. Bütün gelecek nesiller sizlere karşı yazdığı konuşmalara hayranlık duyacak, ona karşı yaptıklarınız size karşı nefrete yol açarken, insan ırkı dünya üzerinden yok olduğu zaman Cicero'nun adı unutulmuş olur.”³⁸⁹

Velleius Paterculus'un eserinden Catilina Tertibi ile ilgili kısımlar arasından Catilina'nın soyunu, yaptıklarını ve Cicero'nun tertibi bastırmak için gösterdiği çabayı anlattığı bölümlerin alıntıladım. Anlatımında Cicero'nun anlatımı ile paralellik olduğunu gösterip Gümüş Çağ yazarlarının aksine Cicero'nun yaptıklarını göz ardı etmediğini, Cicero'nun Cumhuriyet için ne kadar önemli işler yaptığını anlattığı için bu bölümleri ele aldım. Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışına kadar meydana gelen olayları anlatırken tarafsız davranmıştır. Mutina Savaşı ile ilgili kısmından alıntılar yaptım. Mutina Savaşı sonunda Cicero için ölüm kararı alınmasına büyük tepki göstermiştir. Bunu yaparken Cicero'yu yüceltmiş, Antonius'u ise kötülenmiştir. Aksine cümlelerin başında Cicero'yu överse devamında da Antonius'u övmekten geri durmamıştır. Kanımca bu olayların yaşandığı dönemde Octavianus yeni yeni tarih sahnesine çıkmakta olduğu için böyle yapmıştır. Burada Velleius Paterculus'un

³⁸⁹ Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, II, 61, 62, 63, 64, 66.

Cumhuriyete karşı bir inancı ve saygısı olsa da, imparatorluğu savunduğunu göstermek istedim.

Suetonius

Suetonius, İ.S. 69 ile 150 yılları arasında yaşamıştır. Roma'nın varlıklı bir ailesinden gelmekteydi. Özel hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Hukuk eğitimi görmüştür. Bir süre İmparator Hadrianus'un sekreterliğini yapmıştır.

Suetonius, *Vitae Doudecim Caesarum* adlı eserindeki imparator biyografilerini kaleme alırken belli bir plana göre hareket etmiştir: Her imparatorun soy kütüğü, tahta geçinceye kadar olan dönemi, saltanatı, özel yaşamı, ölümüyle ilgili belirtiler ve ölümü, gömülmesi ve imparatorluk kültürü sırasıyla verilmiştir. Eserini yazarken Augustus'un *Res Gestae*'ından çok da ona bağımlı kalmayarak yararlanmıştır. Augustus'un pek çok mektubuna ve Tiberius'un yazıları ile konuşmalarına eserinde yer vermiştir.³⁹⁰ Eserin ilerleyen yerlerinde mektupların olduğu belgelerde azalma görülmüştür. Bunun bir nedeni: Augustus'un Suetonius'a olan düşkünlüğüdür. Diğer bir neden ise Hadrianus'un, Suetonius'un eserini bir an önce bitirmesini istemiş olmasıdır. Ayrıca Suetonius'un Hadrianus tarafından saraydan uzaklaştırılması üzerine arşivlere ulaşma imkanı da ortadan kalkmıştır.³⁹¹ Bu yüzden edebi belgelerin eserinde bulunması son bulmuştur ve hiçbir şekilde yazılanların belli bir sistematığı olduğu da kanıtlanamamıştır. Suetonius eserinde Tanusius Seminus,³⁹² C. Oppius,³⁹³ yaşlı Plinius, Lentulus Gaetulicus,³⁹⁴ Q. Elogius,³⁹⁵ Cassius Severus'un³⁹⁶ ve bizzat imparatorların ve

³⁹⁰ *Augustus*, 71, 86, 87; *Tiberius*, 21; *Caligula*, 8; *Cladius*, 4.

³⁹¹ G. B. Townend, *The sources of Greek in Suetonius*, p. 87-91.

³⁹² *Caesar*, 9.

³⁹³ *Caesar*, 53.

³⁹⁴ *Caligula*, 8.

Yaşlı Seneca'nın yazdıklarına³⁹⁷ yer vermiştir. Antik Çağ yazarlarından yararlanmıştır. Özellikle kendi döneminde her tarafta okunan tarihçileri tercih etmiştir. Bu kişiler; Cluvius Rufus, Yaşlı Plinius ve Fabius Ruscitus idi. Ayrıca iki kez Cremutius Cordus'tan bahsetmiştir.³⁹⁸ Muhtemelen Suetonius bazı Yunan yazarlardan alıntılar yapmıştır. Özellikle Tiberius Cladius Babilus için.³⁹⁹ Suetonius'un Tacitus ve Plutarkhos ile olan ilişkisi pek bilinmemektedir. Ancak eserinde Plutarkhos'tan farklı olarak belli bir uyum söz konusudur.⁴⁰⁰

Suetonius'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:⁴⁰¹

“Praetor seçildikten sonra, Catilina Tertibi ortaya çıkarılınca ve tüm Senato üyeleri suçta karışanlara ölüm cezası verilmesini kararlaştırmasına karşın, bir tek Caesar bu adamların, malları kamulaştırıldıktan sonra, farklı eyaletlere gönderilmeleri ve oralarda gözaltında tutulmaları gerektiğini ileri sürdü.”⁴⁰²

Suetonius'tan Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

“Başta Gaius Cassius, Marcus ve Decimus Brutus olmak üzere

³⁹⁵ Vitellius, 1.

³⁹⁶ Titus, 2.

³⁹⁷ Tiberius, 73.

³⁹⁸ Augustus, 35; Caligula, 16.

³⁹⁹ G. B. Townend, *The sources of Greek in Suetonius*, p. 115-119.

⁴⁰⁰ B. Baldwin 1983; A. Wallace- Hadrill, p. 69-71.

⁴⁰¹ Suetonius'tan yapılan alıntılar, Fafo TELATAR ve Gül ÖZAKTÜRK'ün çevirilerinden alınmıştır.

⁴⁰² Suetonius, *Caesar*, 14; Sallustius, Caesar'ın bu konuşmasını eserinde vermiştir (Sallustius, *Catilina Tertibi*, 51).

altmıştan fazla adam ona karşı bir tertip hazırladı. Bunlar Caesar'ı nasıl öldürecekleri konusundaki iki öneri arasında kararsız kaldılar. Bir öneriye göre seçimlerde oymakları oy vermeye çağıran Caesar'ı, birileri köprüden⁴⁰³ atacak, aşağıda bekleyen öbürleri de onu orada öldüreceklerdi; öbür öneriye göre Kutsal Yol'da ya da tiyatronun girişinde öldüreceklerdi; Senato Martın on beşinde Pompeius binasında toplantıya çağırılınca, yeri ve zamanı belirlemek kolay oldu.⁴⁰⁴

Caesar oturunca, tertibi hazırlayanlar ona saygılarını sunacaklarmış gibi çevresini sardılar ve başlangıç rolünü üstlenmiş olan Cimber Tillius sanki bir şey isteyecekmış gibi hemen ona yaklaştı, başıyla 'hayır' işareti yapan ve onun isteğini başka bir zaman erteleyen Caesar'ın her iki omzundan togasına yapıştı; sonra "Bu resmen şiddet uygulamaktır" diye bağırarak Caesar'ı, Casca kardeşlerden biri arkasından, boğazının biraz altından yaraladı. Caesar Casca'nın yakaladığı koluna kalem⁴⁰⁵ batırdı ve ayağa kalkmaya çalışınca da başka bir yara daha aldı; her yandan kendisine sivri kamalarla saldırdığını fark edince, başını togasıyla örttü, aynı zamanda bedeninin toga ile örtülü olan alt kesimiyle düzgün bir biçimde düşmek için, sol eliyle togasının kıvrımlarını ayağına dek çekti. Yirmi üç yerinden yara almıştı. İlk darbeye tek kelime etmeden yalnızca inledi, buna karşın kimileri onun üzerine saldıran Marcus Brutus'a 'Sen de

⁴⁰³ *Pons suffragiorum* (oy kullanma köprüsü): Oy verenlerin, oy pusulalarını atmak için üzerinden birer birer geçtikleri, kalaslardan yapılan geçici köprü.

⁴⁰⁴ Suetonius, *Caesar*, 80.

⁴⁰⁵ Mumdan yapılmış yazı tabletlerinin üzerine yazı yazmak için kullanılan kemik ya da metalden, ucu sivri kalem.

mi, oğlum' dediğini aktarmışlardır. Herkes sağ sola kaçıncı, bir kolu sarkar durumda tahtrevana konulup üç köle tarafından eve götürülünceye dek, bir süre cansız olarak yerde yattı. Aldığı bunca yaraya karşın, hekim Antistius'un da düşündüğü gibi, yüreğinden aldığı ikinci yara dışında herhangi bir ölümcül yara almamıştı. Tertipçilerin niyeti öldürdükleri Caesar'ın bedenini Tiber ırmağına sürüklemek, mallarını kamulaştırmak, actasını geçersiz kılmaktı, ancak konsül Marcus Antonius'tan ve atlı birliği başkanı Lepidus'tan korktukları için vazgeçtiler.⁴⁰⁶

Cenaze töreninin ardından ellerinde meşalelerle Brutus'un ve Cassius'un evine yönelen halk, zorlukla engellendikten sonra, yolda Helvius Cinna'ya rastladı, ad karışıklığı yüzünden onu Cornelius Cinna sanarak öldürdü ve başını mızrağın ucuna takarak kentte dolaştı, çünkü bir gün önce Caesar'a karşı ağır bir söylev verdiği için onu arıyordu. Sonra bu halk yirmi ayak uzunluğunda Numidia mermerinden bir sütunu foruma dikti ve üzerine şunu yazdı: "Vatanın babasına". Bunun önünde halk uzun süre Caesar'ın adına ant içerek, adakta bulundu, kurban kesti, bir takım anlaşmazlıklarına çözüm buldu.⁴⁰⁷

Caesar, en son vasiyetinde kız kardeşinin üç torununu mirasçısı olarak kararlaştırmıştır: Mirasın dörtte üçünü Gaius Octavianus'a, geri kalan dörtte birini de Lucius Pinarius ile Quintus Pedius'a bırakmıştır.

⁴⁰⁶ Suetonius, *Caesar*, 82. Burada Caesar'ın ölümü ile ilgili anlatımda Plutarkhos'un *Caesar* adlı eserinden benzer kısımların olması, Suetonius'un Plutarkhos'un eserinden yararlandığını göstermektedir. Ancak Suetonius bunu açıkça belirtmemiştir. Eserlerdeki benzer anlatımdan yola çıkarak bu sonuca varılmıştır.

⁴⁰⁷ Suetonius, *Caesar*, 85.

Vasiyetinin sonunda Gaius Octavianus'u evlat edinmiş ve ona kendi adını vermiştir. Bir erkek çocuğu olursa, tertipçilerin birçoğunu bu çocuğun vasileri olarak atamıştı, Decimus Brutus'u da ikinci derece mirasçısı⁴⁰⁸ yapmıştır. Tiber ırmağı dolaylarındaki bahçelerini halka bırakmış ve her bir yurttaşına üç yüz sestertius ödenmesini vasiyet etmiştir.⁴⁰⁹

Caesar, Hispania'yı ele geçirdikten sonra,⁴¹⁰ Dacia ve Parthlara karşı sefer hazırlığı içindeyken, daha önce Apollonia'ya gönderilen Augustus, orada öğrenimi için zaman buldu. Caesar'ın öldürüldüğünü ve kendisinin de onun mirasçısı olduğunu öğrenir öğrenmez, acaba en yakın lejyonlardan destek istese mi diye uzun zaman oyalandıktan sonra, bu düşüncesini tehlikeli ve zamansız bulunduğu için bir yana bıraktı.⁴¹¹

Öte yandan Roma'ya dönüp annesinin karasızlığına, konsüllük yapmış üvey babası Marcius Philippus'un da onu caydırmak istemesine karşın, mirası almak istedi. O andan başlayarak ordular hazırladıktan sonra ilkin M. Antonius ve M. Lepidus ile, sonra Antonius ile birlikte yaklaşık on iki yıl, en sonunda da tek başına devleti kırk dört yıl yönetti.⁴¹²

... Augustus, Antonius'tan nefret ettiklerini bildiği aristokratların yanına geçti, çünkü Antonius, Caesar'ın verdiği ve Senatonun da onayladığı Mutina eyaletinde kuşattığı D. Brutus'u silah zoruyla eyaletten çıkarmaya

⁴⁰⁸ Miras bırakılan kişilerin ölümü ya da mirası kabul etmemeleri durumunda mirası alacak olan kişi veya kişiler.

⁴⁰⁹ Suetonius, *Caesar*, 83.

⁴¹⁰ Suetonius, *Caesar*, 18; *Augustus*, 8.

⁴¹¹ Suetonius, *Augustus*, 8.

⁴¹² Suetonius, *Augustus*, 8.

çalışıyordu. Augustus birkaç kişinin yüreklendirmesiyle Antonius'a karşı kirallık katiller tuttu, hazırladığı bu tertip ortaya çıkınca, bu kez tehlikenin kendisine yönelmesinden korkarak Caesar'ın emekli askerlerini elinden geldiğince bol para vererek kendisine ve devlete yardım etmeleri için topladı; hazırladığı ordunun başına propraetor olarak geçmesi, konsüllüğü üstlenmiş olan Hirtius ve Pansa ile birlikte D. Brutus'a yardım götürülmesi resmen istenince, sorumluluğu kendisine verilen bu savaşı üç ay içinde iki çarpışmayla⁴¹³ tamamladı. Antonius, onun ilk çarpışmada kaçtığını, iki gün sonra üstünde savaş giysisi, yanında atı olmadan ortaya çıktığını yazar, ikinci çarpışmada ise yalnızca önder değil, asker gibi görev yaptığı ve çarpışmanın ortasında lejyonunun sancaktarı ağır yaralanınca, sancağı omzuna alıp uzun süre taşıdığı bilinir.⁴¹⁴

Bu savaşta Hirtius cephede, Pansa'da kısa bir süre sonra yaralanıp ölünce, Augustus'un, Antonius'u kaçırtmak, devlet konsülsüz kalınca da zafer kazanan orduları tek başına elinde tutmak için, her iki konsülü öldürmüş olduğu söylentisi yayıldı. Pansa'nın ölümü o denli kuşkuluydu ki, hekim Glyko, yaraya zehir dökme suçlamasıyla tutuklandı. Aquilius Niger ise öbür konsül Hirtius'u çarpışma kargaşası içinde Augustus'un öldürdüğünü ekler.⁴¹⁵

Suetonius, Catilina Tertibi'ne Caesar'ın hayatını anlatırken yer vermiştir.

Anlatımında Caesar'ın da tertibi desteklediği görüşünün hakim olduğunu göstermek için

⁴¹³ İ.Ö. 43 yılında biri Forum Gallorum'da, diğeri ise Mutina'da oldu.

⁴¹⁴ Suetonius, *Augustus*, 10.

⁴¹⁵ Suetonius, *Augustus*, 10, 11; Suetonius'un diğeri yazarlardan ayrıldığı, daha doğrusu diğeri yazarlarda olmayıp sadece Suetonius'a özgü olan bu durumla ilgili bir ayrıntıdır.

ilgili kısmın alıntısını yaptım. Caesar'ın ölümünü ise oldukça detaylı bir şekilde anlatarak imparatorluk için büyük bir kayıp olduğunun izlenimini vermiştir. Octavianus'un imparator olmak için yaptıklarını büyük bir övgü ile anlatıp imparatorluğu desteklemiştir. Octavianus'un yaşı tutmamasına rağmen Cicero'nun verdiği söylevler sayesinde kazandığı mevkilerden bahsetmeyerek Cicero'nun yaptıklarını göz ardı etmiştir. Alıntıladığım kısımlarla Suetonius'un eserinin Octavianus'u ve imparatorluğu yüceltmek amacıyla yazıldığını göstermeyi amaçladım.

Florus

İ.S. 70 ile İ.S. 130 tarihleri arasında yaşamıştır. Hakkında çok az şey bilinmektedir. Kuzey Afrika'da doğmuştur. İmparator Hadrianus zamanının tarihçisidir.

Florus'un eseri Roma tarihinin ilk zamanlarından itibaren Livius'un özeti niteliğindedir. Livius'un eserindeki etkileri yadsınamaz ölçüdedir. Bazı olaylarda Livius'un *retractatio*sunu planladığı görülmektedir. Konuları ayırış şekilleri ise Livius'tan çok Augustus'un onayladığı tarzdadır. Yer yer eserinde Livius'un tarihinden uzaklaşmaktadır. Suetonius'un eseri olan *De Viris Illustribus* ve Ampelius'un önerdiği genel kaynaklarla (Hyginus, Suetonius) benzerlik göstermektedir. Kendi tarih anlayışında etkili olan Caesar'ı ve Sallustius'u kaynak olarak kullanmıştır. Tacitus'un eserleriyle eseri benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda Vergilius ve Lucanus'tan da yararlanmışır.

Florus birden çok kaynaktan yararlanmışır. Bu nedenle tarihçiliğine güvenebiliriz. Ancak eserin tarafsız bir tarihçi gözüyle yazılmadığı ve Roma'ya övgü niteliğinde olduğu da unutulmamalıdır.

Florus 'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:

“İlk olarak onun kişisel savurganlığı ve sonrasında yaşadığı çaresizliğine bağlı olarak dünyanın en uzak noktasında Roma ordularının yokluğuyla iyi bir fırsat yakalamayı başarmıştı. Bu durum da Catilina'yı

*Cumhuriyeti yıkmak için bir tertip düzenlemeye teşvik etti....Senatoyu yok etmek, konsülleri öldürmek, şehri çeşitli yerlerinden ateşe vermek, hazineyi yağmalamak, kısacası Roma'nın altını üstüne getirmek ve Hannibal'in bile düşünemediği bir tertip düzenlemek için yandaşları tarafından onun bu teşebbüsü destekleniyordu.*⁴¹⁶

*Antonius silahlı kuvvetlerle onu sıkıştırırken, çabalarıyla olayları açıklığa kavuşturan konsül Cicero suikaste kurban gitmiş olsaydı, şanlı devletimizin sonu gelmiş olacaktı.*⁴¹⁷

*Senatoyu toplayan konsül (Cicero) orada bulunan kişiyi (Catilina) suçlayan bir konuşma yaptı, istediği Catilina'nın Roma'yı terk etmesiydi ve gitmesi için açıkça gözünü korkuttu.*⁴¹⁸

*Tertibin öğrenilmesine rağmen Catilina planına sadık kaldı, ama Etruria'dan şehre doğru ilerlerken Antonius'un ordusu tarafından oyuna getirildi....Savaşın sonucu, mücadelenin ne kadar umutsuzca olduğunu gösterdi, düşmanın bir teki bile kurtulamadı ve savaşta Catilina'nın bulunduğu bölge Catilina'nın adamlarının her birinin ölü bedenleriyle kaplıydı. Catilina, düşmanlarının ölü bedenleri arasında yandaşlarından daha uzakta bulundu, nitekim ülkesi için savaşırken yenilmiş olsaydı, şanlı bir şekilde ölmüş olurdu.*⁴¹⁹

Florus'tan Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

“İç muhalefetin ilk nedeni Caesar'ın actasıydı; ikincisi Caesar'ın

⁴¹⁶ Florus, *Epistome*, 12, 1-2.

⁴¹⁷ Florus, *Epistome*, 12, 5.

⁴¹⁸ Florus, *Epistome*, 12, 7.

⁴¹⁹ Florus, *Epistome*, 12, 11-12.

seçtiği varisti, Octavianus'a karşı öfkeli olan Antonius, yüksek ruhlu delikanlının evlat edinilmesini önlemek için amansız bir savaşa girdi. On sekiz yaşından küçük olan Octavianus'u bir delikanlının hassas yıllarındaki, deneyimsiz bir genç olarak görüyordu, Antonius mirasını kötüyere mahvetmeyi, kişisel çıkarlarıyla ve onun gücünde her bir hileye başvurarak Iulius ailesinin onu evlat edinmesini engellemeye devam etti; sonunda genç rakibini sıkıştırmak amacıyla açıkça silaha sarıldı ve bir ordu kurarak Gallia Cisalpina'daki Decimus Brutus'u kuşattı. Ancak Octavianus Caesar, gençliğinden, hatalarından ve aldığı ismin yüceliğinden güç alarak emekli askerleri silah başına geri çağırdı ve bu hiç inandırıcı değil- hiçbir memuriyette yer almamasına rağmen konsül oldu, Mutina'yı kuşatarak Brutus'u serbest bıraktı ve Antonius'un kampını ele geçirdi. Böylece yiğitliğini gösterdi; kanama ve yaralanmalara rağmen ölen hamilinin elinden bir kartal aldı ve onu kampa omuzlarında taşıdı.⁴²⁰

Florus'un eseri bir özet şeklinde olduğu için Catilina Tertibi ve Caesar'ın ölümü ile Cumhuriyetin yıkılışına kadar meydana gelen olayları kısa bir biçimde anlatmıştır. Catilina Tertibi'ni anlatırken Cicerocu bir tavır takınıp onu yüceltmıştır. Buradan Cumhuriyet ve Cicero için olumlu bir bakış açısına sahiptir. Octavianus'un tarih sahnesine çıkışı ile anlatımı imparatorluğu savunan bir tarz aldığını göstermeyi amaçladım. Kanımca bu durum Gümüş Çağ yazarlarının bir özelliğidir.

Eutropius

Eutropius, Valens'in imparatorluğu döneminde (İ.S 364-378) yaşamıştır. Hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. *Breviarum ab Urbe Condita* adlı eseri kaleme almıştır.

Eutropius'un *Breviarium*'unu incelediğimizde, Roma'nın kuruluşundan

⁴²⁰ Florus, *Epistome*, 15, 4.

Caesar'ın öldürülmesine kadar olan dönemi içine alan ilk altı kitap için, Livius'un *Ab Urbe Condita* adlı eserinin I. yüzyılda yapılmış olan *epitomosundan*⁴²¹ yararlandığını görürüz. Ancak Livius'un *epitomosundan* farklı olduğu nokta II. Kartaca Savaşı'na kadar olan dönemde, başka kentlerden söz etmiştir ve bunların Roma'ya olan uzaklıklarını belirtmiş olmasıdır. Bu da günümüze ulaşan Roma Tarihi özetlerinde bulunmayan bir yöntemdir.⁴²² II. Kartaca Savaşı'na kadar olan bölüm için gösterdiği kaynak ise Fabius Pictor'un eseridir. Ancak Bird, Eutropius'un Fabius Pictor'u ikinci kaynak olarak kullandığını belirtir.⁴²³ Caesar'ın öldürülmesi sonucu başlamış olan İç Savaş'tan Domitianus'un hükümdarlığının sonuna kadar olan dönemi içine alan yedinci kitabında kaynak olarak Suetonius'un *De Vita Caesarum* adlı eserinden faydalanmıştır. Suetonius'ta bulunmayan, ancak Aurelius Victor'un *Liber de Caesaribus*, *Historia Augusta* ve Eutropius'un kitabında yakın benzerlikler ve ortak hataların olması üç eserin de ortak bir kaynaktan faydalandığını göstermektedir. Günümüze ulaşamayan bu kaynak, ilk kez 1883'te, Enmann tarafından *Kaisergeschichte* (İmparatorların Tarihi) olarak tanımlanmıştır. Eutropius'un kayıp eserleri kaynak olarak kullandığı görüşü de kabul edilmektedir.⁴²⁴ Nerva'nın imparatorluğundan Iovianus'un ölümüne kadar olan dönemi içine alan son üç kitabında kaynak olarak, imparatorların biyografilerini içeren *Kaisergeschichte*'den ve kitabın son bölümlerinde kişisel deneyimlerinden

⁴²¹ Özet.

⁴²² Bird, "The Roman Emperors: Eutropius' Perspective", XVI.

⁴²³ Eutropius, Roma'nın kuruluş tarihini Fabius Pictor gibi İ. Ö. 748 değil de, Varro gibi İ. Ö. 753 olarak vermiştir. Bird, "The Roman Emperors: Eutropius' Perspective" *Ancient History Bulletin*, XVI.

⁴²⁴ Rahrbacher, *The Historians of Late Antiquity*, 54; Bird, "The Roman Emperors: Eutropius' Perspective" *Ancient History Bulletin*, XVII-XVIII.

yararlanmıştır.

Eutropius'un tek bir kaynaktan yararlanmayıp birden fazla kaynaktan yararlandığı için onun tarihçiliğine güvenebiliriz. Ancak şunu unutmamalıyız ki eser derin bir araştırma ve titiz bir çalışmanın ürünü değildir. İmparator Valens'in isteği doğrultusunda Roma'nın tarih boyunca kazandığı zaferleri överek Perslere karşı başlatılması düşünülen savaş haklı gösterme amacı gütmüştür.

Eutropius'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:⁴²⁵

*“Hatip Marcus Tullius Cicero ve Gaius Antonius'un konsüllüklerinde, kent kuruluşunun altı yüz seksen dokuzuncu yılında, çok soylu bir aileden gelen, ama aşağılık bir karakteri olan Lucius Sergius Catilina ünlü, ama gözü dönmüş bazı kişileri de yanına alarak vatani parçalamak için bir suikast girişiminde bulundu.”*⁴²⁶

Eutropius'tan Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

“Roma'nın kuruluşunun yaklaşık yedi yüz dokuzuncu yılında, Caesar'ın öldürülmesinin ardından iç savaşlar yeniden başladı. Çünkü Senatus Caesar'ın suikastçilerinden yana tavır almıştı. Caesar'ın yandaşlarından konsül Antonius da iç savaş çıkarıp Senatus'u ezmeye çalışıyordu. Bunun sonucunda ülke karışıklığa sürüklendiğinden, pek çok suç işleyen Antonius Senatus tarafından düşman ilan edildi. İki konsül – Pansa ve Hirtius- Antonius'un peşine salınan üç komutan onu bozguna uğrattı, ama bozgun her iki galip konsülün ölmesiyle sonuçlandı. Sonuçta, söz konusu üç komutanın ordusu tek bir kişiye Caesar, Augustus'a tabi oldu. Kaçmak zorunda kalan Antonius ordusunu yitirdiğinden, Caesar'ın magister equitum'u olan ve o zaman büyük askeri kuvvetleri bulunan

⁴²⁵ Eutropius'tan yapılan alıntılar, Çiğdem MENZİLCİOĞLU'nun çevirisinden alınmıştır.

⁴²⁶ Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, 6, 15.

*Lepidus'a sığındı. Lepidus tarafından koruma altına alındı. Çok geçmeden, Lepidus'un desteğini alan Caesar, Antonius ile barış yaptı ve vasiyetiyle kendisini evlat edinmiş olan babasının ölümünün intikamını alma niyetiyle ordunun başına geçip Roma'ya ilerledi ve henüz yirmi yaşında olmasına rağmen konsüllük görevinin kendisine verilmesi için zor kullandı. Senatusu yasadışı ilan etti ve Antonius ve Lepidus'la birlikte silah gücüyle ülkenin hakimiyetini ele geçirmeye kalkıştı.*⁴²⁷

Eutropius eserinde olayları özet şeklinde ele almıştır. Alıntıladığım kısımlarda Cicero'yu yüceltmek yerine Catilina'yı kötüleyerek üstü kapalı bir şekilde Cicero'yu desteklediği görüşündeyim. Kanımca Caesar ile birlikte anlatımı az da olsa detaylanması eserin imparatorun isteği üzerine ve imparatoru yüceltmek amacıyla yazıldığını göstermektedir.

4. 2. Yunan Yazarlarından Alıntılar

Diodorus

Sicilya'daki Agyrion'da doğmuştur. Caesar ve Augustus'un çağdaşdır. Eserini yazmak için Avrupa, Asya ve Mısır'ı dolaşmış ve uzun süre Roma'da yaşamıştır. Nerede ve hangi tarihte öldüğü bilinmemektedir.

Diodorus'un eseri *Bibliotheca Historike* efsanevi çağlardan başlayarak Caesar'ın Gallia Savaşı'na kadar olan dönemi içine alan evrensel bir tarih yapıtıdır. Diodorus iyi bir tarihçiden ziyade bir derleyicidir. Eseri eleştiriden yoksundur. Olayları yıl yıl anlatmış, ancak bunları birbirine bağlarken yetersiz kalmıştır. Eserin önemli kısımları Yunan, Sicilya ve Roma tarihidir. Yunan tarihindeki klasik devirler için Epharus'u kaynak gösterir.⁴²⁸ Sicilya tarihi için Timaeus'u vermektedir.⁴²⁹ II. Philip dönemi için

⁴²⁷ Eutropius, *Breviarium Historiae Romanae*, 7, 1, 2.

⁴²⁸ 11-15 arasındaki kitaplar.

herhangi bir kaynak vermemiştir.⁴³⁰ Büyük İskender dönemini anlatırken Cleitarchus'tan,⁴³¹ ardıllarının dönemi içinse Kardialı Hieronymus'tan yararlanmıştır.⁴³² Erken Roma tarihini⁴³³ yazarken kullandığı kaynak bilinmemektedir, ama güvenilir bir tarihçi olduğu düşünülmektedir. Roma tarihinde, İ.Ö. 171-146 arası dönemi yazarken Polybius'tan,⁴³⁴ İ.Ö. 146-88 arası dönemi yazarken Posidonius'tan yararlanmıştır.⁴³⁵ Diodorus yıllıkçı olarak Olympiatlara, Atinalı hükümdarlara ve Romalı konsüllere göre tarihsel bir sıralama yapmıştır. Bunu yaparken bilinmeyen bir kronolojik kaynaktan⁴³⁶ yararlanmıştır. Ancak her zaman eş zamanlı bir düzen kullanmamıştır.

Pek çok güvenilir kaynaktan yararlandığı görülen Diodorus'un tarihçiliğine güvenebiliriz.

Diodorus'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:

“Roma’da büyük borçlar içinde olan Catilina ve Sura soyadlı Lentulus bir çete kurdular ve Senatoya karşı aşağıdaki gibi bir isyan planladılar. Ünlü kişilerin koruyucularına hediye gönderdikleri bir geleneğin olduğu festival zamanı geldi ve bu nedenle onların evleri bütün gece açık tutuldu. Bu yüzden bu fırsatı değerlendirmeye karar verdiler. Suikast için kurbanlarının evlerine saldırganlar gönderecekler; saldırganlar

⁴²⁹ 15-21 arasındaki kitaplar.

⁴³⁰ 16. Kitap.

⁴³¹ 17. Kitap.

⁴³² 18-20 arasındaki kitaplar.

⁴³³ 7-12 arasındaki kitaplar.

⁴³⁴ 28-32 arasındaki kitaplar.

⁴³⁵ 33-38 arasındaki kitaplar.

⁴³⁶ İ.Ö. 666-669 dönemleriyle ilgili genel görüşlerden yararlanmıştır.

sanki hediye getirmiş gibi davranarak şüphe uyandırmadan eve girecekler, ama gizlice kılıçlarını da yanlarında bulunduracaklar, ve onlardan çok azı evde tutulduğunda tüm Senatoya katliam yapacaklar. Suikast bu şekilde dikkatlice organize edilmiş olmasına rağmen inanılmaz bir tesadüfle Senato korundu. Dört yüzden fazla insan büyük vurgunun gerçekleştirilmesi için seçildi. Onlardan biri kendini tersleyen bir kıza aşık oldu ve ona birkaç gün içinde hayatının değişeceğini söyledi. Bunun üzerine kız hayrete düştü ve niçin tehlikede olduğunu anlayamadı, ama genç adam bu iddiasını sürdürdü. Rahatlayıp birlikte birşeyler içerken onun arkadaşlığından keyif almış gibi davrandı ve ona bu durumun ne olduğunu sordu. Kıza aşık olduğu için onu mutlu etmek istediği için ona tamamen doğruyu söyledi. O zaman kız sessiz kaldı, duyduğu şeyden memnun olmuş gibi davrandı, ama ertesi gün konsül Cicero'nun eşi ile görüştü. Genç adamın söylediklerini ve ne olacağı hakkında onu bilgilendirdi. Komplo bu şekilde açığa çıkarılınca, Cicero kısmen tehditlerle, kısmen de nazik ikna kabiliyetiyle onlardan suikastın bütün detaylarını öğrendi.”⁴³⁷

“Soyadı Catilina olan ve büyük borçlar içinde olan Lucius Sergius bir isyan planladı. Konsül Marcus Cicero yaşanan sorunlarla ilgili bir konuşma yaptı. Catilina görüşmeye çağırıldı ve Cicero ona karşı suçlamasını yaptı, ama Catilina duruşma olmadan gönüllü olarak sürgüne giderek suçunu hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini söyledi. Cicero senatörlere Catilina'nın şehirden sürgün edilmesi gerektiğini düşünüp düşünmediklerini sordu. Onların çoğu sessiz kalınca, Catilina'yı kınamakta istekli oldukları için, Cicero Senatonun gerçek düşüncesini ortaya çıkarmak için başka bir şey denedi. Senatörlere Quintus Catulus'a Roma'dan

⁴³⁷ Diodorus, *Bibliothèque Historique*, 40, 5.

*ayrılmasını emredip emredemeyecekleri konusundaki ikinci soruyu sordu. Hep bir ağızdan katılmadıklarını ve mutsuz olduklarını bağırdılar. Catilina'ya dönerek Cicero yüksek sesle senatörlerin itirazına dikkat çekti ve bazıları için sürgüne gitmenin iyi olduğunu söyledi. Onların bu sessizliği Catilina'nın sürgüne gitmesi gerektiğine katıldıklarının açıkça bir göstergesiydi. Catilina bunu düşünerek toplantıya katılmayacağını söyledi.*⁴³⁸

Diodorus eserinde Cicero'nun *İkinci Catilina Söylevi*'nden yararlandığını göstermek amacıyla ilgili kısımların alıntısını yaptım. Diodorus, Sallustius ve Cicero gibi açıkça Fulvia'nın ismini vermemiştir. Ancak olayı anlatışı her iki yazarın anlatılarını desteklemektedir. Aynı zamanda Cicero'nun yer yer olayları abarttığını da eserinde açıkça belirterek tarafsız olmaya çalıştığını göstermeyi amaçladım.

Appianus

Appianus, Alexandria'da doğmuştur, Traianus, Hadrianus ve Antonius Pius zamanında Roma'da yaşamıştır.

Appianus, eseri *Romaike Historia*'yı yazarken kronolojik bir sıra izlememiştir. Olaylara Romalılar açısından bakmıştır. Ancak gerçeğe önem vermiştir. Bunu sağlayabilmek için pek çok kaynağa başvurmuştur. Polybius, Paulus Cladius, Hieronymus, Caesar, Augustus ve Asenius Pollio'dan alıntılar yapmıştır. Üstünkörü Varro, Fabius Pictor, Cassius Hemina ve Rutilius Rufus'tan bahsetmektedir. Ancak bu yazarlardan ne şekilde yararlandığına dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Kendi alanında olmalarına rağmen Livius, Sallustius, Dionysius ya da Diodorus'tan bahsetmemektedir.

Tek bir kaynakla sınırlı kalmayan, pek çok kaynaktan yararlanan Appianus'un tarihçiliğine güvenebiliriz.

⁴³⁸ Diodorus, *Bibliothèque Historique*, 40, 5a.

Appianus'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:

“Lucius Catilina önemli bir adamdı, bunun nedeni büyük şöhreti ve üst sınıfa ait olması idi, ama deliydi de, çünkü oğlu olan biriyle evlenmek istemeyen Aurelia Orestilla'ya kendisi gibi oğlununda aşık olması nedeniyle kendi oğlunu öldürdüğüne inanılmaktadır. Sula'nın ateşli bir yandaşı ve arkadaşıydı. Hırsı yoksullaştı, ama hala güçlü olan kadın ve erkekler ona yaltaklanmaktaydı. Ve konsüllüğe adaylığını koydu. Kendinden emin bir şekilde seçileceğini umdu, ama gizli planları onu mahvetti, en belagatli hatip ve dönemin usta retorik ustası Cicero onun yerine seçildi. Alay edencesine ve ona oy verenleri küçümsercesine Catilina ona 'Homo Novus' diye hitap etti. O zamandan beri büyük bir güç için hızlı ve emin bir şekilde yol almak yerine, kötülük ve tartışmacı ruhuyla dolup taşan Catilina politikadan uzak durdu. Yükseldiğinde kocalarını öldüreceklerini uman pek çok kadından para elde etti ve yabancı ahali ve kölelerle, pleblerle, atlılarla ve çok sayıda senatörle bir komplo hazırladı. Yandaşlarının liderleri, sonradan şehir praetoru olan Cornelius Lentulus ve Cethegus'tu. Önceki yaşamlarını yağmacılıkla geçiren ve aynı şeyleri devam ettiren Sulla'nın askerleri İtalya'nın bir ucundan öbür ucuna casus olarak gönderdi. Bu amaç için Gaius Manlius'u, Etruria'da bulunan Fasulae'a, diğerlerini ise Picenum ve Apulia'ya gönderdi.

Onlar gizlenirken bütün bu olanları Fulvia Cicero'ya anlattı. Pek çok utançverici iş yüzünden Senatodan kovulan ve Catilina'nın bu planında payı olduğu düşünülen Quintus Curius, yakında önemli bir mevkiide olacağını kendini beğenmiş ve kibirli bir biçimde metresine anlattı. Şimdiye dek İtalya'da dedikodular dolaşıyordu. Bundan dolayı Cicero şehre baştan aşağı korumalar yerleştirdi ve soylulardan pek çoğunu ne olduğunu

öğrenmek için şüphe uyandıran yerlere gönderdi. Olanlar henüz tam olarak bilinmediği için, kimsenin ona yardım eli uzatmaya cesaret edememesine rağmen, Catilina'nın gecikmesi şüpheyi arttırdı. Yaptıklarına güvenerek Faesulae'a para gönderdi ve komplocuların liderlerine, Cicero'yu öldürme emri verdi. Aynı gece şehrin pek çok farklı yerinden şehri ateşe verdi. Sonra Gaius Manlius'a katılmak için ayrıldı, ilave güçler toplamayı ve şehir yanarken baskın yapmayı planladı. Öyle kendini beğenmiş biriydi ki sanki prokonsülmüş gibi ondan önce baltaları ve sopaları gidiyordu ve Manlius'a doğru seyahatine devam etti, geldiği için pek çok kişi askere alındı. Lentulus ve kampın lideri şu kararı verdi: Catilina'nın Faesulae'a vardığını öğrenince Lentulus ve Cethegus, gizlenmiş hançerlerle sabahın ilk ışıklarında Cicero'nun kapısında bulunmalı eve girince, ne olacağı o kadarda önemli olmayan bazı konularda Cicero ile holde bir konuşma yapılmalı ve kendi hizmetçilerinden onu uzaklaştırıp öldürün; tribunus Lucius Bestia habercilerle hemen halkın oluşturduğu kalabalığa seslenmeli ve korkak olduğu için Cicero'yu suçlamalı, meydana gelen karışıklık şehri kaygılandırmalı; ve Bestia'nın konuşmasının ardından o gece şehir on iki yerden ateşe verilmeli, yağmalanmalı ve önde gelen vatandaşlar öldürülmelidir.

Lentulus, Cethegus, Statilius ve komplonun liderlerinden Cassius'un planları böyleydi ve onlar zamanın gelmesini beklediler. Bu arada magistratuslarına yakınan Allobrogların elçilerine Gallia'da Romalılara karşı isyan çıkarmak için Lentulus'un komplosuna katılmaları talep edildi. Lentulus onlarla birlikte Catilina'ya imzasız mektupları götüreren Vulturcius isimli Krotonlu bir adamı gönderdi. Allobroglar şüphelenerek durumu eyaletlerinin koruyucusu olan Fabius Sanga'ya bildirdiler; Roma'ya bağlı

bütün eyaletlerin koruyucuları vardı. Sanga, Senatodan önce seyahatleri sırasında, Allobrogları ve Vulturcius'u tutuklayan Cicero'ya olanları bildirdi. Lentulus'un casusuyla anlaşma yaptıklarını itiraf ettiler, onlarla yüzleşince, Cinna ve Sulla'nın da yer aldığı Roma'nın mutlak hakimlerinin üç Cornelius soyundan gelmesi gerektiğine dair kader kitabında bunların yazıldığını sık sık söyleyen Cornelius Lentulus'a karşı tanıklık ettiler.

Onlar tanıklık yaptıklarında Senato, Lentulus'u görevinden uzaklaştırdı. Cicero, praetorların evlerindeki her bir komplocuyu tutukladı ve Senatonun onlarla ilgili oylama yapılması için gerekenleri hemen yaptı. Bu arada Senatoda büyük bir kargaşa vardı, meydana gelen olayın şuana kadar bir kısmı anlaşılıyordu, komplocular arasında korku dolu anlar yaşanmaktaydı. Pek çok esnaf tarafından takviye yapılan Lentulus'un ve Cethegus'un köle ve azatlıları arka sokaklarda gezinti yaptı ve efendilerini kurtarmak için praetorların evlerine saldırdılar. Cicero, bunu duyunca Senato binasının dışına hızla çıktı ve gerekli korumaları yerleştirdi, sonra geri geldi ve oy verilmesi konusunda acele etti. Konsül olan ve ilk söz hakkını alan Silanus'tu, görüşlerini halka yaymak için görevini kullandığını varsayan bir adamdı. Bu da Romalılar arasında bir gelenektir. Çünkü kararların yürütülmesini isteyecekti ve bundan dolayı her konuda oldukça dikkatli davranması gerekiyordu. Silanus'un görüşü şuydu: Suçlulara çok ciddi cezalar verilmeliydi, Nero'nun dönüşüne kadar pek çok senatör ona katıldı. Nero, Catilina savaş alanında yenik düşürülene kadar onların koruma altında tutulmasının en iyi olacağı kanısında idi.

Gaius Caesar'ın, bu adamlarla birlikte suç ortağı olduğundan şüpheleniliyordu, ama Cicero kalabalık tarafından böyle bir üne sahip biriyle ters düşmek riskine girmedi, Caesar, İtalya'nın kasabaları arasında

Cicero'nun suçluları dağıtması gerektiğini önerdi, onun sağduyusuna göre, Catilina savaşta yenilene kadar tutulmalı, dava ve tartışma olmadan soyluların telafisi olmayan bir cezaya çarptırılmak yerine, daha sonra düzenli aralıklarla yargılanmalıdır. Bu fikir adil ve kabul edilebilir görüldüğü için Cato açıkça Caesar hakkındaki şüphesini ortaya koyunca senatörlerin çoğu fikirlerini değiştirdi ve gelecek akşam hakkında korkuları olan Cicero (komployla ilgili olarak, kendileri ve komploculardan dolayı endişe eden forumdaki kalabalık tehlikeli birşeyler yapabilir diye) yasadışı kaçaklar olarak duruşma olmadan karar verilmesi için Senatoyu ikna etti. Senato hala oturumdayken, Cicero derhal gözetim altında oldukları evlerden alarak her bir komplocuyu kalabalığın haberi olmadan hapishaneye götürdü ve onların öldürülmesini gördü. Sonra foruma döndü ve onların öldüğünü bildirdi. Kalabalık korkuyla dağıldı. Böylece bir kez daha o gün komponun yarattığı korkudan sonra şehir rahat bir nefes aldı.

Ama Catilina neredeyse dörtte biri silahlı yirmi bin asker topladı ve hazırlıklarını tamamlamak için Gallia'ya doğru ilerledi, o sırada diğer konsül Antonius ise Alplerin eteklerinde ona yetişti ve Catilina'yı hazırlıksız olarak kendini beğenmiş ve çılgın maceraperest Catilina'yı kolayca yendi. Catilina ve onunla ilişkisi olan soylular kaçmaya tenezzül etmedi, ama hepsi düşmanlarının üzerine atıldı ve öldüler. Şehirde neredeyse çok ciddi tehlikelere sebep olmuş olan Catilina Tertibi, böyle sona erdi. Şimdiye kadar sadece belagatiyle tanınan Cicero, şimdi olayların adamı olarak herkesin dilindeydi ve alkışların arasında, halkın teşekkürlerinin sunulması nedeniyle, Cumhuriyetin yıkımı arifesinde, tartışmasız bir şekilde ülkesinin kurtarıcısı olarak düşünüldü. Cato'nun isteği üzerine insanlar onu "Vatanın Babası" olarak selamladı. Bazılarının değerli olduğunu zannettikleri ve bir

*imparatora bahşedilen bu onurlu unvanın doğal olarak Cicero'nun en iyi hizmetlerinin kesin kanıtıdır.*⁴³⁹

Appianus'tan Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

“Mutina civarında olayların gidişatı böyleydi. Roma'da konsüllerin yokluğunda Cicero halka yaptığı konuşmalarda olayların gelişmesine ön ayak oldu. Devamlı toplantı yapıldı, ödemesiz olarak silah yapımcılarını ikna ederek silahlar sağlandı, para toplandı ve Antonius'lardan zorla destek sağlandı. Gaius Caesar'ın himayesinde hizmet eden ve Antonius'un bir arkadaşı olan Publius Ventidius'a kadar şikayet etmeksizin bunları yaptı, iyi bilinen Caesar'ın kolanilerine bizzat gitti ve iki lejyonu Antonius için ikna etti ve Cicero'yu Roma'ya gönderdi. Dehşet büyüktü. Panik içinde kadınların ve çocukların çoğunu götürdüler, ve Cicero şehirden kaçtı. Ventidius bunu öğrenince, yönünü Antonius'a çevirdi, ama Octavianus ve Hirtius tarafından yolu kesildi, ne olacağını görmek için bekledi.⁴⁴⁰ Pansa ordusunu yakın bir yerde düzenlerken, Octavianus ve Hirtius ise dar geçitten geçerken ona yardımcı olmak için Octavianus'un praetor cohorsu ve Mars Lejyonu ile birlikte ona Carsuleius'u gönderdi. Düşmanı engellemekten başka hiçbir amaca hizmet etmediği için, Antonius, dar geçidi işgal etmek istemedi, ama savaşmak için istekliydi ve onun atlılarıyla üstünlük kazanma şansı yoktu, çünkü yer sulaktı ve hendeklerle doluydu, kamışlarla gizlenmiş ve sonradan yapılmış olan dar yolun olduğu bataklıkta en iyi iki lejyonuyla pusu kurdu. Carsuleius ve Pansa geceleyin dar geçite doğru ilerlediler. Şafak sökerken Mars Lejyonu ve beş cohors ile birlikte

⁴³⁹ Appianus, *Bellum Civile*, 2, 2-7.

⁴⁴⁰ Şimdiye kadar olanlar Cicero ile ilgilidir. Ancak bu hikaye tamamen uydurmadır.

*Philippicae Söylevleri'*nde bu konudan bahsedilmemektedir.

düşmanlardan habersiz yukarıda bahsedilen yüksek yola saptılar, bataklığın her iki tarafını gözden geçirdiler. Sazların sallanması şüpheliydi, sonra orada bir parıltı oldu, kalkan ve kaskların arasında Antonius'un praetor cohorsu birden doğruca onların önlerine çıktı. Her taraftan çevrelenmiş ve hiçbir kaçış yolu olmayan Mars Lejyonu, yeni askerlere deneyimsizlikleri yüzünden karışıklığa neden olmasınlar diye savaşa katılmamalarını emretti. Octavianus'un praetorları Antonius'unkilere karşı koydular. Diğer kuvvetler iki kısma ayrıldı ve bataklıkta iki yandan ilerlediler, biri Pansa tarafından, diğeri Carsuleius tarafından komuta ediliyorlardı. Böylece iki tarafta iki savaş oldu, hiçbiri yükseklik nedeniyle diğeri göremedi, yol boyunca praetor cohorsları karşı tarafla savaşırken, Antonius'lar hainmiş gibi kaçtıkları için Mars Lejyonunu cezalandırmaya karar verdi. Mars Lejyonu ise Brundisium'da kardeşlerinin katliamına göz yumdukları için Antoniusları aynı şekilde cezalandırmaya karar verdi. Her iki ordunun birbirlerinin şerefini takdir ederek bu tek sözleşme ile bütün savaşın durumuna karar vermeyi umdular. Bir taraf, iki lejyondan biri tarafından yenilince hareket etti, diğeri ise tek bir lejyon iki lejyonunda üstesinden gelince gururla hareket ettiler. Hepsi insanüstü çaba gösterdiler ve Octavianus'un praetorları son adamı da yok etti. Carsuleius'un himayesindeki Marsa Lejyonundakiler, karşılarındakilerden daha iyiydi, diğeri utançverici bir bozgun olmadı, ama Pansa'nın himayesindekiler biraz zorluk çektiler, Pansa bir taraftan bir mızrakla yaralanana kadar her iki taraf cesurca dayandı ve onu Bononia'daki savaş alanına taşıdılar. Sonra askerleri başta yavaş yavaş çekildiler, ama daha sonra döndüler ve kaçarmış gibi acele ettiler....Antonius için sıkıntılı olacağından, Mars Lejyonuna saldırmaktan kaçındı, yeni kuvvetlerinin üzerine gitti ve büyük

bir katliam yaptı. Mutina yakınlarında, Hirtius bu olanları duyunca altmış stade uzaklıktaydı, Antonius'tan ayrılmış diğer lejyonla birlikte oraya doğru ilerledi. Çoktan akşamüstü olmuştu ve galip gelen Antonius'lar zafer şarkıları söyleyerek geri dönüyorlardı. Onlar rahatlamış bir haldeyken, Hirtius ve lejyonu tamdı. Antonius'lar sıralı bir haldeydi ve pek çok görkemli kahramanlıkla bu düşmana karşı hareket etti; ama onlara karşı canlı bir orduyla üstün geldiklerinden yorgun düşmüşlerdi ve büyük bir kısmı Hirtius tarafından bu çarpışmada öldürülmüştü, sulak yer nedeniyle endişeye kapıldılar. Karanlık olunca onların kaçmasına izin verdi. Bataklığın oldukça geniş olan yeri silahlarla, cesetlerle, yaralılarla, yarı ölü adamlarla ve bitkinlikleri yüzünden güçlerini kaybeden bazı adamlarla dolduruldu. Antonius'un atlıları da onların yardımına gitti ve tüm gece onları topladı. Onlardan bazılarını atların sırtlarına koydu, diğerleri de onlarla birlikte çalıştırdılar ve öyle ki güvenliği sağladılar. Antonius'un kuvvetleri bu haldeydi, görkemli bir şekilde savaştıktan sonra Hirtius'un gelişiyiyle yok oldular. Forum Gallorum isimli ovanın yakınlarındaki bir köyde siperler olmadan kamp kurdu. Antonius ve Pansa'nın her biri adamlarının yaklaşık yarısını kaybetti. Octavianus'un praetor cohorlarının tümü yok oldu. Hirtius'un kayıpları azdı. Ertesi gün Mutina'daki kampa doğru geri çekildiler. Böyle şiddetli bir felaketten sonra Antonius halihazırda düşmanlarıyla sözleşme yapmamaya karar verdi, ara saldırılar dahi ona katliğin son derece sarstığı Decimus'u kuşatana kadar süvarisiyle günlük olarak onları sadece taciz etti. Hirtius ve Octavianus savaşa doğru ilerlemeye karar verdiler. Onlar savaş teklif ettiklerinde, Antonius gelmeyeceği için güçlü ordularıyla şehrin içinde yolları kesmek üzereyken toprağın elverişsizliğinden dolayı daha uzaktan kuşatılmış Mutina'nın diğer

tarafına hareket ettiler. Antonius atlılarıyla birlikte hareket etti ve Ama düşman sadece onların atlıları ile savaştığı için, onların ordularından geri kalanlar dahi karşı tarafı etkilemek için hareket ettiler. Antonius Mutina'yı kaybetmesin diye iki lejyonunu siperlerin dışına çıkardı. Sonra düşmanları buna sevinerek döndüler, savaş teklif ettiler. Antonius diğer kamplardan başka lejyonlar talep etti, ama onlar yavaş gittikleri için ihtiyaç ve uzun mesafe yüzünden Octavianus'un ordusu zafer kazandı. Hirtius bile Antonius'un kampına girince, Octavianus'ta paldır küldür kampa girdi, onun vücudunu taşıdı ve kampı bizzat kendisi ele geçirdi. Kısa bir süre sonra Antonius tarafından kovuldu. Her iki tarafta geceyi silah altında geçirdi. Antonius bu ikinci yenilgiye göz yumarak savaştan hemen sonra arkadaşlarına danıştı. Roma'da, Cicero halka konsülün raporlarını okudu ve Senatoya Octavianus'un yalnız başına olduğunu bildirdi. Antonius'a karşı kazanılan zafer için elli günlük bir şükran günü için onları oy vermeye çağırdı, -Romalıların Gallia ve diğer savaşlardan sonra bile karar verdiklerinden daha uzun bir festivaldi. Pansa'nın hala hayatta olmasına rağmen (onun hayatı için şimdi umudunu yitirdi.) Decimus'a konsüllerin ordusunu vermek ve Decimus'un Antonius'a karşı tek bir komutan olarak atanması için onları ikna etti. Decimus'un onu yenebileceği önerildi. Cicero'nun tutkusu ve Antonius'a karşı görüşü böyledi. Antonius'u terk eden iki lejyon için sanki çoktan ele geçirmişler gibi zafer ödülü olarak önceden söz verilmiş olan adam başı beş bin drahmiyi tekrardan tasdik etti ve halk festivallerinde onlara zeytin dallarından yapılmış bir taç giymek için sonsuz hak tanıdı. Kararnamelerde, Octavianus'a dair hiçbir şey yoktu ve adı bile geçmiyordu. Sanki Antonius çoktan öldürülmüş gibi hemen ihmal edildi. Lepidus'a, Plancus'a ve Asinius Pollio'ya, Antonius ile yakın

karargaha gitmek için mücadeye devam etmesini yazdılar. Roma'da olayların gidişatı böyleydi. Bu arada Pansa yarısından dolayı ölüyordu ve Octavianus'u yanına çağırıldı ve şöyle dedi ⁴⁴¹ 'Babanı çok sevdim, ancak onun ölümünün öcünü alamadım, bir orduya sahip olmana rağmen kurallara uymak için en iyi şekilde davranmadım. İlk olarak senden ve Antonius'tan korktum, özellikle Antonius'tan, Caesar'ın politikasını devam ettirmek için çok hırslı görünüyordu, senin muhalefetinden memnundular, senin karşılıklı olarak her birini yok edeceğini düşünüyorlardı. Ordunun başında seni gördüklerinde, yanlıcı ve basit onurlarla sana iltifat ettiler. Onurlar konusunda beklediklerinden çok gururlu ve kendine hakim olduğunu gördüklerinde, özellikle ordunun seni teklif ettiği hakimlik mertebesini geri çevirdiğinde, onlar telaşlandılar ve senin deneyimli iki lejyonunu senden ayırabilmek için seni bizimle birlikte atadılar, sizden biri yenildiğinde, diğerinide zayıflamış ve yalnız olacağını umdular, böylece Caesar taraftarlarının çoğu geri planda kalacaktı ve Pompeius taraftarları gücü yeniden ellerine alacaktı. Bu onların belli başlı amacıydı.' 'Hirtius ve ben son derece kibirli olan Antonius'a karşı yapmamızı emredilenleri yaptık; ama seninle birlikte, onu yenmeyi biz seçtik ve bu yüzden Caesar'ın dostluğuna karşı gönül borcumuzu ödemek istedik, bundan sonra Caesar partisi için uzun ömürlü tek bir karşılıktır. Daha önce bunun için seninle iletişim kurmak imkansızdı, ama madem ki Antonius yenildi ve Hirtius öldü, ben de kendimin borcumu ödemek üzereyim, konuşma zamanı geldi, ölümünden sonra memnun olmayacaksın, ama sen mutlu bir kader için doğdun, senin başarılarını ilan etmek için kendi çıkarlarının bilebilmek ve Hirtius'un yaptıklarını söylemek gerek. Bizzat bize verdiği ordu tamamen

⁴⁴¹ Bu görüşme muhtemelen Augustus Çağı'nın yaratıcılığıdır.

sana geri verilmeli ve onu sana vereceğim. Eğer yeni güçler alabilirsen ve onları muhafaza edebilirsen, bunları sana vereceğim. Senatonun korkusu çok fazla olursa (üzerimize casus gibi davranan görevlileri göndermişlerdi) görevi gereği quaestor Torquatus, onların kumandasını devralacak.’ Böyle konuştuğundan sonra resmen yeni güçleri quaestora devretti ve öldü. Quaestor da onları Senato emrettiği için Decimus’a devretti. Octavianus’ta, Pansa ve Hirtius’un vücutlarını halka açık cenaze töreninin yapılacağı Roma’ya onurlarla gönderdi.”⁴⁴²

Appianus Catilina Tertibi ve Caesar’ın ölümü ile Cumhuriyetin yıkılışına kadar meydana gelen olayları Latin yazarların aksine oldukça detaylı anlatmıştır. Catilina Tertibi’ni anlatırken tarafsız olsa da, Cicero’yu yüceltmekten geri durmamıştır. Fulvia’nın ismini vermesi Cicero ve Sallustius’tan yararlandığını göstermektedir. Appianus’un Mutina Savaşı’nı anlattığı bölümleri alıntılamanın nedenleri ise: Savaşı oldukça detaylı bir biçimde anlatması ve Cicero’nun söylevlerinin halk üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışması.

Dio Cassius

Romalı bir senatörün oğlu olan Dio Cassius, İ.S. 155 yılında Bithyria bölgesindeki Nikaia’da doğmuştur. Commodus, Caracalla ve Severus Alexander döneminde önemli görevlerde bulunmuştur. Sonrasında ise Campania’ya çekilmiştir. İ.S. 229 yılından sonra tekrar Nikaia’ya dönmüştür ve yaşamının geri kalanını orada geçirmiştir.

Romaike Historia’nın yazarı Dio Cassius, yaşadığı dönemin olaylarının önemli bir tanığıdır. Kendi kişisel deneyimlerinden ötürü de siyasal açıdan oldukça değerli yorumlar yapmıştır. Ancak Cumhuriyet kurumları konusunda kendisine pek güvenmek mümkün değildir. Bununla birlikte kronolojiye uyumu ve pek çok kaynaktan

⁴⁴² Appianus, *Bellum Civile*, 3, 66-76.

yararlanmıştır. İ.Ö. II. yüzyıl için Polybius'tan yararlanmıştır. Geç Cumhuriyet Dönemi için Livius'u örnek almıştır. *Triumvirliklerin olduğu dönem* ile ilgili bilgiler ise belirsizdir. Erken İmparatorluk Döneminde ise Tacitus'tan önceki Antik Çağ yazarlarından yararlanmıştır.⁴⁴³ Marcus Aurelius'tan sonraki dönem ise, kendi deneyimlerinden yararlanarak yazdığı en önemli bölümdür. Dio Cassius ne Sallustius'tan ne de Caesar'dan kaynak olarak yararlanmıştır. Ancak Sallustius ile arasında bazı benzerlikler vardır. Buna Yaşlı Plinius'u da eklemek mümkündür. Bazı örneklerde sanki Dio Cassius onlara danışmış gibi Augustus, Hadrianus ve Severus'un anılarına başvurmuştur. Eserini yazarken senatör bakış açısı takındığından, imparatorlarla yakın ilişki içinde olması tavrının imparatorluktan yana olmasına sebep olmuştur. Dio Cassius, halk hakkında pek bilgisi olmamakla birlikte *praetorların* büyük gücü ve etkisi altındadır. Görüşleri kendisinin tamamen Roma yanlısı olduğunu bizlere göstermektedir.

Önemli Antik Çağ tarihçilerinden faydalanan Dio Cassius'un anlatılarına güvenebiliriz.

Dio Cassius'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:

“Catilina'ya gelince, onun yıkımı şimdi anlatacağım nedenlerden dolayı oldu. Catilina tekrar konsül olmak için çabalarken Cicero'nun yerine seçilmek için mümkün olan her şekilde planlar yaparken Senatonun rüşvet için kabul edilen cezaları için yasalara on yıllık bir sürgünün eklenmesi gerektiği bildirildiler. Bundan dolayı Catilina bu emrin planlarını suya düşüreceğine inandı, gerçekten de öyle oldu ve ufak bir grup yandaş topladıktan sonra seçim günü Cicero'yu ve başta gelenlerin bazılarını öldürme girişiminde bulundu, amacı bir an önce konsül seçilebilme. Ama suikasti tamamlamak için uygun ortam yoktu. Bu sürede Cicero bunu

⁴⁴³ Bunu Tiberius'un anlatımında görmekteyiz.

öğrendi ve Senatoyu, bu konuda bilgilendirdi, Catilina'ya şiddetli suçlamalar yapıldı. Yine de istediği önlemlerin hiçbiri için onları ikna etmede başarılı olamadı. Bildirisi güvenilir görünmediği için, kişisel düşmanlığı yüzünden adamlara karşı yanlış suçlamalarda bulunduğundan şüphe edilmişti. Bu yüzden Catilina'ya daha fazla öfkelenen Cicero korkutuldu. Adeti olduğu gibi toplantıya yalnız gitmeye cüret edemedi, ama herhangi bir tehlike olursa diye onu savunması için yanına arkadaşlarını aldı; kendi güvenliği ve düşmanlarına karşı bir önlem olarak için insanların görmesine karşı göğüslüğünü kıyafetlerinin altına giydi. Bu nedenle ve başka adetler gereği, bazıları ona karşı bir suikast yapıldığını bildirdi, insanlar kızdılar ve Catilina Tertibinin lideri, Cicero'nun onlara karşı yarattığı korkuyla sessiz kaldı.

Bu şekilde yeni konsüller seçildi ve Catilina artık gizlice ya da Cicero ve yandaşlarına karşı suikast planını yönetti, ama bunları tüm ulusa karşı yaptı. Roma'da en adi adamları topladı ve borçların affedilmesi, toprakların pay edilmesi ve diğer herşey için onlara söz vererek onları ayarttı. Onların en önemlileri ve en güçlülere üzerinde, buna konsül Antonius'ta dahil, büyük bir yeminin zorunluluğuyla baskı kurdu. Bir erkek çocuğu kurban ederek birbirleriyle ilgili pek çok konuda yemin edilmesini sağladıktan sonra diğerleriyle birlikte bunların yeminini etti. Bunlar, onunla birlikte işbirliği yapan ona yakın kişilerdi. Roma'da konsülolan, konsüllüğünden sonra, Senatodan kovulan ve şimdi praetor olarak görev yapan Publius Lentulus, tekrar senatör olmak için Faesulae'da idi, pek çok adam seçiyordu. Biri de savaş konusunda çok deneyimli olan Gaius Manlius, Sulla'nın centurioları arasında hizmet vermekteydi, aynı zamanda oldukça savurgan biriydi. Kuşkusuz yüksek bir meblağ olmasına rağmen o

dönemde kazanmış olduğu herşeyi harcadı ve şimdide diğer benzer durumlar için istekliydi.

Onlar bu hazırlıkları yaparken, Cicero'ya ilk olarak yazarı belli olmayan bazı mektuplar yoluyla şehirde olanların haberi ulaştı, ama Crassus ve optimatların bazıları itiraf ettirildi ve onların yaptıkları sonucu meydana gelen kargaşanın varlığı ve bundan sorumlu olanlar için bir araştırma yapılması söylendi. Sonra haberler Etruria'dan geldi, bunun üzerine onlar şehrin gözetimi ve yararı için konsüllere daha fazla oy verdiler, onların adetlerine göre devlete herhangi bir zarar gelmemesine dikkat etmeleri gerektiğine dair emir bu karara eklendi. Bu yapıldığında ve garnizonlar pek çok noktada yerlerini aldıklarında şehirde tertibin başka işaretleri vardı, o dereceki Cicero bile sahte bir şekilde şantajla suçlandı; ama Etrüsklerden gelen mesajlar tertibi doğruladı ve zorbalık için Catilina'nın suçlamasını sürdürdü.

Catilina karşılandı, iyi bir vicdana sahipmiş gibi ve duruşma için hazırmış gibi davrandı. Cicero bizzat Catilina'nın teslim olmasını teklif etti, öyle ki daha sonrasında onu talebi için Cicero bekledi ve onun hiçbir yere kaçmadığını gördü. Bunun üzerine Cicero kendisine yapılan suçlamayı reddettiğinde şehirde komplocuların buldukları yerden güç kazanana kadar tertibin yapılmasıyla ilgili şüpheden mümkün olduğunca uzak olabilmek için praetor Metellus'un evini işgal etti. Antonius'un korkarak geri çekildi, Lentulus'un hiçbirşey olmadığı için, bu konuda hiç ilerleme kaydetmedi. Bundan dolayı Metellus'un bilgisi olmadan onlarla görüşti. O evde geceleyin onlarla bir araya gelmek için işaret verdi ve onları güçsüzlükleri ve çekingenlikleri yüzünden azarladı. Sonra pek çok cezanın ayrıntılarını açıkladı, onlar ortaya çıkarılırsa acı çekecekler, eğer ki

başarılı olurlarsa çok yarar sağlayacaklardı, bu yollarla onları cesaretlendirdi ve şafakta Cicero'nun evine girip onu orda öldüreceklerine dair söz vermeleri için onları kışkırttı.

Bu suikast açığa çıkarıldı, büyük etkiler yaratan bir adam olan Cicero'nun ve konuşmalarıyla pek çok takipçi kazanan biriydi. Uzlaştırmasıyla ya da gözdağıyla ona böyle olayları bildiren pek çok adamı vardı ve Senato Catilina'nın şehirden ayrılması gerektiği konusunda oy verdi. Catilina özrünü sunarak geri çekildi ve açıkça savaşa hazırlandığı Faesulae'a gitti. Konsüllerin isim ve kıyafetlerini ele geçirerek Manlius'un önceden topladığı adamları örgütlemeye devam etti, bu arada katılım artmaktaydı. İlk olarak azatlılar ve sonradan köleler de katıldı. Romalılar onu şiddetten suçlu buldular ve ulusal felakete karşı Antonius'u savaşa gönderdiler, - elbette komploda onun katkısı yoktu.- Bu yüzden Cicero tertibi tam vaktinde durdu. Makedonia eyaleti için seçilmesine rağmen ne bu ülke için yola çıktı, -davada ilgisi yüzünden yandaşları lehine geri çekildi.- ne de henüz mevkiini aldığı Gallia için bulunduğu durum göz önüne alındı. Onun yerine şehrin korumasıyla bizzat görevlendirildi, ama Metellus'u Gallia'ya Catilina'nın orayı elde etmesini önlemek için gönderdi.

Onun geride bıraktığı Romalılar için bu son derece uygundu. Şehri yakıp kül etmek için Lentulus hazırlık yaptı, yandaşlarının ve şimdilerde ona katılmak için ikna edilen Allobrogların elçisinin yardımıyla cinayet işledi... Cicero bu işi tamamlamak için gönderilen adamları tutukladı ve onlara dokunulmazlık bahşedilerek bütün komplonun gün yüzüne çıktığı Senato odasına mektuplarıyla birlikte getirdi. Sonuç olarak Lentulus praetorluktan istifa etmek için Senato tarafından zorlandı ve diğer komplocular

gözetlenirken tutuklananlarla birlikte koruma altında tutuldu. Bu önlemler aynı derecede insanları memnun ediyordu. Çünkü Cicero, Capitolium'da dikilmiş olan Iuppiter heykelinin orda onlara bu konu ile ilgili söylev verirken toplantının olduğu o zamanda falcının talimatlarıyla doğuya ve foruma bakmak için yerini aldı. Bu falcılar bazı komploların heykelin dikilmesiyle açığa çıkacağı ve inşa edilirken komplocuların ortaya çıkmasının aynı zamana rastlayacağını söylediler, insanlar kutsal gücü abarttı ve Catilina'ya daha fazla sinirlendiler.

Şimdi ise Crassus'un onların çevresinde olduğu ve tutuklanmış adamlardan birinin bu bilgiyi verdiği, bununla birlikte bazılarının buna inandığı haberi yayılıyor. Bazıları o an için böyle bir şey konusunda ondan şüphelenmeye hakları olmadığını düşündü. Diğerleri ise ondan bazı yardımlar alabilmek suretiyle sanığın bir hikaye uydurduğunu kabul etti, çünkü büyük bir etkisi vardı. Ve bazıları için bu inanılır gibi görüldüyse de en azından onlar en önde gelen kişilerden birini mahvetmek ve şehri daha da telaşlandırmak için uygun olduğunu görmediler. Bu nedenle bu suçlama tamamen başarısız oldu. Şimdi pek çok köle ve azatlı da, bazıları korkudan, hiç acımayan ve geri kalanlar, onları Lentulus'a teslim etmek ve ölümden kurtulmak için hazırlıklar yaptılar. Cicero bunu önceden öğrendi ve bir garnizonla geceye kadar forumu ve Capitolium'u tuttu. Şafakta en iyisini umut etmek için bazı parlak fikirler edindi; kurbanların gidişatı Vesta Rahibeleri vasıtasıyla iletildi... Bu arada bizzat Senatoyu toplantıya çağırdı ve üyeleri heyecanlandırıp korkutarak tutuklananları ölüme mahkum etmek için onları ikna etti.

Şimdi senatörler anlaşmazlık içindeydi ve onları serbest bırakmayı düşündüler. Bir süreliğine Caesar onların öldürülmemesi gerektiği

konusunda önce hapsedilmeleri gerektiği ve mallarına el konulduktan sonra farklı şehirlere yerleştirilmeleri gerektiğini ifade etti. O şartlarda onların affıyla ilgili başka bir ihtiyat asla olmamalıydı ve eğer onlardan biri kaçarsa, kaçtığı şehir bir düşmanın bakış açısına göre düşünülmeliydi. Sonra sıra Cato'ya geldiğinde, görüşlerini sonradan bildiren herkes kararı oyladı, öyle ki baştakilerden bazıları fikirlerini değiştirdi. Ama gerçek şu ki, Cato onlara karşı ölüm kararı verdi, geri kalanların da benzer şekilde oy vermelerine neden oldu. Bu yüzden komplocular çoğunluğun kararıyla cezalandırıldılar, bir kurban ve festival dönemi oldu. – Böylesi bir durumun olmasından önce asla böyle bir şey olmadı. Bilgileri verrenlere karşı diğerleri aranıp bulundu, bazıları şüphe etti ve komploya katılmak için sadece niyetlendiğinin hesabını vermek için çağırıldı. Konsüller araştırmaların çoğunu yönettiler, ama senatör Aulus Fulvius kendi babası tarafından öldürüldü... Söylemek istediğim şu ki sadece konsüller değil, aynı zamanda oğullarını öldüren kişilerde vardı. O zamanda olayın durumu buydu.

Labienus'un Caesar tarafından desteklenmesi hareketi üzerine dini seçimler halk için tekrardan pleblere atfedildi. Sulla yasalarına göre, Domitius'un yasalarının yenilenmesiyle bu oldu. Metellus Pius'un ölümünde Caesar, genç olmasına ve henüz praetor bile değilken, din görevlisi olma konusunda istekliydi. Kalabalık üzerinde o konuyla ilgili umutluydu, bu yüzden özellikle Rabirius'a karşı Lentulus'a yardım etti, Lentulus'un ölümü için oy vermedi, amacına ulaşmıştı, pek çoğunun ve özellikle Catulus'un yerine pontifex maximus olarak seçildi, onlar onun rakipleriydi. Bu onun hizmet etmek ve halkı kendine inandırmak için tamamen hazır olduğunun bizzat göstergesiydi, didindiği pek çok konuyu ele almak için herhangi bir

konuşmadan ya da davranıştan kaçınmadı. Sonraki güçleri bastırıldığında geçici bir rezilliği düşünmedi ve hükmetmek için çabaladığı pek çok adama eskisi gibi üstün gelmek için yalakalık yaptı.

Bundan dolayı Caesar'a karşı kalabalık iyi hazırlanmıştı, ama Cicero'ya vatandaşların ölümü için sinirliydim ve pek çok şekilde düşmanlıklarını gösterdiler. Sonuç olarak görevinin son günü geldiğinde konsüllüğünde yaptığı her şeyin savunmasını ve hesabını vermek istedi, – sadece diğerleri tarafından övülmesi değil, aynı zamanda bizzat kendisinin methedilmesinde, kesinlikle büyük bir memnuniyet vardı.- Onlar onun sessiz kalmasını istediler ve yemininden başka tek kelime etmesine izin vermediler, bu konuda onlara tribunus Metellus Nepos yardım etti. Bununla birlikte onlara karşı direnmek için elinden gelenin en iyisini yaparn Cicero yeminine şehri kurtardığı sözünü de ekledi ve bunun için çok daha büyük bir nefrete maruz kaldı.

Iunius Silanus ve Lucius Licinius'un sahip oldukları memuriyetlerinin olduğu yılın tam başında Catilina öldü. Bir süre Lentulus'un yaptıklarını izledi ve umutla, Cicero ve yandaşları zamanında öldürülürse kalan planlarını kolayca tamamlayabilirdi. Ama Lentulus'un öldüğünü ve takipçilerinden pek çoğunun bu nedenle terk ettiğini öğrenince savaş için bütün riskleri göze almak zorunda kaldı, özellikle Faesulae'yi çevirmiş olan Antonius ve Metellus Celer onun hiçbir yere kaçmasına izin vermediler. İkisi ayrı ayrı kamp kurdular, Metellus'tan daha üst rütbede olmasına rağmen Antonius'a karşı ilerledi. Çünkü komploda onun rolü göz önüne alındığında Antonius'un bizzat yenik düşmesine izin vereceği konusunda beklentileri vardı. Bundan şüphelenerek artık Catilina'ya karşı dostça davrandı, çünkü o zayıftı, çoğu adamın hem dostluk hem de

düşmanlıkla birlikte kendi menfaatleri söz konusuydu. Ayrıca onların istekle savaşmadığını görünce Catilina onların bazı sırlarını açıklayabilir, bazı suçlamalarda bulunabilir diye korku içindeydi, hastaymış gibi davrandı ve savaşın yönetimini Marcus Petrius'a verdi.

Bu komutan komplocularla savaşa katıldı ve oldukça kanlı bir mücadelede Catilina'yı ve çok cesurca savaşıklarından diğer üç bin kişiyi de öldürdü; onlardan biri bile kaçmadı, ama onun garnizonundaki her bir adam yenildi. Galipler bile ortak bir yenilginin yasını tuttu, çünkü onlar yok etmişlerdi, bununla birlikte haklı olarak her şeye rağmen müttefik ve vatandaşlar fazla ve çok cesurdular. Antonius insanların onun ölümü konusunda emin olmaları ve daha fazla korkmamaları için Catilina'nın başını şehre gönderdi. Öldürülenler gerekli sayıların⁴⁴⁴ altına düşmesine rağmen zafer için imparator diye bizzat alkışlandı. Kurbanlar karara bağlandı, ve insanlar bütün tehlikelerden kurtuluşlarını ifade etmek için giysilerini değiştirdiler.

Bununla birlikte Catilina ile iş birliği yapan ve hala hayatta kalan müttefikler sessiz kalmadı, ama ceza korkusu yüzünden isyan çıkarmayı sürdürdüler, her bir bölgesine onların üstesinden gelen praetorlar gönderdiler, onlar hala az çok dağıtılmamışken cezalandırdılar. İncelemeden uzak duranlar suçlu bulundu ve komploda yer alan bir atlı olan Lucius Vettius bilgi verdiği için kınandı, ama şimdi dokunulmazlık sözüyle katılanları ifşa etti. Bazı adamlar suçlandıktan ve isimleri tabletlere yazıldıktan sonra diğer birçoğunun katıldığı ayrıcalık için bu devam etti. Senatörler, onun bazı konular için uygun olduğunu ve tekrardan belge vermeyecekleri korkusuyla isimlerin bazılarını silebileceğinden

⁴⁴⁴ Appianus'ta bu sayı on bin, Diodorus'ta ise altı bin olarak verilmektedir.

şüphelendiler, her şeyi sözlü olarak ona imada bulundu. Sonra utanç ve korkuyla sadece birkaç kişinin adını verdi. Sonra şehirde olay olduğu ve müttefikler arasında insanların cehaletleri yüzünden adları verildiğinde, bazıları kendileri için gereksiz yere telaşlandıkları için, bazıları diğerlerinden yanlışlıkla şüphe ederken, Senato isimlerin cezalandırılması gerektiğini buyurdu. Sonuç olarak suçsuz olanlar aklandı, suçlular mahkemeye gönderildi ve mahkum edildi, diğerlerinin de davaları düştü.

Catilina'nın kariyeri ve çöküşü böyleydi, ama Cicero'nun ünü ve ona karşı verdiği konuşmalar sayesinde, yaptıklarından daha büyük bir ün kazandı.⁴⁴⁵

Dio Cassius'tan Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyet'in yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

“Ertesi gün ve onu takip eden gün her iki tarafta hazırlandı, ama Caesar'ın yandaşları başardı. İlk olarak oy kullandılar. Bizzat Caesar için bir heykel yapılmasını ve bunun sadece Senatoda eski quaestorlar arasında değil, aynı zamanda kabul edilen gelenekten çok on yıllık memuriyetlere aday olunmasını oyladılar. Ve askeri için harcadığı parayı şehirden almalıydı, çünkü savunma için onları kendi bütçesinden silahlandırdı. İkinci olarak da herhangi bir savaşta savaşmama ayrıcalığına sahip Antonius'un bıraktığı askerleri ve onlara hemen verilmesi gereken toprakları oyladılar. Antonius'a lejyonları bırakması, Gallia'dan ayrılıp Makedonia'ya dönmesi için elçi heyeti gönderdiler, verilen günden önce ya da düşman saldırısında görülecekleri bilmek için eve (Roma'ya) dönmesini içeren emirlerin yer aldığı bir bildiriye oyladılar. Bununla birlikte eyaletlerdeki valilik görevini kabul eden senatörleri görevlerinden aldılar ve diğerlerini onların yerine

⁴⁴⁵ Dio Cassius, *Romaike Historia*,37, 29-42.

göndermeleri gerektiğine karar verdiler. O zaman onaylanan önlemler bunlardı; ve kısa süre sonra onun kararını öğrenmeden önce bile meydana gelen felaketin durumunun, senatör kıyafetlerini bir kenara bırakmalarını, konsüller ve Caesar için Antonius'a karşı bir savaş verilmesini, bir praetorun yetkisinin sonradan verilmesini oyladılar, Gallia Transalpina'nın bir bölümünün valisi olan Lucius Munatius Plancus ve Lepidus'a yardımı bildirmelerini buyurdular. Nasılsa Antonius'un savaş konusundaki isteğine karşılık, bu şekilde kendileri Antonius'un özrünü bir düşmanlık belirtisi olarak aldılar. Derhal genç Caesar'a (Augustus) göre kendisine haklı ve adil bir şekilde davranmayan elçileri kınadı. Ve senatörlerin üzerine attığı savaşın suçunu ortaya çıkarmak için, dönüşünde bir elçi heyeti gönderdi, ve kendi cephesini korudu, bazılarıda karşı önerilerde bulundu, ama bunlar ya Caesar ya da onun yandaşları tarafından imkansız olarak görüldü. Senatonun emirlerini uygulamada hiçbir amaç gözetmezken ve senatörleri çok iyi bilinen, önerdiklerinin yapılmayacak olanların hepsinin kararlarını uygulayacağına yönelik söz vererek kandırdı, sadece bizzat kendisi böyle yaptığı iddialarına sığınabilmeye değil, aynı zamanda mualif hareketin önerilerinin reddinde, savaş için ilk fırsatın verildiğini görebilir. Bu askerlerin Caesar'ın konsüllüğü oylanması hem Cassius hem de Brutus'un konsül olarak seçileceğini kabul ederlerse, Gallia'dan ayrılacağını ve lejyonlarını dağıtacağını söyledi. Yaptığı bu son talepteki amacı bu iki adama karşı kazanmış olmaktı, öyle ki onların suikast ortağı olan Decimus'a karşı, onların hiçbir kızgınlık beslememeleri gerekiyordu. Bütün bunlar olurken, tekrar bazı belirtiler meydana geldi, bunlar hem şehir için hemde konsül Vibius için önemliydi. Çünkü savaş için yola çıkmadan önceki

son toplantıda, Vibius⁴⁴⁶'un konuşması esnasında kutsal hastalık olarak bilinen hastalığa yakalanmış bir adam yere yığıldı. Evinin girişinde bulunan bronz heykeli de sefere çıktığı saat ve günde kendi etrafında döndü, ve savaştan önceki kutsal kahin tarafından kanın çokluğu yüzünden yorumlanamadı. Bunun gibi akıtılan kanla zafer işaretini ona veren biri düştü ve zafer işaretini kirletti. Bütün bunlar onun durumu için birer belirtiydi. Şimdi bütün bunlar kendisi sıradan bir vatandaş olduğunda başına gelmiş olsaydı, kendisi için uygun görülebilirlerdi, ama konsül olduğu için onların belli bir konumu vardı. Sonuç olarak bu belirtiler şunlardır: Eskiden doğuya dönük olan Palatinus Tepesindeki Tanruların Annesi⁴⁴⁷ heykeli kendiğinden batıya döndü. En ağır savaşın olduğu Mutina yakınlarındaki Minerva Tapınağında dışarı önce bolca kan sonrada bolca süt aktı, konsüller ise Ferae Latinae'dan⁴⁴⁸ önce bu yeniliği fark ettiler, bunun gibi hem onların hem de Romaluların başından geçenlere dair hiçbir örnek yoktu. Hiçbir durumda böylesine büyük bir insan yığını yok olmadı, bunlar arasında iki konsül, bazıları hemen bazılarıysa sonradan pek çok seçkin kişininde içinde bulunduğu senatörler ve atlılar vardı. Savaşın ilk ve ikinci yerinde Sulla rejimindeki gibi tekrar meydana gelen evdeki katiller, vatandaşları yok etti. Antonius'un Mutina'da Decimius'u kuşamasının nedeni Decimus'un Gallia'yı ona vermemesidir, ama o, sanki Decimus, Caesar'ın katiliymiş gibi davrandı. Savaşın bir diğer haklı sebebiyse ona hiçbir itibar getirmemesiydi ve aynı zamanda babasının öcünü almak için Caesar'a yardım eden insanların hissettikleriydi. Cassius ve Marcus

⁴⁴⁶ Aulus Hirtius ile birlikte İ.Ö. 43 yılı konsülü.

⁴⁴⁷ Rhea.

⁴⁴⁸ Alba Dağında Nisan ayında kutlanılan Roma'nın geleneksel festivallerinden biri.

Brutus'un konsül olarak atanmalarını talep ettiğinde plan yaptı, Gallia'nın kontrolünü elinde tutmak için bir sebebi vardı. Kendi avantajını hesapladı. Şimdi Caesar ise ona karşı savaş kararı oylanmadan önce, hiçbir şey başarmamış olsada rakibine karşı sefere çıktı. Bununla birlikte kabul edilen kararları duyduğunda, onurlandı ve sevindi. Praetorluk yetkisini ve ayrıcalığı kabul ettiği sırada kurban ederken, sayısı on iki olan bütün avların karaciğerlerinin sayısı iki katı oldu. Ama elçilerin ve tekliflerin Antonius'a gönderilmesine karşı olan uyarılar yerine bir an önce savaşı bitirmek istedi. Çünkü konsüllerin Antonius'a barışla ilgili bazı özel mesajlar gönderdiğini anladı, şüphesiz senatörler yakalanmış olduklarından bazı mektuplar sonrakilerce gönderilince, konuşmaları için onları ele geçirdi, ondan konuyu saklayarak, mazeret olarak kışla birlikte tam ve hevesli bir şekilde savaşa devam etmiyorlardı. Bununla birlikte bu olanları açığa vuramadı, çünkü onları yabancılaştırmak istemiyordu, diğer yandan ise onlara karşı herhangi bir ikna edici bir şey ya da güç kullanması uygun değildi. Forum Corneli'deki kış ordugahında Decimus hakkında tehlike işaretleri görünene kadar sessizliğini bozmadı. İlk olarak Decimus Antonius'a karşı güçlü bir şekilde kendini savunuyordu. Bir seferde ise bazı adamların askerlere rüşvet vermek için şehre gönderildiğinden şüphelendi, bütün hazırlıkları tahmin etti ve birkaç tane fikri haberciye bildirdi, emrindeki bütün adamların belli bir tarafa sıradan vatandaşların diğer tarafa gitmesini gösterdi. Böylece Antonius'un casuslarını fark ederek yakaladı, çünkü casuslar ne tarafa gideceklerini bilmiyorlardı ve diğerlerinden ayrıldılar. Onu engelleyen bir duvardı, onun fırtınadan dolayı zapt edilebileceğinden ya da erzak kıtlığından teslim olabileceğinden

korktuğu için Caesar seferde ona katılması için Hirtius'u⁴⁴⁹ zorladı; Vibius Antonius'un yasalarını yürürlükten kaldırmak ve vergi toplamak için hala Roma'daydı. Bu nedenle yola çıktılar ve kendi garnizonlarının terk ettiği Bononia'yı⁴⁵⁰ kolayca ele geçirdiler, ve sonradan onlara karşı duran atlıları bozguna uğrattılar; ama Mutina yakınındaki nehir yüzünden uzağa ilerlemek uygun olmadığı için orada siper aldılar. Ama Decimus'un bildiği şartlar yaratmadı, onlar ilk olarak en uzun ağaçtan tehlike işareti göndermeye çalıştılar ve o bunu oylamayınca, baştaki ufak levhadaki bazı sözcükleri değiştirdiler. Kağıt parçalarını topladı ve geceleyin onu suyun altından götürmesi için onu dalgıca verdi. Bu nedenle Decimus onların görüntülerini ve onların yardım sözünü bir seferde öğrendi, onlara aynı biçimde karşılık verdi, sonra ise onların birbirleri için olan planlarını ortaya çıkarmak için buna devam ettiler. Her iki tarafın bazı yandaşları toplanarak saldırı için geldiler, ve sonra her iki taraftanda kalanlar kurtarmaya gelince, iki güç arasında sert bir savaş oldu, bu savaşta Antonius galip geldi. Başarısına ve Vibius'un yaklaşmasına sevinerek Vibius varmadan önce düşman kampını ele geçirebilir mi diye görmek için saldırdı. Bu yüzden savaş daha kolay oldu. Diğer yoldakilerin koruyucuların yanı sıra arkadakiler ve diğeri onunla görüşmek için ortaya çıkmayacaklarından, onlarla bağlantı kurmak için emirlerle orada arkasında ordusunun bir bölümünü ayırdı. Ve bu yüzden bizzat kendisinin bulunduğu konumu mümkün olduğunca görünür kıldı. Aynı zamanda geriden kimse saldırmazın de iyi bir önlem aldı. Bu emirleri bildirdikten sonra Bononia'ya yaklaşan Vibius'a karşı geceleyin gizlice yola çıktı ve

⁴⁴⁹ İ.Ö. 43 yılı konsülü.

⁴⁵⁰ Günümüzdeki Bologna.

tuzak vasıtasıyla bizzat Vibius'un sert bir şekilde yaralanmasında askerlerinin büyük bir bölümünü öldürmekte ve surlarda kalanları engellemekte başarılı oldu. Sonunda önemli bir zamanda devam ederse ve onları kuşatmış olursa onları yok etmiş olacaktı. İlk hamlede herşeyi başardıktan sonra, tehlike işaretleri verilmesin diye o, Caesar ve diğerlerinden bazı tersliklerin meydana geleceğini kabul etmesi gerekiyordu ve tekrar onlara döndü. Ama seyahat yolları ve savaş ona bıkkınlık verirken zaferinden sonra ona saldıracak herhangi bir gücü beklemezken Hirtius onu gördü ve kesinlikle onu yendi. Hirtius ve Caesar ne olduğunu fark edince, Caesar kampı gözetlemeye devam etmek için kaldı ve Hirtius, Antonius'a karşı yola çıktı. Antonius'un mağlubiyeti ile asker ve Senato tarafından imparator olarak sadece Hirtius değil, aynı zamanda kötü bir şekilde yolculuk etmesine rağmen Vibius ve Caesar'da selamlandı. Savaşa katılmış ve ölmüş olan kişiler için oylama yapıldı. Ve kazandıkları bütün ödüllerin onların yaşayan oğulları ve babalarına verilmesi gerektiği oylandı. Antonius'a karşı sergilenen öfkeden uzak olarak onun bütün eşyalarını ve Mutina'da arkasında ne bıraktıysa kendisine gönderdi, sonuçta askerleri tutumlarını değiştirmeye başlamışlardı Caesar ve Hirtius bu durumdan hoşnuttu, Antonius'un kampına yaklaşarak onu savaşa davet ettiler, o sırada Antonius korktu ve sessiz kaldı, ama sonra Lepidus'un gönderdiği ordu ona gelince tekrar cesaretlendi. Bizzat Lepidus ordusunu gönderdiği iki taraftan birine karşı bunu belirtmedi, akrabası Antonius'u sevdiği için Senato tarafından Antonius'a karşı savaşmak için komutan Marcus Silanus'a net bir bilgi vermedi. Ama bu subay şüphesiz onun daha üstü olanların görüşlerini iyi bir şekilde bilerek Antonius'a karşı sorumluluğu devam etti. Böylece Antonius bu takviyeleri kabul edince, cesurca ani bir

*saldırı yaptı, ama her iki taraftaki böylesine büyük bir katliamdan sonra
Antonius kaçtı.*⁴⁵¹

Dio Cassius olayları detaylı bir biçimde ele almıştır. Alıntıladığım kısımlara baktığımızda, Catilina Tertibi'ni anlatırken tarafsız bir tavır takınmıştır. Ancak Cicero'yu gerektiği kadar yüceltmeyip onun bir devlet adamı olarak yapması gerekenleri yaptığını göstermiştir. Bu da Sallustius'tan yararlandığını ve Caesarcı bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Mutina Savaşı ile ilgili alıntıları yapmamın nedeni: Dio Cassius'un anlatımında savaş ile ilgili kahinlerin söylediği belirtileri detaylı bir biçimde ele alması ve savaşın gelişimini bu belirtilerle ilişkilendirerek anlatmasıdır.

Plutarkhos

İ.S. 46 yılında Boiotia'daki Khaironeia şehrinde doğmuştur. Zengin bir aileye mensup olup eğitimini Atina'da almıştır, Delphoi'da filozof Ammonios'un derslerini de izlemiştir. Plutarkhos'un yetenekleri dikkat çektiği için kendisine önemli görevler verilmiş ve gençliğinde vataniyle ilgili bir meseleyi görüşmek için Roma'ya elçi olarak gönderilmiştir. Daha sonraları birkaç defa Roma'ya tekrar gitmiştir ve Kuzey İtalya'yı dolaşmıştır. Roma'da konferanslar vermiş ve zamanın önemli kişileriyle tanışmıştır. Yaşamının büyük bir kısmını memleketi Khaironeia'da geçirmiştir, orada *arkhonluk* yapmıştır. Ayrıca Roma vatandaşlık hakkı elde etmiş ve Apollon rahibi olmaya hak kazanmıştır. Plutarkhos'un yaklaşık İ.Ö. 120 yılına doğru memleketinde öldüğü sanılmaktadır.

Plutarkhos *Bioi Paraleloi* adlı eserinde dönemin siyasal olayları yerine ortaya bir ahlak portresi çıkarmayı amaçlamıştır. Yazdığı bu biyografileri Quintus Socius Senecio'ya adadığı bilinmektedir. Plutarkhos için asıl önemli olan tarihsel bir karardan ziyade ahlaki bir görüştür. Kendisi çağdaşı Suetonius'tan farklı olarak ahlaki

⁴⁵¹ Dio Cassius, *Romaike Historia*, 46, 29-38.

anekdotları az çok tarihsel bir sıraya koymaya çalışmıştır. Plutarkhos'un kullandığı kaynaklar çeşitlilik göstermektedir. Klasik dönem ve sonrası yaşamış olan kişilerin anlatımında bu kişilerin kendi kitaplarından yararlanmıştır.⁴⁵² Plutarkhos pek çok kaynağı kendisi olarak göstermiştir. Sözlü kaynak olarak da⁴⁵³ kendi büyük babası Lamprias'ı, Kleopatra zamanında İskenderiye'de tıp öğrenimi ve sarayda doktorluk yapmış olan Philotas'ı vermiştir.

Plutarkhos eserini verirken her bir kişi için farklı kaynaktan yararlanmıştır. Yunanlar için Yunan, Romalılar için Latince kaynaklardan yararlanmıştır. Bu nedenle tarihçiliğine güvenebiliriz. Ancak unutulmaması gereken ise Romalı ile Yunanları karşılaştırırken ne kadar çaba gösterse de az da olsa Yunanların tarafını tutmaktan kendini alamamış olmasıdır. Oldukça iyimser olduğundan da çoğu kahramanın sadece iyi yönlerini gördüğünü ve bazen de kronolojik hatalar yaptığını unutmamalıyız.

Plutarkhos'tan Catilina Tertibi ile ilgili bazı alıntılar:⁴⁵⁴

*“Devrimcilerin başında gözü kara ve herşeyi yapabilecek bir adam olan Lucius Catilina bulunuyordu. Bu adamın üzerinde her türlü leke vardı. Bunlar arasında kendi kardeşini öldürtmek ve kızıyla yatmak da bulunmaktaydı.”*⁴⁵⁵

Cicero dışarı çıktıktan sonra herkesi Palatinus Dağı'na giden yolda

⁴⁵² Cicero'nun *Philippicae Söylevleri* adlı eseri, Augustus'un *Res Gestae* adlı eseri, Marcus Silanus, tarihçi Delius, Kleopatra'nın doktoru Olympos'un tarih kitabı.

⁴⁵³ Babasının dedesi Nikorkhos.

⁴⁵⁴ Plutarkhos'tan yapılan alıntılar *Caesar* için İo ÇOKONA, *Cicero* için Furkan AKDERİN, *M. Antonius* için Mehmet ÖZAKTÜRK'ün çevirilerinden alınmıştır.

⁴⁵⁵ Plutarkhos, *Cicero*, 14.

Sacre Sokağı'nın başındaki Iuppiter Stator Tapınağı'nda⁴⁵⁶ topladı. Henüz Roma'dan ayrılmamış olan Catilina da kendisini masum göstermek amacıyla oraya geldi. Fakat hiçbir senatör onun yanına gidip oturmak istemedi. Catilina'nın yanına oturdukları da kalkıp yer değiştirdi. Fakat o yine de söz aldı. Fakat sözleri sürekli kesildiğinden dolayı ne dediği anlaşılamadı.⁴⁵⁷

Soylu bir aileden olan Fulvia adında bir kadın durumu Cicero'ya haber verdi ve kendisini Cethegus'tan korumasını söyledi. Gerçekten de iki adam sabaha karşı Cicero'nun evine geldi. Kapı açılmayınca da gürültü çıkarıp şikayette bulundu. Bu da kuşkuları iyice arttırdı.⁴⁵⁸

Catilina yalnız düzeni değiştirmek değil, Roma Cumhuriyetini yıkmak, kargaşa çıkarmak niyetindeydi. Planları tümüyle açığa çıkmadan sürgün edildiğinde entrikayı devam ettirmek için geride Lentulus ve Cethegus'u bırakmıştı, Caesar'ın da onlara gizlice yardım etmediği hiç kesin değildi. Senato toplanıp verilecek ceza konusunu incelediğinde herkes ölüm cezası istediği halde Cicero tekrar konuyu gündeme getirdi ve tekrar senatörlerin düşüncelerini sordu. O zaman Caesar etkileyici bir konuşma yaparak mahkeme önünde sorgulanmadan ölüm cezasına çarptırılmalarının Roma geleneklerine uygun olmadığını, bu kadar değerli ve soylu insanların böyle bir suçlamayla hayatlarına son verilmesinin yakışık almadığını ileri

⁴⁵⁶ Yunan'daki Zeus'un Romalılardaki karşılığı olan Iuppiter'in Stator sıfatı "koruyucu" anlamına gelmektedir.

⁴⁵⁷ Plutharkhos, *Cicero*, 21. Burada Plutarkhos, Cicero'yu destekleyen bir üslup kullanarak Cicero yanlısı bir tablo çizmiştir.

⁴⁵⁸ Plutharkhos, *Cicero*, 21.

sürdü. Sonra da Cicero'nun seçeceği bir İtalyan kentinde hapsedilmelerinin ve Catilina tutuklandıktan sonra onların nasıl cezalandırılacağına sükûnet içinde karar verilmesinin daha uygun olduğunu söyledi.⁴⁵⁹

...Cicero'nun konsüllüğünü o kadar övdü ki sonunda hiç kimseye verilmeyen bir şeref Cicero'ya verildi: "Vatanın kurtarıcısı!" Bu şeref Cato tarafından Cicero'ya halkın huzurunda verildi."⁴⁶⁰

Plutarkhos'tan Caesar'ın ölümü ve Cumhuriyetin yıkılışı ile ilgili bazı alıntılar:

"Üstelik o gece kendisi Cassius'u, Lepidus da Brutus'u yemekte eğlendirdi. Bunun üzerine Antonius Senatoyu topladı, genel af çıkarılmasını, eyaletlerin de Brutus ve Cassius taraftarları arasında pay edilmesini destekleyen bir konuşma yaptı. Senato bunları onayladı ve Caesar'ın actasının hiçbir değişiklik yapılmadan yürürlükte kalması gerektiğine karar verdi. Böylece Antonius Senato binasından dışarı çıktığında artık çok yüce ve saygıdeğer biriydi; çünkü onun i savaşı önlediği, büyük ve olağanüstü sıkıntılarla dolu sorunları akıllıca ve bir devlet adamına yakışır bir biçimde çözmüş olduğu düşünülüyordu.⁴⁶¹

Senatonun toplandığı yerde Pompeius'un bir heykeli vardı. Cinayetin burada işlenmesi tanrıların işi değil de nedir? Cassius'un harekete geçmeden önce heykele baktığı ve Epikuros'un felsefesini iyi bilmesine rağmen ondan yardım istediği söylenir.

Brutus Albinus, Caesar'a sadık olan ve gücü dolayısıyla tehlike yaratması beklenen Antonius'u toplantı yerinin dışında kasten uzun bir sohbetle oyaladı. Caesar içeri girince herkes saygı gösterisi olarak ayağa

⁴⁵⁹ Plutarkhos, Caesar, 7; Cato Minor, 22, 23, 24; Cicero, 21; Cicero, Pro Sestio, 61.

⁴⁶⁰ Plutarkhos, Cicero, 30.

⁴⁶¹ Plutarkhos, M. Antonius, 14.

kalktı, Brutus'un adamları da oturacağı yerin etrafını sardılar. Kardeşinin sürgünden geri getirilmesini isteyen Tillius Cimbrus'un ricasına katılır gibi yaptılar ve Caesar yerine gidene kadar peşinden ayrılmadılar. Bu ısrarları Caesar'ın canını sıkmaya başladı ve onları geri itmek istedi. O anda Tillius Cimbrus, Caesar'ın giydiği cübbeyi aniden iki eliyle çekerek başından çıkardı. Sinyal buydu. İlk darbeyi Cascas kılıcıyla boynuna indirdi, ancak çok tedirgin ve heyecanlı olduğundan vuruşu öldürücü değildi. Bu arada Caesar dönüp Cascas'ın kılıcını elinden aldı. Aynı anda ikisi de bağırmağa başladılar. Biri, vurulan, Latince 'Pis Cascas, ne yaptığını sanıyorsun,' derken, diğeri, vuran, Yunanca 'Kardeşim, yardıma koş,' diye kardeşine seslendi.

Ortalık öyle bir karıştı ki olaylardan habersiz olanlar şaşkınlıktan ve korkudan ne yapacaklarını şaşırıldılar. Ağızlarını bile açıp bağırmadan ya da yardıma koşmadan yerlerinde çakılıymış gibi durdular. Tersine suikasti düzenleyenler kılıçlarını çekip etrafını sardı ve her biri vücudunu delik deşik etmeye başladı. İlk başta Caesar kendini korumaya çalıştı, ancak yüzüne, gözüne gelen kılıç darbeleriyle avcılarının elinde çırpınan vahşi bir hayvana dönüştü. Bu cinayete herkesin katılması şarttı, çünkü hiç kimse üstlenmek istememişti. Bu yüzden Brutus da kasığına bir darbe indirdi. O an Caesar'ın dönüp ona baktığı ve direnmeyi bırakarak elbisesiyle başını örttüğü ve kendini katillerinin eline bıraktığı söylenir. Tesadüfen ya da kasten Caesar'ın bedeni Pompeius'un heykeline kadar sürüklendi. Heykelin her tarafı öyle bir kana bulanmıştı ki düşmanın cezasını Pompeius kendi eliyle vermiş gibiydi. Caesar yaralarından ayakta duramayacak halde heykelin dibinde can çekişti. Vücutunda yirmi üç kılıç darbesinin olduğu, ayrıca ona

vuranların kargaşada birbirlerini de yaraladıkları söylenir.”⁴⁶²

Plutarkhos, Cicero'nun, Antonius'un ve Caesar'ın hayatını ele alırken tarafsız davranıp onlarla ilgili her detayı vermeye çalışmıştır. Catilina Tertibi'ni anlatırken Catilina'nın yaptıklarını ve devlet için bir tehlike olduğunu anlatarak Cicerocu bir tavır takınmıştır. Cicero gibi Fulvia'dan bahsederek Cicero'nun söylevlerinden ve Sallustius'tan yararlanmıştır. Cicero için Cumhuriyetin ne kadar önemli olduğunu gösterdiği için bu kısımları alıntılardım. Antonius'un hayatını anlatırken ise Caesar'ın ölümünden sonra devleti içinde bulunduğu karışıklıktan kurtardığı için Antoniu'u övmüştür. Caesar'ın ölümünü sanki kendisi de bu olaya şahit olmuşçasına oldukça detaylı anlatmıştır. Plutarkhos'un Cicero, Antonius ve Caesar'ın hayatlarının anlatıldığı kısımları alıntılanarak her birinin devlet için ayrı bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaya çalıştığı için Plutarkhos'un tarafsız tavrını göstermeyi amaçladım.

⁴⁶² Plutarkhos, *Caesar*, 66.

SONUÇ

Cicero altmış üç yıllık hayatı boyunca kendisini Cumhuriyetin gelişmesine ve kalıcı olmasına adanmıştır. Bu süreçte Cumhuriyet için çok önemli olan iki olaya tanık olmuştur. Bunlardan ilki Catilina Tertibi, ikincisi ise Caesar'ın öldürülmesidir. Bu olaylardan biri Cicero'nun kariyerinin altın çağını yaşamasına, öbürü ise kariyerinin sona ermesine neden olmuştur. Cicero, Catilina Tertibi sırasında *In Catilinam* isimli dört söylev vermiştir. Bu söylevlerinde yeri geldiğinde olayları abartarak halkın korkmasına neden olmuştur. Ancak söylevlerinde dile getirdiği olayları ele alan diğer Antik Çağ yazarları da ele alarak Cicero'nun anlatılarını desteklemişlerdir. Ancak özellikle Gümüş Çağ yazarlarına baktığımızda imparatorluğun baskısı ile Cumhuriyet dönemindeki olaylara çok fazla yer verilmediği görülmektedir. Bu konuda etkili olan faktörleri arasında eserlerin daha çok imparatorun isteği üzerine yazılması, imparatorun propagandasının yapılması ya da imparatora yaranmak amacıyla yazılması sayılabilir. Bu sebeplerle Cumhuriyet ile ilgili konulara ya hiç yer verilmemiştir ya çok kısa bir şekilde anlatılmıştır ya da baştan savma bir şekilde geçirilmiştir.

Şunu da unutmayalım ki Cicero bir Cumhuriyet savunucusudur ve Cumhuriyete karşı en ufak bir tehlike dahi olsa, onun açısından bu durum çok önemli ve büyük bir tehlikedir. Söylevlerinde az da olsa bazı konuları abarttığı görülmektedir. Buna karşın onun Cumhuriyete karşı olan sadakati göz önüne alındığında bu abartıların gayet normal olduğu kabul edilmelidir. Bu abartmalarında Senatonun ve halkın ikna edilmesi ve gerekli tedbirlerin bir an önce alınması gerekmektedir. Cicero'nun Cumhuriyete en ufak bir zarar gelmesini engellemek amacıyla bu abartmaları yaptığı görüşümdedir. Sallustius, Caesar taraftarı olsa dahi bunu açık bir biçimde ifade etmekten çekinmiştir. Appianus ve Dio Cassius ise daha çok tarafsız görünmüşlerse de zaman zaman Cumhuriyet yanlısı bir tavır sergilemişlerdir.

Catilina Tertibi, Roma'daki borç ve yoksulluk sorununu çok açık bir şekilde

göstermektedir. Sürekli çatışma halindeki gruplar arasında, mallarına el konulan kişiler, kara listelere alınan kişilerin aileleri, Roma'daki yaşam koşullarına dayanamayan *plebler* vardır. Savaşlar İtalya'yı olumsuz yönde etkilemiştir. İ.Ö. 70 ve 60'lı yıllardaki askeri alandaki düzenlemeler, toprak yasalarının istenilen sonuçların alınamaması, halkı kötü yönde etkilemiştir. Yavaş yavaş gelişen olaylar zinciri kurumların giderek bozulmasına neden olmuştur. Düzen ne kadar korunmak istense de yapılan çalışmalar yeterli olmamıştır. Dolayısıyla Catilina ve peşine takılan soyluların yol açtığı olaylar Roma'nın içler acısı durumunu gözler önüne sermektedir.

Cicero'nun hayatında ikinci bir dönüm noktası olan Caesar'ın ölümü ve sonrası yaşananlara baktığımızda, bu dönemde Cicero'nun politik yaşama geri döndüğünü görmekteyiz. Bunun nedeni Cicero'nun Cumhuriyeti kurtarma ve ayakta tutma isteğidir. Artık Cumhuriyet son demlerini yaşarken yönetim sistemi yavaş yavaş bozularak zenginlerin üzerindeki baskının azalmasına neden olduğu gibi askeri alanda başarı gösterenlerin kendilerini diktatör ilan ederek yönetime el koymalarına yol açmıştır. Cicero o dönemde gerçekleşmiş ve ileride gerçekleşecek olaylardan dolayı kötümserdir. Cumhuriyetin yıkılmasından korkmaktadır. Görünürde bir Cumhuriyet var olsa da özde bir Cumhuriyet yoktur. Cicero'nun olanlar karşısındaki tutumunu *Philippicae Söylevleri*'nde görmekteyiz. Bu söylevleri Caesar'ın yerine geçmeye çalışan Antonius'a karşı vermiştir. Başta Antonius'a karşı olumlu görüşleri olsa da daha sonradan ona karşı görüşlerinin değiştiği, hatta onun vatan haini ilan edilmesini sağladığını görüyoruz. Söylevlerindeki amaç Senatonun ve halkın Cumhuriyet için el ele verip mücadeleye etmesini sağlamaktır. Bunun için gerçekleri dile getirmiştir. Cicero söylevlerinde Octavianus'u yüceltmiş ve on dokuz yaşında olmasına rağmen yirmi dokuz yaşında yükselebileceği memuriyetlere aday olabilmesini sağlamıştır. Cicero'nun bunu yapmasındaki amacı Octavianus'u Cumhuriyetçiler tarafına çekip ona Cumhuriyetin ayakta durmasını sağlayacak yolu göstermektir. Başta Cicero'nun yaptıkları işe yarıyor

gibi görünse de aslına bakılırsa Octavianus'un, Caesar'ın katillerine olan öfkesi hiç dinmemiş olduğu ve manevi babasının intikamını alma amacından en baştan beri sapmadığı anlaşılmaktadır. Bunu yaparken Cicero dahi olacaklardan şüphelenmemiştir, aksine verdiği söylevlerle Octavianus'u gereğinden fazla övmüştür. Genç ve zeki Octavianus da Cicero'yu amaçlarına ulaşabilmek için kullanmıştır. Muhtemelen Cicero bütün bu olanları fark ettiğinde dönülmez bir yola girdiğini anlamıştır. *Philippicae Söylevleri* Cumhuriyetin son yıllarındaki durumları açıkça ortaya koymaktadır. Diğer Antik Çağ yazarları da eserlerinde Cicero'nun söylevlerine yer vermişler, Cicero'nun anlatımını desteklemişlerdir. Cicero söylevlerini verirken olayları abartmamış, aksine gerçekleri dile getirerek halkın ve Senatonun temkinli hareket etmesini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak Cicero ne kadar çabalasa da amacına ulaşamamıştır; tersine Cumhuriyetin yıkımında başrol oynayan kişilerin kararıyla öldürülmüştür.

Antik Çağ yazarlarından Appianus ve Dio Cassius, Cicero'nun bazı konuşmalarına eserlerinde yer vermişlerdir. Ancak bu konuşmalar Cicero'nun *Philippicae Söylevleri* ile bire bir örtüşmese de oldukça yakındır. Kanımca bu yazarlar Cicerocu bir yaklaşım takınmışlarsa da Octavianus'un tarih sahnesine çıkışı ile imparatorluğu ve Octavianus'u yüceltip savunmuşlardır.

Philippicae Söylevleri bizlere Caesar'ın ölümünden sonra Roma Cumhuriyetinin oldukça kritik bir döneme girdiğini; Cumhuriyetin devamı için sadece Caesar'ın öldürülmesinin yetmediğini, aksine asıl zorlukların bundan sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Cicero bu zorlukların çözümünü Octavianus'ta aramış olsa da bu Cumhuriyetin kurtuluşuna yetmemiş, aksine yıkılışını hızlandırmıştır.

KAYNAKÇA:

Albrecht, V., *A History of Roman Literature Vol.II, From Livius Andronicus to Boethius with Special Regard to Its Influence on World Literature*, Brill, 1996

Altman, William H. F., *Cicero and Fourth Philippic*, Gruen, Syme and Strasburger, Brill's Companion to The Reception of Cicero, 2015

Andersen, David William, *The Extraordinay Effeminate: The Characterization of Marcus Antonius in Cicero's Second Philippic*, University Queensland, 2013

Appianus, *Appian's Roman History*, (İng. Çev. Horace White), Vol. IV., Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 1990

Atlan, Sabahat, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, İst. Üni. Ed. Fak. Yayınları, No: 1529, İst., 1970

Augustus, *Ankara Anıtı*, (Çev. Çiğdem Dürüşken), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2009

Beard, Mary & Crawford, Michael, *Rome In The Late Republic*, Cornell University Press, Newyork, 1985

Bird, H. W. "The Roman Emperors: Eutropius' Perspective," *Ancient History Bulletin* 1.6:139-151, 1987

Briscoe, "The First Decade", ed: T. A. Dorey, London, p. 1, 1971

Caesar, Gaius Iulius, *İç Savaş*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul, Alfa Yayınları, 2007

Cape, Robert W, Jr., *Cicero's Consular Speeches*, Brills, 2002

Cary, M. And Haarhoff, T. J., *Life And Thought In The Greek And Roman World*, London, Methuen, 1946

Cicero, Marcus Tullius, *L. Catilina Söylevi*, (Çev. Mehmet Oktan), İstanbul, Kabalcı, 2016

Cicero, Marcus Tullius, *Kardeşim Quintus'a Mektuplar*, (Çev. Hüseyin Üreten), Ankara, Hel, 2016

- Cicero, Marcius Tullius, *Konsüllük Eyaletleri Hakkında*, (Çev. Ü. Fafo Telatar), İstanbul, Multilingual, 2004
- Cicero, Marcius Tullius, *Milo Savunması*, (Çev. Çağatay Akşit), Ankara, Bilgin Kültür Sanat, 2016
- Cicero, Marcius Tullius, *Murena Savunması*, (Çev. Ebru N. Akdoğu Arca, Mehmet Oktan), İstanbul, Kabalıcı, 2016
- Cicero, Marcius Tullius, *Stoacıların Paradoksları*, (Çev. Serap Gür Kalaycıoğulları, Ceyda Üstünel Keyinci), Ankara, İmge, 2012
- Cicero, Marcius Tullius, *Quintus Cicero'dan Marcus Cicero'ya Mektup: Seçim Öğütleri*, (Çev. Ü. Fafo Telatar, Nazlı Berivan Ak), Ankara, Doğu Batı, Sayı:50, 2009
- Cicero, Marcus Tullius, *Philippicae Söylevleri I (1-6 Kitaplar)*, (Çev. F. Gül Özaktürk), Ankara, Öteki Yayınevi, 2000
- Cicero, Marcus Tullius, *Philippics*. (İng. Çev. C. A. Walter), Vol. XV., Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 1926
- Cicero, Marcius Tullius, *Letters To Atticus*, (İng. Çev. E. O. Winstedt), Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 1912
- Cicero, Marcius Tullius, *Letters To Friends*, (İng. Çev. D. R. Shackleton Bailey), Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 2001
- Cicero, Marcius Tullius, *Letters To Quintus and Brutus. Letter Fragments. Letter to Octavian*, (İng. Çev. D. R. Shackleton Bailey), Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 2002
- Cornell, T., *Roma Dünyası*, (Çev. Şadan Karadeniz) İletişim, 1988
- Cowell, F. R., *Cicero And the Roman Republic*, Penguin Books, 1962
- Çelik, Fikret, *Cicero ve Cumhuriyeti Savunusu*, Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004

Demiriş, B. *Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat, 1998

Denniston, J. D., *M. Tulli Ciceronis Orationes Philippicae I & II*, Intr. X, Oxford University Press, 1970

Diakov, V-Kovalev, S., *İlkçağ Tarihi*, (Çev. Özdemir İnce), İstanbul Yordam Kitap, 2008

Dio Cassius, *Roman History*, (İng. Çev. Ernest Cary), Vol., IV., Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 1987

Dio Cassius, *Roman History*, (İng. Çev. Ernest Cary), Vol., V., Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 1989

Diodorus Siculus, *Library of History*, Vol. XII, Fragments of Books 33-40, (İng. Çev. Francis R. Walton), Loeb Classical Libraray, Harvard University Press, 1967

ED: Easterling, Mrs P. E.; Kenney, E. J.; Knox, B. M. W., *The Cambridge History of Classical Literature, I Greek Literature, II Latin Literature*, Cambridge University Press, 1982

ED: Marincola, John, *A Companion To Greek and Roman Historiography*, Wiley, 2009

Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti*, (Çev. Çiğdem Menzilioğlu), İstanbul, Kabalcı, 2007

Florus, *Epistome of Roman History*, (Çev. Edward Seymour Forster), Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1929

Freeman, Charles, *Mısır Yunan Ve Roma, Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Ankara, Dost Yayınevi, 2003

Fuhrmann Manfred, *Cicero And The Roman Republic*, Blackwell Publishers, 1990

Griffin, Thomas Edward, *The Guilt of Catiline*, Master's Theses, Loyola University Chicago, 1940

Hall, John, *The Philippics s. 273-304*. (Brill's Compania to Cicero and Rhetoric) ed: James M. May, 2002

İplikçioğlu, B. *Helen Ve Roma Tarihinin Anahatları*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat, 2007

Kalaycıoğulları, Serap Gür, *Klasik Dönem Yazarlarında Roma Kadınının Tasviri*, Ankara, İmge, 2017

Marciniak, Katarzyna, *Catilina, de Amicitia or Cicero's Homage to Rebels (63 BC-2016 AD and Beyond)* ed: Katarzyna Marciniak and Elzbieta Olechowska (De Amicitia, Transdisciplinary Studies in Friendship), Warsaw: OBTA, Faculty of "Artes liberales" UW, 2016

Mommsen, Theodor, *The History Of Rome*, London, Routledge/Thommes Press, 1996

Myres, John L., *History Of Rome*, Rivingstons, London, 1950

Oxford Antikçağ Sözlüğü, (Çev. Faruk Ersöz), Kitap, 2014

Öktem, F, *Cicero Yaşadığı Devir Karşısındaki Tutumu*, Littera, Cilt:7, s. 158-179.

Öktem, F, *Cicero Yaşadığı Devir Karşısındaki Tutumu (2)*, Littera, Cilt:9, s. 20-35.

Özaktürk, F. Gül, "M. Tullius Cicero'nun Yedinci Philippica Söylevi," Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: 40, Sayı: 3, s. 149-158, 2000

Özaktürk, F. Gül, *Yazınsal Mektubun Tarihçesi*, Archivum Anatolicum, Sayı: 4, s. 143-165.

Özaktürk, Mehmet, "Ankara Anıtı'nın (Monumentum Ancyranum) İlk Caput'unda Değınilen İ.Ö. 44 ve 43 Yılı Olayları", Belleten, Cilt LIX, Sayı: 224, s. 17-55, 1996

Öztürk, Rukiye, *Eskiçağ Tarih Yazarlarının Roma Cumhuriyet Dönemi İç Savaşlarına Bakışı Ve İşleyiş Biçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009

Pelling, C. B. R., "Plutarch's Method Of Working The Roman Lives", The Journal Of Hellenic Studies, Vol., 99, s. 74-96, 1979

Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar, Cato Maior*, (Çev. Ayşe Sina), Ankara, Hel, 2014

Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar, Demosthenes ve Cicero*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul, Alfa Yayınları, 2006

Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar, İskender ve Caesar*, (çev. Furkan Akderin), İstanbul, Alfa Yayınları, 2007

Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar, İskender ve Caesar*, (çev. İo Çokona), İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015

Plutarkhos, Metrius, *Marcus Antonius*, (Çev. Mehmet Özaktürk), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992

Plutarkhos, *Lives, Dion and Brutus, Timoleon and Aemilius Paulus*, (İng. Çev. Bernadotte Perrin), Vol. VI., The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1918

Plutarkhos, *The Parallel Lives*, The Loeb Classical Library, London, 1916

Robinson, E. Cyril, *A History Of Rome From 753 B. C. To A. D. 410*, Methuen Educational Ltd., USA, 1986

Rose, H. J., *A Handboob of Latin Literature*, Bolchazy- Carducci Publishers, INC, 1996

Sallustius, Gaius Crispus, *Catilina Tertibi*, (Çev. Dr. Güngör (Öner) Varınlıoğlu), İstanbul, 1973

Sarıgöllü, A., *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi, 1967

Schwartz, *Die Berichte über die catilinarische Verschwörung*, Hermes 32, p. 554-608, 1954

Southern, Pat., *Augustus*, Routledge, London And New York, 1998

Stone, Martin, *Tribute to a Stateman: Cicero and Sallust*, Antichthon 33, p. 48-76, 1999

Suetonius, Gaius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, (Çev. Fafo Telatar-Gül Özaktürk), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı 232, 2008

Syme, R., *The Roman Revolution*, Oxford, 1952

Taşdöner, K., *Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri*, Tarih Araştırmaları Dergisi 31/51.s 209-236., 2012

Tatar, Nazife; Çakır, Erşah; Erdoğan, Figen, *Marcus Antonius'un İltimasçılığı Hakkında*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı: 4- Volume. 1, Issue:4, s. 216-229, 2012

Tekin, O., *Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, İletişim, 2008

The Cambridge Ancient History, vol. IX, *The Roman Republic 133 – 44 B.C.*, S.A.Cook, Litt. D., F. E. Adcock, M. P. Charlesworth, Cambridge, 1975

Townend, G. B., *The source of Greek in Suetonius*, Hermes 88, p. 98-120, 1960

Tyrell & Pulser, *The Correspondence of M. T. Cicero*, Cilt 5, Introduction 25, 2007

Velleius Paterculus, *The Roman History*, (İng. Çev. Frederick W. Shipley), The Loeb Classical Library, 1924

ÖZET

Geç Cumhuriyet Dönemi, Roma tarihinin en kanlı dönemlerinden biridir. Bu dönem boyunca komutanların güçlü iradeleri, politikacıların hırsları, tertipler, isyanlar ve bunu takip eden iç savaşlar yüzünden barış ortamı sağlanamamıştır. Cicero bu döneme tanıklık etmiştir. Cumhuriyet için tetikte olmuş, Cumhuriyetin çıkarları için savaşmış, iddia ettiği gibi Cumhuriyete karşı düzenlenmiş olan Catilina Tertibi'nin başarılı olmasını önlemiş ve Cumhuriyetin devamını sağlamıştır. İ.Ö. 44-43 yıllarında Antonius'a karşı verdiği söylevler Cumhuriyetin yararı için pek çok şey yaptığını göstermektedir. Ama doğru olduğuna inanarak yaptıkları Cicero'nun ölümüne ve Cumhuriyetin çöküşünün hızlanmasına neden olmuştur.

Cicero'nun politik yaşamında ilk dönüm noktası Roscius Savunması, ikincisi ise Catilina Tertibi'dir. Cicero'ya göre, bu tertip Cumhuriyeti sona erdirmeyi amaçlıyordu. Cicero, tertip gerçekleşmeden çok önce bunu ortaya çıkarmış; böylece planın gerçekleşmesini önlemek için zaman kazanmıştı. Tertibin detayları hakkında bilgi edinmeye başladığında, Cicero konsüldü. Öyle ki devlette en yüksek yetkiye sahip olarak tertipte yer alan kişileri yakalamak için sürekli tetikteydi. Bazı kişilerden tertibin planına dair gizli bilgi almıştır. Senato ile iş birliği yapmış, tertibin her bir safhasını bildirmiş ve gerekli önlemleri almıştır. Böylece tertip erken bir safhada önlenmiştir. Cicero'nun önerisi ile, Senato, Catilina ve yandaşlarının vatan haini ilan edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Senatonun *imperium maius* yetkisini verdiği Cicero, tutukluları mahkemeye çıkartmadan idam etmek için bu yetkiyi kullanmıştır. Bütün bunlar olurken, Catilina Roma'dan ayrılmış ve Etruria'dan Gallia Cisalpina'ya hareket etmiştir. Oraya vardığında, Roma'daki adamlarına ne olduğunu öğrenmiştir. Catilina ile birlikte üç bin askeri Pistoria'daki savaşta Antonius'un orduları tarafından yenilmiştir. Böylece tertip girişimi devlete çok fazla zarar gelmeden sona ermiştir. Bu, Cicero'nun devletle ilgili en büyük başarılarından biridir. Tertibi önlemedeki başarısı nedeniyle

“*pater patriae*” (vatanın babası) unvanı ile ödüllendirilmiştir.

Sulla ve Caesar'ın Roma devletini diktatörce yönetimi, cumhuriyet geleneğini gitgide sarsmaya başlamıştı ve halkın desteğini alan bazı aristokratlar istedikleri gibi politikacıları yönlendirmeye çalışıyorlardı. Bütün bunlara ve diğer zorluklara rağmen, Roma Cumhuriyeti'nin esaslarına bağlı kalarak ayakta kalmaya çalıştığı görülür. Özellikle Caesar'ın ölümü, bu aşınma sürecini ve iç karışıklıkların büyümesini hızlandırmıştır. Caesar'ın ölümüyle Roma'da meydana gelen karışıklıkların yarattığı sarsıntıdan hemen sonra, Cicero'nun kararından dolayı, ilk başta Antonius ve Octavianus cumhuriyet idaresine karşı olumlu bir yaklaşım göstermişler, ama kısa zamanda tek adam yönetimine giden yönde, yani kendi imparatorlukları için, tutumlarını değiştirmeye başlamışlardır. Sadece Caesar'ın iki adamı Antonius ve Octavianus arasında değil, aynı zamanda bu ikisi ve cumhuriyetin başındakiler arasındaki tartışma da gitgide artmıştır. Bu olanlar bize Roma'daki politik durumun çok karışık olduğunu ve cumhuriyetin sonunun yaklaştığını gösterir. Bu arada Cicero bir süreliğine Roma'dan ayrılmıştı, çünkü Roma'da bir iç savaş ihtimalinden endişelenmekteydi, ama çok geçmeden cumhuriyete olan bağlılığından ötürü Roma'ya geri dönmüş, böylece Cumhuriyetin devamı uğruna politik yaşama yeniden girmiştir. Bu amaçla elinden gelenin en iyisini yapmasına rağmen yıkım sürecine engel olamamıştır. Belki yanlış yönde hareket ederek cumhuriyetin çöküşünün hızlanmasına bizzat neden olmuştu: İlk olarak, Octavianus'un gerçekten cumhuriyet için savaşacağına inanmıştı, çünkü Cicero'ya ve cumhuriyete bağlılık yemini etmişti ve daha yaşlı ve daha yetkili kimselerin isteği doğrultusunda hareket edeceğine söz vermişti. Cumhuriyetin en iyi yönetim şekli olduğunu düşünse bile, Octavianus, kendisini evlat edinen Iulius Caesar'ın katillerini cezalandırmayı tercih etmiştir. Annesinin tavsiyesi üzerine sabırlı olmaya ve kendi gizli planlarını gerçekleştirmek için doğru zamanı beklemeye gayret göstermiştir. Böyle yaparak öyle başarılı olmuştur ki sonunda cumhuriyeti kurtarmak

için yapılacak hiçbir şey kalmamıştı.

Cicero, Octavianus'un devlet ve askeri alandaki yetkilerini kısa sürede arttırmak için elinden gelenin en iyisini yapmıştır, çünkü bu politik olayların başlangıcında, Octavianus'u cumhuriyetin kurtuluşu için Antonius'a karşı savaşta büyük bir destek olarak görmüştü. Söylevlerinde Antonius'un Senato tarafından vatan haini ilan edilmesi için çok çalışmış ve daha on dokuz yaşında olmasına ve bu nedenle yüksek bir memuriyete aday olmak için anayasal şartları yerine getirememektedir. Octavianus'un yaşı tutmamasına rağmen, Senatoda önemli bir mevki ve kendisinin yasadışı ordusunu yönetmek için *propraetor* yetkisi Cicero'nun yardımıyla, Octavianus'a verilmiştir. Bu onun yasadışı ordusunu ve eylemlerini yasalastırdığı anlamına gelmektedir. Octavianus, bunları söz verdiği gibi Cumhuriyeti korumak için değil, cumhuriyetin çöküşünü hızlandırmak için kullanmıştır. Cicero, Octavianus ve Cumhuriyet için herşeyi yapmasına rağmen, Octavianus'un hırsları, cumhuriyetçilerin düzenlediği Caesar suikastinin öcünü alma ve yönetimi devralma tercihi Cicero'nun hayatının Antonius'un ellerinde sona ermesinin yanı sıra Cumhuriyetin de çökmesine neden olmuştur.

ABSTRACT

The Late Republican period (90-26?) is one of the bloodiest of its kind in the Roman history, during which no peace atmosphere could have been established because of the strong willpower of the generals and their political ambitions, conspiracy, revolts and civil wars that followed. Cicero witnessed the period, during which he kept vigil over the republic and he fought for the interests of the the Republic, prevented the success of the conspiracy of Catiline which, as he claims, was organized against the Republic and he ensured the continuation of the Republic. The Orations he delivered against Antony during this period (44-43 B.C.) show that he did many things for the good of the Republic. But his actions, which he took believing that they were right, caused the acceleration of the down-fall of the republic and his death.

The second milestone, the defence of Roscius being the first, in Cicero's political life is the Catiline conspiracy, which according to Cicero was intended to end the Republic. Cicero discovered it long before it took effect; so he had gained time to foil the realisation of the plan. He was consul at the time when the information about the details of the conspiracy began to come. So, being the highest responsible authority in the state he was in constant alert to catch the persons involved in the conspiracy. He received secrete information about the plan of the conspiracy from some people. He collaborated with the *Senate* and informed it of the every stage of the conspiracy and ensured that the necessary measures were taken. So the conspiracy was foiled at an early stage. Senate decided in accordance with Cicero's proposal that Catiline and his supporters should have been declared enemies of the state and Cicero, who obtained the *imperium maius* from the Senate, used this authority to execute the prisoners without bringing them before a court. While all these were happening, Catiline left Rome and moved from Etruria to Gallia Cisalpina, where he learned what had happened to his men at Rome. Catiline with three thousand of his men was defeated by the armies of

Antonius in the battle of Pistoria. So the attempt of the conspiracy came to an end without causing much damage to the state. This was one of Cicero's biggest achievements concerning the state. Due to his success in foiling this conspiracy, he was awarded the appellation of distinction "*Pater patriae*" (the father of the country).

Sulla's and Caesar's dictatorial rule of the Roman Empire had already begun to gradually erode the Republican tradition, and some aristocrats who have received the support of the people were trying to steer politics as they wish. Despite all these and other adversities, it was seen that the Roman Republic was trying to stand up without giving up much of its principles. Especially Caesar's death accelerated the process of this erosion and the growth of internal conflict. Soon after the shock of the confusions that happened at Rome with Caesar's death, at first Antonius and Octavian displayed a positive approach to the administration of the Republic due to Cicero's arbitration, but in a short time they began to change their attitude so as to prefer one-man's administration of the state, namely their own monarchy. This gradually increased the conflict not only between these two Caesar's men but also that between these two and the republican leaders. This fact shows us that the political situation at Rome was very complicated and the end of the Republic was likely to be reached. During this time, Cicero left Rome for a while, because he was worrying about a possibility of a civil war in Rome, but soon he returned to Rome in his loyalty to the Republic. Thus he also returned to his political life for the sake of the continuation of the Republic. Although he did his best for this purpose, he could not prevent this process of destruction. Perhaps his affords were wrong and reacted in reverse and helped speed up the down fall of the republic. First he believed that Octavian was really going to fight on the side of the Republic, for he took the oath of allegiance to Cicero and to the republic and promised to behave in accordance with the wish of his elders and betters. Even though he thought that the best form of government was the Republic, yet Octavian preferred the other

way to punish the assassins of his adoptive father Julius Caesar. He tried in accordance with his mother's advice, to be patient and to wait for the right time to realise his own secret plans. He was so successful in so doing that, at the end there was nothing much to be done to save the republic.

Cicero did his best to increase Octavian's official and military powers in a short time, for he saw Octavian as the great help in the fight against Antonius for the salvation of the Republic at the beginning of these political events. He worked hard to have Antonius declared by the Senate a traitor of the republic in his orations, and although Octavian was under age, only nineteen and therefore was not able to fulfil the constitutional requirements to be a candidate for a high office, he was given by the help of Cicero the powers of *propraetor* to command his own illegal army and to have an important position in *the Senate*. This meant that his illegal army and his illegal actions were legalized. Instead of using them, as he promised, to save the Republic, he spent them to speed up its fall. Although Cicero did everything for Octavian and the Republic, Octavian's strong desire and preference to avenge Caesar's assassination by the republicans and to take over the administration in his own hands caused Cicero's life to come to an end at the hand of Antonius, and the Republic to collapse as well.